

Sjette Afdeling.

Stiftelsens Historie under nærværende Skoleherres

Bestyrelse, samt dens nuværende Forfatning h)

1805 – 19

Bestyrelsen



Til Skoleherre efter sal. Geheimeraad Brandt udnævnedes – under 4 April 1805 – Præsidenten i det danske Cancellie, Kammerherre Frederik Julius von Kaas, Storkors af Dannebrog i), som ifølge sin Bestalling skulde paatage sig Directionen over Skolen og Godset; dog saaledes, at det egentlige Underviisningsfag skulde henhøre under Commissionen for Universitetet og de lærde Skoler k). Den videnskabelige Bestyrelse skulde saaledes (368)

Frederik Julius Kaas. Efter maleri på Herlufsholm.

Personlige detaljer

Født 24. august 1758 København, Danmark

Død 11. januar 1827 (68 år)

- h) Denne Afdeling er skrevet i Aaret 1819. De Forandringer, som foregaae inden Bogen kommer fra Pressen, skulle blive omtalte i et Tillæg.
- i) Nu tillige Geheime Stats- og Justits-Minister, Chef for Kbhavns Politivæsen, de Kongelige Ordners Vice-Kantzler, Ridder af Elefanten og Dannebrogsmænd.
- j)
- k) Denne Commission (som siden fik Navn af Direction for Universitetet og de lærde Skoler) bestod af Universitetspatronen Hans Durchlaughtighed Friderich Christian Hertug af Augustenborg, Kongelig Historiegraf Conferenceraad (nu Geheime-Conferenceraad) Ove Malling, og Professor Doct. Theol. Etatsraad (nu Conferenceraad) D. G. Moldenhawer.

Adskilles fra den oekonomiske. Men kunde man vel af denne Adskillelse vente sig gode Følger for Stiftelsen? Kunde den Eenhed, uden hvilken ingen fuldkommen Bestyrelse kan tænkes, vel formodes at kunne bestaae med en saadan Deling? Erfaringen besvarede snart disse Spørgsmaale: strax efter den nye Directørs Udnævnelse – i Begyndelsen af Mai-Maaned – blev det ved en Kongelig Resolution bestemt, at der skulde forfattes en Plan til en ny Indretning for Skolen l); men om Grundsætningerne for denne Plan vare begge Direktioner af modsat Mening, og Vanskeligheden bestod nu o et forene

de stridige Meninger; men da denne Knude ei lunde løses, maatte den overskæres, og ved en Kongelig Resolution blev Universitetsdirectionen – i Junii 1807 – fritage for alt Ansvar og Tilsyn i Henseende (369)

- 1) Samme Kgl. Resolution bestemte desuden: 1) at Hovedbygningen paa Herlh. Skulde gives en forbedret Indretning, og en bygningskyndig Mand maatte ansættes; 4) at Directøren tilstaaes 200 Rdlr. Aarlig til Correspondencens Bestyrelse m.m., og et aarligt Deputat af 50 Favne Brænde; 5) at Skolen fremdeles maatte beholde de 500 Rdlr. Af Cancelliets Fond, som den under Ghrd Brandts Bestyrelse havde havt.

Til Herlufsholms Skole, ”da det viser sig,” siger Resolutionen, ”at være høist vanskeligt, ja næsten umuligt, at drage en bestemt Grændselinie imellem det egentlige Underviisningsfag og den øvrige Deel af Stiftelsens Bestyrelse”. Fra nu af altsaa fik Cancelliepræsident Kaas Stiftelsens Bestyrelse overdraget ene til sin Forsorg. Mange og vigtige ere de Forandringer, som under denne Directør ere foretagne; men disse bliver det her ikke Stedet at omtale: hvad der i de sidste 15 Aar er foranstaltet til Bygningernes Forskiønnelse, til at fremme Reenlighed og Ziir ved Stiftelsen, til en for dens Kasse mere fordeelagtig Behandling af Hovedgaardens Marker og af Skovene, til at forøge saavel Læregionstandenes som Diciplenes Antal, oh til at forbedre Lærernes Kaar; saavel som alt Andet, der under hans Excellences Bestyrelse er foretaget for Stiftelsen, vil der nærmere gives Leilighed til at omtale i følgende Fremstilling af Skolens nuværende Forfatning.

Herlufsholms Beliggenhed.



I en af Siellands yndigste Egne ligger Herlufsholm, elleve Mile fra Danmarks Hovedstad og en Fierdedeel Miil fra Kiøbstaden Nestved. Tæt forbi Gaarden rinder Susaaen (ogsaa kaldet Næs-Aa), uidentvivil den største af Aaerne i Sielland, fordum seilbar for Krigsskibe, men allerede i flere Aarhundreder blot fremkommelig for Baade m); for nylig er denne Aa ved Oprensning (370)

- m) Da Hagbart (ogsaa kaldet Habor) havde med Livet maatte bøde for sin Kiærlighed til Kongedatteren Signe

Giort seilbar for temmelig store Pramme, og den derved frembragt Seilads bidrager til at forøge Stedets Behageligheder n). Trindt omkring Gaarden hersker en afvexlende (371)

- m) (fortsat) drog hans Broder Hako med en Flaade fra Skotland til Sielland for at hevne hans Gød; med en Trediedeel af Flaaden lagde han sig ved Hærvig (nu Kallundborg), og gik derfra over Land for at overfalde Kong Sigaard i sin Kongeborg i Sigarsted (strax ved Ringsted), men de øvrige to Trediedeele af Flaaden lod han gaae op ad Susaaen til Axelsted (nu Alsted) for derfra at komme Landtropperne til Undsætning. Dette tildrog sig (efter Suhm) omtrent halvfjerde Aarhundrede efter vor Tidsregnings Begyndelse; men Saxo, hos hvem Fortællingen findes (Historia den. Ed. Stephani, Pag 132), melder tillige, at allerede i hans Tid (i slutningen af det tolvte Seculum) var denne Aa ikke længere seilbar for Skibe. Susaaen kommer fra Tylstrup-Sø, løber forbi Herlufsholm og Nestved, og udgyder sig i en Bugt af Stranden ved Gaunø, $\frac{3}{4}$ Miil fra Nestved. En Hovedarm af samme rinder fordi Sigarsted og Alsted ud i Tylstrup-Sø.
- n) Hans Excellence Grev Danneskiold Samsøe til Gisselfeld, Eier af Herregaardene Næsbyholm og Bavelse, har, i særdeleshed for at befordre Afsætningen af Brændet i sine til disse Gaarde liggende anseelige Skove, med betydelige Omkostninger ladet Aaen fra Næsbye Bro til Tylstrup Sø, og derfra til Nestved, oprense paa de Steder hvor den ellers ikke var dyb nok (tildeels endog ved Gravning paa enkelte Steder forandret dens Løb), og har, for at holde Vandet til den fornødne Høide, tillige indrettet Sluser og anlægge langs Aaen en Træksti for Pramhestene. Ved Anlægget af Trækveien er Aaen ligefor Herlufsholm bleven endeel smallere end den forhen var, men har dog endnu en (371) ikke uanselig Brede. Ogsaa er ligefor Gaarden en Stopsluse anlagt (se Tab. II), som har giort noget Skaar i den nydelige Udsigt, der forhen var (og tildeels endnu er) baade fra Jernbroen og imod Gaarden, og fra forrige Conectors Hauge (Tab I) op imod Jernbroen. Dette Canalanlæg blev begyndt Aar 1810, og fuldkommen færdigt 1814.

Blanding af større og mindre Skovpartier, Alleer, Agre, Enge og Vand, hvilket tilsammen giver Stedet en indtagende romantisk Beliggenhed, og danner et for de blide Muser passende Opholdssted.

Fama est Sylvani Musas coluisse recessus,
Et sua muscosis tempe habuisse locis;
Hoc quovque, quo virtus Herlefi est clare, lyceum
Qvis putat humanas constituuisse manus?
Aut illud Musæ luco posuere beato,
Musarum aut genius has dat et auctat opes o).

*Det siges, at Sylvans trak sig tilbage for at tilbede muserne.
Og at de havde deres egne mosbevoksede steder;*

*Sådan er Herlefis dyd tydelig, lyceumet
Hvem tror, at menneskehænder er dannet?
Eller for at placere den i de velsignede musers lund,
Muserne eller geniet giver disse og øger rigdommen*

Men fordi Gaarden næsten fra alle Sider er omgivet af Skov, savner man og her næsten overalt fri Udsigt i det fjerne; saagodtsom det eneste Sted, det herfra giver Undtagelse, er Kirkegaarden, en behagelig Lund, beliggende paa en Banke strax ved Gaarden; her nyder man en malerisk Udsigt over den derhos i Dalen liggende Skov til fiernere Skove, enkelte Gaarde, Landsbyer og frugtbare Marker, som i en blandet Afvexling frembyde sig for Øiet; g det høiere Standpunkt tillader os her at skue ud i en viid Kreds. Men savner man end ved Herlufsholm store henrivende (372)

- o) Henreven af Stedets Ynde opsatte Professor Pontanus dette Vers, da han paa Herlufsholm besøgte A. Hvitfeld (Pontani histor. rer. Dan. Pag. 732).

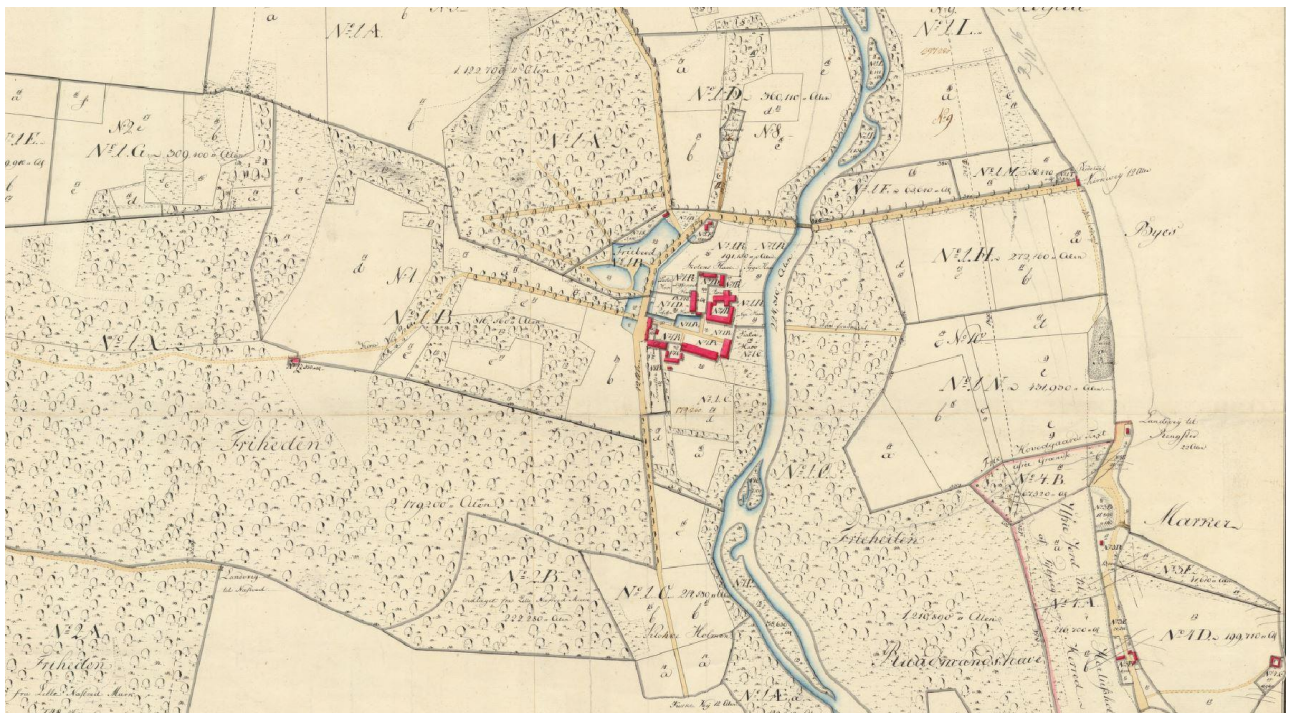
Prospecter, saa træffer man des flere af indskrænkede, tildeels meget nydelige Smaaudsigter, som ofte ved deres venlige Blidhed indtager Sindet ligesaa meget, som hine ved deres Storhed.

Fra hvad Side man end nærmer sig Gaarden, seer man den ikke, inden man er den ganske nær, undtagen hvor Taarnet og det høie Kirketage paa enkelte Steder rager frem over de lavere Træer, og derved lader os aabne Stedets yndige Beliggenhed. Men skøndt Træerne saaledes ligesom indhulle Bygningerne, gives her dog nærmest omkring o Gaarden nu langt fra ikke saa megen Skov, som i ældre Tider; ligesom Gierrighed paa mange andre Steder har forvandlet megen Jord til Agerland, som Naturen havde prydet med Skov, saa ogsaa her. Gamle Folk vide endnu at fortælle om nuværende hele Markstrækninger, som i deres Ungdom udgjorde Dele af Skoven; de ældre Korter over Gaarden Marker vis os paa forskellige Steder Skov, hvor der nu er Mark; ja endog i de senere Tider have vi paa flere Steder omkring Gaarden seet Træerne at maatte vige for Ploven. Til Skade for Situationen havde man hyldet den Grundsætning, at de enkelte Skovpartier, der ikke henhørte til den fredtagne Skov, ei fortiente at skaanes. Hvad her nu staaer tilbage, er der Lyst Fred over; og af nærværende Skoleherres Omhu for Stiftelsen tør vi med Vished haabe, at det ikke bliver tilladt at borthugge mere af hvad der staaer til Gaardens Forskiønnelse. Gid man dog for Fremtiden stedse betænke, at Naturen ikke frembragte Skovens Træer blot for at bøde paa Vinterens Kulde! Det er ikke blot den legemelige Trang, Naturen her har villet afhielpe; ogsaa en (373) ædlere Deel af os, vor Følelse for det Skønne, har sit Krav lige saavel som Legemet og det var ikke omsonst, Naturen klædte Skovens Træer i deres lyse Grønne, som qvæger Øiet og fryder Sindet; ikke omsonst den frembragte en Blanding af forskellige Træer, som af forskellige Uret, af Bøgen og Hvidtjørnen, af Egen og den vilde Rose, just for ved denne Afvexling at behage des mere; at betragte Skoven blot fra den oekonomiske Side, er altfor meget at nedværdige denne Naturens Side, er altfor meget at nedværdige denne Naturens skønne Gave. Gid Herlufsholms tilkommende Bestyrere altid tage dette i Betragtning, og altid frede over hvad der endnu er tilbage af Smaaskov omkring Gaarden, at der ikke engang skal komme den Tid, da man maa nøies med at sige: Herlufsholm har ligget skønt. For Fremtiden fortiente der vel snarere at plantes omkring Gaarden end at borthugges; og flere Pladsen gives der, hvor en saadan Plantning uden oekonomisk Tab, for Stiftelsen kunde foretages, og det til ei liden Forskiønnelse for Stedet p).

- p) En af de Pladser, hvorom dette fortrinligviis gielder, er den med Skræpper begroede Plads langs med Kastanieallen, hvilken tilligemed den tilstødende saa kaldte Nye-Hauge nu, efterat

ovenstaaende er skrevet, er af Hans Excell. Skolens Directør, som stedse lader sig Hrlholms Forskiønnelse være magtpaaliggende, bestemt til et engelsk Haugeanlæg, hvortil ikke lettelig noget kan findes beqvemmere end denne bakkede langs med Aaen og strax ved Gaarden beliggende Plads, der dog ellers har henligget saagodtsom til ingen Nytte. Med Anlæget, som Hans Excell. Tildeels for egen Regning vil lade udfør, er der allerede giort Begyndelse. Dan saakladte Skyttebanke lige ud for Forvalterboligen hører og til de Steder, som fortiente at beplantes.

Som Steder ved Gaarden, der under nuværende Skoleherres Bestyrelse have modtaget væsentlige Forskiønnelse, fortiener at nævnes: Kirkegaarden og Lystskoven mellem Herlufsholm og Nestved. Kirkegaarden – eller rettere: Begravelseslunden, thi den ligger ikke ved nogen Kirke. har først omtrent i Aaret 1806 faaet sin nærværende Bestemmelse; den blev da indhegnet og anlagt med Gange, og er en saare behagelig Plet, hvor man nu iblandt hensovede Brødres Grave vandre omkring de krummede Gange, der rundt omkring Banken snøe sig mellem Buske og Træer, og lærer der at giøre sig fortrolig med Tanken om Døden ikke som en barsk Fiende, men som en blid Ven, der tilsidst, naar Livets Glæder forsvinde og dets Sorger tage til, savner os i sit venlige Skiød.



[Se kortet i fuld størrelse](#)

Fortryllende skøn er Fodstien, som langs med Aaen fører fra Herlufsholm til Nestved, en anseelig Vandflade paa den ene Side af Stien, næsten rundt omkranset af Træer og slyngende sig omkring de i dens Midte liggende Smaae-Øer, paa den anden Side en Afvexling af enkelte paa Brinken staaende Træer og tæt Bøgeskov, opliver her Øiet og Sindet. I denne Skov (nu Frederikslund kaldet, forhen Lammehaugen) har Skolens nærværende Directør ladet indrette Gange og Lysthuse, og hensatte Bænke for Spadserende; og dette, i Forening med Stedets indtagende Beliggenhed og den unge tætte

Bøgeskovs naturlige Ynde, gjør denne Lystskov til et Ynglingssted for Omegnens beboere, hvor man ved flere Leiligheder samles til landlig Fornøielse. Ogsaa den ypperste blandt Skovens Sangere – Nattergalen – har valgt denne Skov til sit Yndlingssted; og af disse Smaafugle, (375) som elske Kratskov og Vand, hører man aarlig nogle, som her have opslaaet deres Sommerbolig, og bidrage ogsaa deres til at forskiønne Stedet.



Ved Gaarden laae forhen en Mængde Fiskeparker, som alle skyldte Munkenes Omhu deres Tilværelse. I Solens ældste Tid vare disse fiskerige og vel vedligeholdte; og endnu, efterat den havde staaet i eethundrede Aar, vare de i god Stand q); men af Mangel paa tilbørlig Behandling, maaskee tildeels af andre Grunde, forfaldt de efterhaanden. Ved Grev Holsteins Forsorg bleve de atter istandsatte, og det under en Kongelig Fiskemesters Opsigt, men Anlægget lykkedes ikke; sidstegang bleve de i Aarene 1767 og 68, under Grev Thotts Bestyrelse, besatte med Fisk, men ikke med heldigere Fremgang; og uidentvivl var det, som man og meente, Løvfaldet af de mange Elletræer, der omgave Parkerne, som foraarsagede Fiskenes Død; thi kun i dem, som vare frie for denne Omgivelse, lykkedes Anlægget. Siden stode Parkerne vel med Vand, men uden Fisk; i de sidste Aar af sal. Ghraad. Brandts Levetid blev allerede et Par af dem ved Grøftegravning næsten udtørrede, og i de senere Aaringer ere de alle, paa een nær som endnu findes i Gaarden, fuldkommen udgravne og tildeels opfyldte, og de fleste af dem, tilligemed den (376)

- q) Ved en Kongelig Skrivelse af 2 Novb. 1665 beordres Forstanderen Christen Bollesen (Lüxdorp) at indsende til Hofholdningen ugentlig en vis Deel Fisk af Herlufsholms Søer og Parker, hvoriblandt: fire Retter Karper, Otte Retter Karudser, syv Retter Aal, foruden mange flere Slags. Skolens Fiskeri maa altsaa dengang have været i god Stand.

Største Deel af de forhen derimellem liggende philosophiske Gange (hvoraf nu ikke meget mere end Levninger af den ene er tilbage), forvandlede til Pløieland. Parkernes Antal var forhen elleve, hvoraf de trede i Gaarden selv, de øvrige uden omkring den, samtlige forbudne med hinanden ved Sluser, og et Par af de sidste af anseelig Størrelse r).

Gaarden selv har udentvivl i de ældste Tider været næsten heelt omgivet af Vand – deraf Navnet Herlufs Holm. – Endnu i de første Aar siden) vare Haugerne paa den ene Side omgivet med en bred Grav (paa sit bredeste omtrent 16 – 18 Alen), som dengang strakte sig fra Gartnerhuset til Forvalterboligen, og som i de ældste Tider rimeligviis har ved den ene Ende været sammenhængende med Parkerne i Gaarden og den nuværende Rectorhauge (Tav. I. No. 1, 2 3, og 4) og ved den anden Ende strakt sig noget nedad mod Aaen, omtrent saa langt som Haugenre nu gaae. Men allerede i Aaret 1788 blev et Stykke af denne Grav opfyldt og af Gartneren indtaget til Hauge, og i Ghrd. Brandts sidste Leveaar bleve samtlige tilstødende Hauger udvidede ved at flytte Hegnet udenfor Graven, hvorved denne deels endnu mere opfyldtes, deels forvandlede til smaa indsluttede Parker. Paa Tab. I er denne Grav afsat saadan, som den var omtrent indtil Aaret 1787 (altsaa noget større end den egentlig burde være, da denne Tabel ellers viser Grundtegningen, som den var Aar 1804). De af Graven senere dannede Parker sees Tav. II.

- r) Sammelign Grundtegningerne Tav. I. og II.

Gaardens Bygninger og Hauger m.m.

For at kunne saavel i nys omtalte som i andre Henseender sammenligne det ældre og nyere Herlufsholm, og derved tillige lære at kiende de vigtige Forandringer, som under nærværende Skoleherre ere foretagne med Bygningerne, ville vi under Eet noget nærmere betragte Grundtegningen af Herlufsholm 1804 (Tab I.) og 1818 (Tab. II.), og dernæst udførligere omtalte enhver især af de her anførte Bygninger.

Tavle I.

A. B. C. D. Hovedbygningen (Disciplenes, Lærernes, Oldfruens og Spisemesterens Bolig, med Spisestuen, Bibliotheket og Naturaliekabinettet, og Kirken). Grundmuret: opbyggt omtrent 1262.

E, Rectors Bolig og Skolen. Grundmuret; opbyggt af Ghrd. Brandt omtrent 1793

F. Sprøitehuus, Opbyggt af Ghrd Brandt s).

G. Brændehuus for Skolen, Rector, de øvrige Lærere og Oldfruen, samt Præstens Stald, som tillige er Giestestald. Opbyggt af Ghrd. Brandt 1804.

s) De Bygninger, hvilke her ikke ere angivne som grundmurede, ere alle af Bindingsværk

- H. Skoleherrens samt Rectors Stald og Vognskur m.m., opbyggt af Ghrd. Brandt omtrent 1788, i stedet for en anden noget mindre Bygning, som forhen stod på samme Plads.
- I. Disciplenes Duehuus; opbyggt af Ghrd. Brandt 1788; nedbrudt 1812.
- J. L
- K. Brandmuur omkring Skolegaarden og fl. St.
- L. Conrectors Stald og Vognskur, Opb. Af Ghrd.Brandt 1788; nedbrudt 1806.
- M. Spisemesterens Stald. Opb. Af Grev Holstein 1754; nedbrudt 1806
- N. Forpagterens Kostald En ældgammel grundmuret Bygning, formodentlig fra Munketiden, men saa godt som ny opført af Grev Holstein.
- O.
- P. Forpagterens Lade. Oprindelig en ældgammel grundmuret Bygning, formodentlig fra Munketiden, men saagodt som (379) af ny opført af Grev Holstein. Nedbrudt 1806
- Q. .
- R. Forpagterens Vaaningshuus. Opb. Af Grev Holstein, Nedbrudt 1806.
- S. Forpagterens Udhuse. Opførte for største Delen af Grev Holstein; Sb. Pg Sb af Ghrd. Brandt.
- T. Stiftelsens Materialhuus (til Opbevaring af Tømmer, Kalk o. dsl.) Grundmuret. Opført af Grev Thott 1779.
- U. Forvalteren Udhuse
- V. Forvalterboligen med Giennemkiørsel til Gaarden. Grundmeret; opført af Forstanderen ;ag. Colding 1624. (380)
- W.
- X.
- Y.
- Z. Gartnerhuus. Grundmuret; opført af Grev Holstein til Skole for hele Sognet, men har, formedelst flere Skolers Oprettelse omkring i Byerne, siden faaet en forandret Bestemmelse.
- Æ. Gartnerens Stald: opført af Ghrd. Brandt.
- Ø.

Tavle II.

- A. B. C. D. Hovedbygningen. (Tvende Læreres, Oldfruens og Sopisemesterens Bolig, med Spisestuen, og Kirken.
- E. Rectors Bolig
- F. Sprøitehuus.
- G. Rectors Lade, med Brændehuus for Rector og tvende lærere, samt Præstens Stald, som tillige er Giestestald.(378)
- H. Rectors Stald og Vognskur m.m.
- K. Brandmuur.
- N. Spisemesterens Stald og Skolens Brændehuus.
- O. Spisemesterens Stald opb. 1815
- P. Den nye Skolebygning (Disciplenes, tvende Læreres og Inspectørens Bolig, samt Skolens og Directørens Værelser m-m. (379) Grundmuret: opb. Af Præsident Kaas 1806 – 9
- Q. Første Lærers Stald og Vognskur m.m., opb. Under Grev Danneskiold 1809
- R. En grundmeret Bygning, opført af Præsident Kaas, til Skolens Forstinspector, 1808.

- S. Udhuse til Bygningen R.
- T. Stiftelsens Materialhuus,
- U. Forvalterens Udhuse.
- V. Forvalterboligen (Indkiørselen til Gaarden er nu for Enden af Bygningen). Grundmuret. Opf. Af Præsident Kaas 1812 – 13
- X. Forvalterens Lade. Opf. (til Stiftelsens Tiendekorn) afr Præs. Kaas 1806.
- Y. Et Bondehuus; opbyggt til Skolens Vægter af (380) Præs Kaas 1806; nu bortfæstet til en Dagleier.
- Z. Musiklærerens Bolig
- Æ. Musiklærerens Stald.

Hovedbygningen bestaaer af de fire grundmurede sammenbyggede Længer, som indslutte Spisemesterens Gaard, og hvoraf den ene er Kirken (Tab. I. og II, A. B. C. D.) Dette er den Bolig, som Munkene for halvsiet Aarhundrede siden opreiste, da deres Klosterbygning i Nestved var afbrændt; dette var Herloffs Borg; dette den Bolig, som Herloffs Pleiesønner med deres Lærere i næsten halvtredie Aarhundrede beboede. Mange Forandringer har denne Bygning igiennem Tidernes Løb undergaaet; derom vidne de mange større og mindre, dels runde dels halvrunde, tilmurede Huller, Spor af fordums Vinduer og Døre, der overalt paa Murene ere at kiende; men i det hele har den dog baade indvendig og udvendig temmelig godt vedligeholdt Præget af den Tidsalder som frembragte den, da man i Bygningskunsten saa mere paa Varighed end Ziir: de alentykke Mure, de grundfaste Hvelvinger, og de med alleslags kantede Udbygninger zirede Gavle, i Forening med den Uregelmæssighed, som hersker i Bygningens hele Anlæg (381) og Indretning t), røbe noksom den graae Alderfom; og vistnok var det at ønske, at Bygningens hele ærværdige Oldtidspræg ogsaa for Fremtiden matte bevares, som det hidindtil er blevet u). (382)

- t) At næsten ingen af de Fløie, som tilsammen udgiøre Hovedbygningen, staae vinkelret imod hinanden, sees af Grundtegningen Tab. III. I Hovedfløien (B) ligge Værelserne i nederste Stokværk næsten alle i forskiellig Høide, saaledes at man fra Spisemesterens Køkken (hvis Gulv ligger i samme høide som Steenbroen i Gaarden) maa ad en Trappe gaae op i Dagligstuen; herfra gaaer man atter ad en Trappe op i det næste Værelse, og de følgende Værelser ligge endnu et Par Trappetrin høiere end dette, saa at Værelserne i den østlige Ende af Bygningen ligge med deres Gulv omtrent tre Alen høiere end i den vestlige Ende, hvoraf følger, at Vinduerne, som for den udvendige Symmetries Skyld ere i de senere Tider (under Grev Holstein) anbragte saaledes, som de sees paa Tab. IV, nu i nogle af Værelserne ligge lavere end Gulvet. I de ældste Tider derimod have Vinduerne upaatvivlig ligget, ligesom Værelserne, i forskiellig Høide som været af forskiellig Dannelse, viser Muren tydelige Spor af. Af de nu tilmurede fordums Huller i Muren have nogle været cirkelrunde, af neppe en Alens Tvermaal, nogle aflange, men hvelvede have de alle været, som det ved punkterede Linier er betegnet paa Tab. IV.
- u) En Erindring, som under Stiftelsens nærværende Bestyrer vistnok er overflødig, men som vel derfor ikke til alle Tider vil blive det, tillader Forf. sig her at fremsætte med en anden Forfatters Ord, hvilke han ganske giøre til sine, med det Ønske, at de af Stiftelsens (382) kommende Bestyrere maae værdiges Opmærksomhed: "Klosterbygningen paa Herlufsholm er en af de saare faa her i Landet, der endnu til vore Dage, paa enkelte uvæsentlige Forandringer nær, har bevaret sit gamle udseende, og endnu kraftigen udtaler en Tone fra svundne Tider, da man ogsaa byggede for Efterverdenen. Tiden har temmelig skaanet den; og

Menneskene have her viist en sielden Ærbødighed for denne Levning fra det 13de Aarhundrede – en af de ældste og ærværdige Bygninger i Landet. Det synes, som man hidtil ved enhver Forandring eller Fornyelse skaansom har vaaget over den gamle Form; i det mindste i dens ydre Præg. Maatte den herlige Bygning ogsaa fremdeles bevare dette! Maatte den overgives Efterslægten ligesom vi af vore Forfædres omhyggelige Haand have modtaget den – styrket, men ikke forandret! Maatte ingen vanhellig Haand forstyrre, hvad saa mange Aarhundreder have skaanet – dog hvem kunde det falde ind, med den mindste Tanke at troe saadant i vore Dage, da man igien begynder at sætte høi Priis paa enhver karakteriskisk Levning fra de svundne Tider – og dette er Herlufsholms Klosterbygning i en udmærket Grad. Hvo kunde frygte en slig Vandalisme under en saa oplyst Bestyrer, som Herlufsholm har den Lykke at eie?”

(Ungdomsvandringer i mit Fødeland af Chr. Molbech Kbh. 1811, Pag 320).

Hvorledes denne Bygning i Munketiden har været indrettet, vide vi ikke; Benævnelsen Munkelænge og Munkegang, som endnu tillægges den Fløi der vender mod Aaen (Tab IIIC) og en deri værende Gang, synes imidlertid at henpege paa, at Munkene fornemmelig i denne Bygning have haft deres daglige Opholdsværelser; og de hvelvede Smaakamre, som endnu findes i nederste Stokværk af samme, kunne uden tvivl, endog i deres (383) nærværende Form, antages for oprindelige Munkeceller. Noget om Hovedbygningens Indretning strax efter Skolens Stiftelse er forhen meldt (Pag 83); dens nuværende Udportes viser Tav. IV samt Titelvignetten v); og dens indvendige Indretning, saadan som den var strax før Ghraad Brandts Død (og som den, paa ubetydelige Forandringer nær, endnu er) sees af Tav III *).

I begge Sidefløiene, A og C, ere samtlige Værelser i nederste Stokværk hvelvede, men i Hovedfløien, B, ikkun de midterste Værelser; dog har denne Fløi under Værelserne i denne Ende af Bygningen maatte ligge saaledes ophøiede over de øvrige, som ovenfor er anmærket.

Tav III No. I viser Grundtegningen af underste Stokværk i hele Hovedbygningen:

- a. Klokketaarnet.
 - b. Rectors Kielder.
 - c. Thingstuen. Er nu Oldfruens Tørvekielder. Disse tvende hvelvede Værelser, b og c, var det, som i Skolens første Tid udgjorde Disciplenes saakaldte Coventhuus.
 - d. Vakserhuus (fra Skolens Oprettelse indtil 1755 Spisestue) og Vaskerpigernes Kammer.
 - e. Spisemesterens Bryggers (i den ældste Tid Køkken) med Bageovn. (384)
- v) I Thuras Danske Vitruvius. Tom II. Tav 100, findes en Tegning af Hovedbygningen, som den var omtrent 1746, hvor tillige sees den gamle Rectorbolig.



Danske Vitruvius Tav. 100 Herlufsholm.

. *) De forandringer, som ere foretagne efterat dette er skrevet, findes i Tillæget

- f. Porten
- g. Køkken
- h. Spisemesterens Værelser.
- i. Kirkegangen (ogsaa kaldet Munkegangen), en hvelvet Gang, bygget 1502 af Abbed Oleff.
- j.
- k. Et Værelse forhen tilhørende Conrector, nu Spisemesteren.
- l. Et sexkantet Taarn, hvorigiennem Opgangen er ad en Vindeltrappe med en ziirlig antique Hvelving over. Øverst i Taarnet er et lidet hvelvet Værelse.
- m. L
- n. l
- o. Oldfruens Tørvehuus. Nedbrudt, tillige den derved staaende Bageovn, 1810.

Indretningen af 2det Stokværk (som det var 1804) sees pa Tab. III No. 2.

- a. Og c Disciplenes daglige Opholdsværelser (saakaldte Paaklædningskamre), hvoraf det ene, naar fornødent giordes, tillige brugtes som Sygestue. Benyttes nu af Oldfruen.
- b. En lærers Værelse med tilhørende Aflukker.
- c. L
- d. Sovesal for omtrent Halvdelen af Disciplene og en Lærer. Staaer nu ledig.
- e. Oldfruens Værelser.

- f. Spisestuen. Bruges nu ikke.
- g. Auditorium, indrettet af Grev Holstein. Bruges nu, siden 1810, som Spisesal; dog saaledes at et Stykke deraf efter Længden er fraskaaret til Gang. Før 1755 bestod denne Sal af tre Værelser, der udgjorde Sommerlectierne (indrettede af Forstanderen Mag. Colding), med en Gang udenfor.
- h. Conrectors Køkken med Tilbehør. Siden indrettet til tvende Værelser for en af Lærerne. (385)
- i. Naturaliekabinet. Beboes nu om Sommeren af Skolens Dandselærer. Disse tvende Værelser h og i vare indtil 1785 Skoleherrens Værelser; i disse boede og døde Danmarks Historieskriver, Herlufsholms virksomme Bestyrer Arrild Hvitfeld.
- j. L
- k. Conrectors Værelse. Tvende af disse senere indrettede til Beboelse for en af Lærerne.
- l. Bibliotheket. Bruges nu af Spisemesteren som Forraadskammer.
- m. Munkegangen.

Ikkun een af disse tre Længer har trende Stokværk, nemlig Sidefløien A (See Tab IV); men det øverste af disse skriver sig neppe fra Munketiden; i det øverste af disse skriver sig neppe fra Munketiden; i det mindste har denne Længe indad mod Spisemesterens Gaard (Tav. III No 1.) ikke uden to Rader Vinduer over hinanden, saaledes at den øverste Rad henhører saavel til andet som tredje Stokværk, hvis Skillerumsgulv støder imod Vinduerne; og paa Muren er der intet Spor til, at dette forhen har været anderledes. Ogsaa ere Værelserne i øverste Stokværk særdeles lave (under Bielkerne ei meget over tre Alen), og i andet Stokværk neppe $3\frac{3}{4}$ Alen, da derimod Værelserne baade i Bygningerne B og C (Tab. III) alle ere af omtrent sex Alens Høide under Bielkerne. Udentvivl have begge de øverste Stokværk i Bygningen A i Munketiden for største Deel udgiort een eneste stor Sal, maaskee til Brug ved høitidelige Forsamlinger. Indretningen af tredje Stokværk (ligeledes 1804) sees Tav. III No 3x); (386)

- x) For at kunne her desbedre sammenligne Tegningerne No. 3 og No 2 maae vi tænke os x lagt paa x, og y paa y.
- a. Vægterens Kammer, i Taarnet.
- b. En Lærers Kammer. Staaer nu ledigt
- c. En Lærers Kammer. Beboes nu af Opvarterne
- d. Dagligstue (Paaklædningskammer) for nogle (omtrent den nederste Halvpart) af Disciplene. Bruges nu ikke.
- e. Sovesal for de Disciple, som høre til Kammeret d, og en Lærer. Afbenyttes nu af Spiseesteren som Kornloft.

For den Forandring med Bygningen A, som Ghraad Brandt i Aaret 1791 foretog, var (med Undtagelse af a og Lærerkammeret b) hele den øverste Deel af Bygningen inddeelt i lutter Discipelkamre, hvert paa eet Fag, hvilke alle stødte til en lang Gang – hvoraf en Deel endnu er tilbage og paa Tegningen No. 3 antydet – og uden tvivl har denne Indretning saaledes bestaaet lige fra Skolens Stiftelse. Værelserne i andet Stokværk af samme Fløi vare ligeledes før 1781 inddelte i Discipelkamre, hvert paa eet Fag, foruden en Sygestue paa to Fag, samt Lærerkammeret b, som dengang tillige havde et Sideværelse paa eet Fag.

[Se Kobberne \(kobberstik\) her](#)

Den fjerde Fløi af Hovedbygningen udgjør Kirken. Denne ville vi beskrive efter de Forskønnelser og Forbedringer, den ved sidste Hovedreparation (1811 – 12) har modtaget. Ved Rummelighed, Lyshed og ædel Simpeltind indtager dette Herrens Tempel Enhver ved første Indtrædelse. Kirkens indvendige fraregnede, omtrent 32 Fod. Den er bygget med tilspidsede Buer, hvilke ei hvile paa Muren selv, men paa særskilte Piller, der dog alle ere sammebyggede med Muren; de (387) egentlige Hvelvinger (kapperne) ere tilrundede. Et gammelt Pulpitur, af samme Længde som Kirkens Brede – hvilket forhen som en vanzirende Udbygning strakte sig tvers over Indgangen til Choret, og ligesom deelte Kirken i tvende Afdelinger – er ved den sidste Forandring borttaget; og man kan nu med eet Øiekast overskue det hele Indre af Bygningen. Men for ikke at forgribe sig paa Noget, der som Oldtidsminde fortjene at opbevares, bleve ved denne Leilighed alle de i halvophøiet Arbeide af Træ udskaarne Helgenbilleder (tyve i Tallet), som forhen beklædede Forsiden af Pulpituret, hen flyttede i Choret, hvor de erholdt en passende Plads, og trende konstigen udskaarne Trætaarne, der ligeledes forhen, med deres udskaarne Pave, Munke og Marie-Billeder, vare anbragte som Ziir for Pulpituret, henflyttedes ogsaa til et passende Sted i Kirken. Orgelet der forhen paa en smagløs Udbygning var anbragt ligeovefor Prædikestolen, fik Plads i den ene Ende af Kirken, over Indgangen y); nogle paa Kirkens (388)

- y) Paa sin forrige Plads havde Orgelet følgende Paaskrift: ”Guds hellige Nafn til Ære, Kirken til Zirat og Prydelse, Menigheden til Gavn og Nytte hver Aar 1703 den Høyædle og Velbaarne Herre Jürgen Brahe til Hvedholm og Gaunøe, Kongl. Maj. Stats Justice og Cancelli-Raad Lands-Dommer over Fyen og Langeland, som Skoleherre og Patron til Stedet ladet dette Nye Orgelverch opsætte og desforuden Kirken overalt Repatete.

Stant super insignes vocali flamine cannæ
Et digiti eliciunt quos didicere sonos.
Artis ebur melicæ; quod si plexisset Jopas,
Damnasset Citharam ceu sine voce suam. (388)
Posteaqve arguto tentasset pollice laudes
Exegisse tuas Trolle Braheqve tuas.
Illustres ambo! Templumqve scholamqva locavit
Alter et illorum sic locat alter opes.

F. F. Hiorth
Sch. Rector.

*De står over vokalens tegn med rørets ånde
Og fingrene fremkalder de lyde, der skal læres.
Kunsten at elfenbenshonning; hvad hvis Jopas havde søgt
Han ville have forbandet guitaren uden sin stemme. (388)
Herefter forsøgte han at rose med tommelfingeren
Fordrev din Trolle Braheqve.
Imponerende begge! Han lejede et tempel og en skole
Den ene og deres placerer således den andens rigdom.*

Fra Google oversæt

Gulv til Vanziir fremstående Stolestader bleve borttagne; og saaledes mistede Kirken ved denne Forandring intet, som fortiente at beholdes, men blev derimod snarere tilbagegivet noget af sin oprindelige Simpelhed. Den har et tilstrækkeligt Antal Vinduer til at skaffe Lysning; men efter den gothiske Bygningsmaades Forkiærlighed for Afvexling ere neppe tvende bland disse af een Form. Murene ere hvidkalkede (Hvelvingerne dog med et gult Skiær), og alt Træværket – Stolene paa Gulvet, Prædikestolen, Chorstolene m. m. . er blaalig hvidt malet; og denne overalt herskende hvide Farve (en Følge af den sidste Hovedforbedring) bidrager ikke lidet til at give Kirken sit lyse livlige Udseende fremfor den mørkebrune Egetræs-Farve, som forhen ved alt Træværket, for saavidt det ikke med brogede Farver var malet (som Prædikestolen og Helgenbillederne), var den herskende.

Prædikestole, a (foræret til Kirken 1624 af Skoleherren Palle Rosenkrantz) er af Bildthuggerarbeide, prydet med adskillige af Træ udskaarne fritstaaende Figurer, forestillende de fire Evangelister med deres Symboler, og en femte, uidentvill Apostelen Paulus, hvilke med Hensyn ti Tiden ei kan kaldes slet Arbeide, og i det hele tage sig godt ud. Prædikestolen bæres af en ligeledes af Træ udskaaren Figur, der forestiller Moses (389) med Tavlerne; og det hele synes saaledes at skulle symbolisk betegne det nye Testamente grundet paa det gamle.

Døbefonten, c, tilligemed den smukt uarbeidede Fod, hvorpaa den hviler, er af Marmor, bekostet af Herloff Trolle 1551. Paa det tilhørende Messing-Døbefad er, i saare maadeligt Arbeide, forestillet Christi Daab, og Omskriften om samme beretter, at det er Kirken foræret 1692 af Raad- og Handelsmand i Nestved Hans Gape og Hustru Susanne Johansdatter, en Datter af Herlufsholms forrige Præst Johan Damianus.

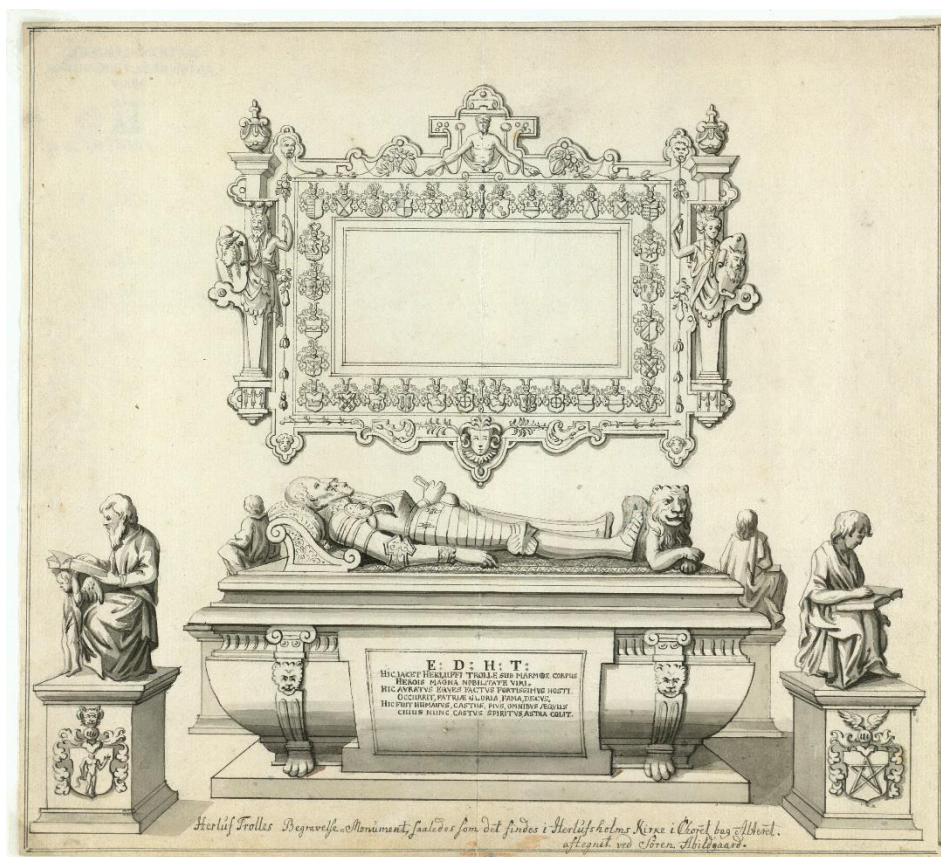
Ved den sidste Forandring af Kirken maatte det gamle afmuursteen opførte Alter, b, vige for et noget større af Træ, og samme Lod traf ogsaa et af Skolens ærværdigste Mindesmærker, den gamle Alabaster-Altertavle, som i Forgrunden viser os Herloff Trolle og hans Hustru, begge knælende for et Alter i tilbedende Stilling, og skuende op mod Himlen, som man seer aabnet over deres Hoveder, og i Baggrunden de Dødes Opstandelse; alt Arbeidet udført ved en duelig Konstners Haand. I stedetfor denne haves nu en simpel Trætavle, af passende Størrelse og med moderne Indfatning, hvorpå et omstraalet ??? og de Ord: Dette gjører til min Ihukommelse! Hvorunder er anbragt et Christusbillede paa Korset z). Om Kirken ved dette Bytte har tabt eller vundet, tør Forfatteren ikke afgøre, da Meningerne herom ogsaa hos tænkende Mænd ere deelte, men ham i det mindste forekommer det ikke som nogen (390)

- z) Dette Crucifix stod forhen over det nu borttagne Pulpitur; det er af massivt Elfenben med maadeligt Arbeide. Da Elfenbenet overalt var fuldt af sorte Revner, har man været nødt til at overmale det.

Vinding; man fandt det ei passende at have ubibelske Personer paa Alteret, og endnu mindre, at Menigheden skulde knæle for Skolens Stiftere, og derfor fandt den Mand, som fornemmelig drev paa Ombygningen (i hvor dyb Ærefrygt for disse ved sand Adel ophøiede Personer han end ellers var giennemtrængt af) deres Plads paa Alteret upassende. Men, kunde man vel spørge, knæler man ikke her snarere med disse end for dem? Bidrage disse ikke selv ved deres Knælen til at opvække Andagtsfølelse hos den som beskuer dem, og til at styrke os i den Tanke, at for den Allerhøieste skal den mest ophøiede Dødelige ydmyge sig lige saa meget som den laveste? Kan man vel og knæle for en Knælende? Og neppe desuden, kan man vel sige, lider dens Andagt noget Skaar, der knæler for Alteret med saa verdslige Tanker som Bemærkninger over Altertavlen. Men Meningerne ere deelte;

og Forfatteren vil ved de her fremsatte Bemærkninger ingenlunde have paastaaet, at netop hans er den rigtigste, eller undlader derved at ære de religiøse Betragtninger, der frembragte den Mening, som i denne Sag er bleven fulgt. Dette Monument har nu faaet Plads i Sacristiet ved Siden af Stifternes Gravminde; paa Foden af det staaer Herloff Trolles og Birg. Gøyes sædvanlige Valgsprog, hans. ”Alting kommer fra Gud Liver og Døden, Armod og Rigdom,” og hendes: Forlad dig ikke paa Mennesket, men frygt Gud og gjør Ret.” Grunden af Monumentet har forhen været ægte forgyldt, hvoraf endnu Levninger ere tilbage.

Foruden denne Prydelse for Alteret have Skolens Stiftere ogsaa dertil skienket tvende store Lysestager, som (391) endnu haves, med deres Navne, samt et Fløiels Alterklæde, som Birg. Gøye selv udsyede, og smykkede med de Perler, der forhen havde tient til hendes egen Prydelse. Efterat dette formedelst Ælde var blevet ubrugeligt (et nyt blev Kirken skienket af Præsten Mag. Munkgaard omtrent 1690), opbevaredes endnu Levningerne af samme længde som Reliquier; og Grev Thott som Skoleherre lod Perlerne, for at see dem frelste, aftage og giemme. Saaledes som de af ham bleve forvarede, i en liden Æske med hans eget Segl for, ere de siden overleverede til enhver følgende Skoleherre. For er Par Aar siden blev Æsken af hans Excellence den nærværende Directør aabnet, og befandtes da u samme lidet over 600 øgte Perler, hvilke nu i Skolens Naturaliekabinet giemmes i et forseglet Glas. Efter Sagnet skal Altertavlen forhen have været udziret med Stifterindens Ædelstene, ligesom Alterklædet med hendes Perler; Vished derom haves vel ikke, men ved nøiere Betragtning af Monumentet vinder dette Sagn ikke lidet i Sandsynlighed, da nogle deri regelmæssig indgravne smaa Fordybninger af forskiellig Størrelse ei synes at kunne havt anden Bestemmelse end at tiene til Indfatning for saadanne Stene.



Af de gamle Munkeskole i Choret findes de fleste endnu i fuldkommen uforandret Form, fire og tyve i Tallet, paa et noget ophøiet Trægulv saaledes anbragte, at de næsten omgive Choret; men sex af samme Slags, som forhen stode paa Steengulvet noget lavere end de øvrige, maatte ved sidste Forandring af Kirken borttages for at erholde Pladsen omkring Alteret saaledes forstørret, som man ønskedes. De øvrige Stolestader i Kirken fandtes ei i Munketiden, men ere indrettede, da Kirken (392) I Herloff

Trolles Tid blev gjort til Sognekirke; hvorfor og paa de tvende forreste Stole paa den ene Side findes hans fædrene og mødrene Vaaben, og paa den anden Side ligeledes hans Hustrues.

De mærkeligste Gravminder i Kirken ere: Stifternes, Geheimeraad Marcus Giøes, og Cantzler Arrild Hvitfelds a). Ved Storhed og Pragt udmærker Giøes sig, men i ædel Stiil og reen Smag staaer dette kostbare Monument vistnok tilbage for Stifternes; begge maae dog regnes blandt Landets kostbareste Monumenter.

Ogsaa Hvitfelds Kiste, der i saa lang Tid stod til Skændsel for Stiftelsen, fortienner nu at sees. Giøes Monument, d, er, paa lidet nær, vel vedligeholdet; men Skade, at Stifternes Grav, e, som fremfor alle havde fortient at fredes og vedligeholdes, endnu i saa høi Grad bærer Vidne baade om tilfældig Beskadigelse og modtvillig Overlast! Ved Grundens Nedsynken paa den ene Side af Marmorkisten revnet, og saavel Monumentet selv, som de fire Figurer ere anbragte ved Hjørnerne af samme, ere med den letsindige Kaadhed mishandlede b). For at (393)

- a) Om disse Monumenter er allerede forhen noget meldt Pag. 67 og 127.
- b) Udførligere Underretning herom findes i en saakaldet Tydsk Reisendes (den danske Professor N. H. Sevel Blochs) Beskrivelse over Herlufsholm i Maanedsskriftet Pallas den Yngre 1 Aarg. 1 Bind (April 1808) Pag. 156 o. frdl. Denne stygge Ødelæggelse skriver sig fornemmelig fra Varene syttenhundrede nogle tredsindstyve, og er foraarsaget deels ved Tyveri (da Alabastret er bortranet, formodentlig for, ifølge en Bondefordom, at bruges (393) som Lægemiddel, deels af letsindig Ungdomsubetænksomhed, som ei selv ret forestillede sig hvad den gjorde. Og begge Dele kunde saa meget lettere finde Sted, som Kirken dengang, i Anledning af Disciplenes daglige Gudstieneste, bestandig stod aaben, og Tilsynet med Ungdommen desuden ikke var som det burde. Sin Efterretning herom har Forf. deels af Mænd, som i den her nævnte Tid frekventerede Skolen, deels af Breve, som desangaaende ere vexlede i Aaret 1767 imellem Skoleherren, Rector og Skolens Forvalter. Man var engang paa Spor efter Tyven (som var bondeklædt), men han undslap. Dog er ikke al Beskadigelsen fra denne, men noget deraf fra en ældre Periode. I de nogle og tredive Aar, Forf. har kiendt Stiftelsen, veed han ikke at Monumentet har lidt nogen Overlast.

afværge Monumentets videre Beskadigelse er det nu ved et forsvarligt Stakit aflukket. Vanskeligt vil det maaskee være at istandsætte, dog vel ikke umuligt; og efter det meget, som nærværende Directør allerede har gjort saavel for Kirkens som for de fleste øvrige Bygningers smagfulde Indretning, tør det vistnok med grundet Forhaabning ventes, at Turen ogsaa engang vil komme til denne eneste Plet af den hele kostbare Eiendom, som Stifternes har forbeholdt sig selv: men Alt kan ikke gøres paa eengang.

Af de flere Mindeskrifter over Stifterne, som findes i Kirken, ville vi her blot anføre de tvende, som findes på Monumentet selv c) (394)

- c) De øvrige i Hoffmans Portr. Historiques 2 P. Pag. 93 og 95; i Marm. Dan. T. I, Pag. 185; i Herl. Trolles Levnet o. fl. St.

E. D. H. T.

(=: Epitaphium Domini Herl. Trolle.)

HOC JACET HERLVFFI TROLLE SVB MARMORE CORPVS

HEROIS MAGNA NOBILITATE VIRI

HIC AVRATUS EQVES FACTVS FORTISSIMVS HOSTI

OCCURRIT PATRIÆ GLORIA FAMA DECVS

HIC FVIT HVAMANVS CASTVA PIVS OMNIBVS ÆQVVS

CVIVS NVNC CASTVS SPIRITVS ASTRA COLIT.

*DETTE ER HERLUFFS TROLLE UNDER MARMORKROPPEN
HELTE HAVDE STOR ADEL*

*HER GJORDE DEN GYLDNE HEST DEN STÆRKESTE FJENDE
PATRIOTENS HERLIGHED BLIVER BERØMMELSEN VÆRDIG
DER VAR EN MENNESKESKAB, DEN MEST LIGE AF ALLE
HVIS KYSKE ÅND NU TILBEDER STJERNERNE.*

Og paa den anden Side af Monumentet:

E. D. B. G.

(= Epitaphium Dominæ Birgittæ Goyæ).

QUAM GENUIT MAGNUS GOE CLARISSIMUS HEROS

HAC BIRGITTA UIRO JUNCTA QUIESCIT HUMO

NOBILIS ENITVIT CLARIS MAJORIBUS ORTA

SED PIETATE MAGNIS NOBILIS IPSA FUIT

UIRTUTIS SPECULUM MATRONAS INTER HONESTAS

EMICVIT EULGENS DOTIBUS EXIMIIS.

*HVORDAN DEN STORE GOE'S MEST KENDTE HELT BLEV FØDT
BIRGITTA SAMMEN MED SIN MAND HVILER I LANDET
DE ADELIGE REJSTE SIG TIL DE STORES ÆRE
MEN FROMMED VAR SELV EN STOR ADEL
DYDER SPEJLER STOR ÆRLIGHED
HAN SKINNER KLART MED EKSTRAORDINÆRE TALENTER.
Google oversæt*

Ved Siden af Stifternes Monument er Herloffs Broders, Byrge Trolles, og Hustrue Pernille Gøyes (Søster til Birg. Gøye) Begravelse, f; paa den store Marmorsteen, som dækker Graven, findes baade

Mand og Kone udhuggede, i ophøiet Arbeide og i fuld Legemsstørrelse; men fra Kunstens Side fortæner dette Arbeide ikke t komme i Betragtning. De øvrige mindre betydelige Geavminder og Inskriptioner ville vi her ikke omtale: hvo derom ønsker Underretning, henvises til Pontoppidans Marmora Danica og de antiqvariske Annaler *).

Blandt andre Kirkens Mærkværdigheder kan anmærkes: den kugle, hvoraf Herloff Trolle fik sit Banesaar, (395)

*) Marm. Dan. Tom I, Pag 185, og Antiqv Ann. 1 B. Pag 158.

Hvilken endnu for fa Aar siden giemtes paa Trolles Monument d); samt Herloffs og hans Broder Byrge Trolles Jern-Rustninger, som begge ere i god Stand e). I (396)

- d) Ved Bygmesterens Skiødesløshed blev denne Kugle bortkastet ved Kirkens sidste Hovedreparation (1811 – 12), uagtet samme Mand tilstrækkelig var anmodet om at forvare den med Omhyggelighed. Maaskee kan den endnu findes. At dette virkelig var, hvad den udgaves for, den kugle hvorfor Trolle maatte bløde, er der al Sandsynlighed for: den giemtes paa hans Monument, hvor et Hul til den er indboret i Marmoret; men neppe ville en saadan løst henlagt lille Kogle, i den første Tid den der var henlagt, have beholdt sin Plads uforstyrret, hvis ikke det Sagn, som nu gjør den ærværdig; og den Gravskrift, som af hans Enke er sat



ham i Kirken paa en Marmortavle strax ved Monumentet, siger udtrykkelig, at han blev saaret af Kugler (*globulis bombardocis in brachio & in coccendice vulneratus Såret i armen og brystet af kuglerne fra et bombardement*). Vel skriver Trolle selv i et Brev (Danske Magazin 3 B. Pag 288), at han blev saaret "af noget Hagelskud;" men neppe har man dengang, ligesaa lidet som nu, i Krigen skudt med Hagel af Smaageværer; ved Hagelskud maa vel her altsaa forstaaes det, vi nu kalde Skraaskud (Kanonhagel). Den her omtalte Kugle var af Jern, af en god Riffelkugles Størrelse, for begge Ender udgaaende i en lang Spids.

e) Disse Rustninger, som begge laae adspredte i Stumper, ere for faa Aar siden (1816) blevne samlede og fuldstændig ophængte ved Trolles Monument. At Rustninger vare i Brug endog længe efter H. Trolles Tid, er af Historien bekiendt: endnu i Aaret 1611 finde vi, at Sverrigs Konge Carl IX. Udfordrede Danmarks Christian IV. Til at møde sig i Tvekamp, hver med tvende (396) and i fuldt Harnisk; men han foreslæaer udtrykkelig, at Kongerne selv skulde møde uden Harnisk. Paa Kobberne til Frid. II Krønike af Resen sees alle Krigerne afbildede i Harnisk; ligesom og Trolle saaledes ligger udhuggen paa Sacrophagen. Der kan altsaa neppe være nogen

Tvivl om, at jo Trolle selv virkelig har baaret det Harnisk, som endnu opbevares i Kirken.

Sacristiet findes endnu et Brystbillede af Gips, af et Fruentimmer i naturlig Størrelse, hvorom det underlige Sagn er bleven almindeligt, at det skulde være en Skioldmø, som i Søslaget havde dræbt H. Trolle. Men uden at opholde os ved at giendrive en saa paafaldende Urimelighed, ville vi her blot

yttre den Formening, at dette er et ikke synderlig ved udarbejdet Brystbillede af Stifterinden; det er i det ringeste hendes Billede paa Gravmindet ei ganske uligt; og at det i ældre Tider har været holdt i Hæder og Ære, derom vidner den forgyldte Haarpynt, og de forrevne Stumper ag en Fløiels Kaabe, som endnu hænge denne Buste over Skuldrede.

Strax ved Prædikestolen er paa Væggen ophængt tvende Trætavler, hvorpaa findes anført samtlige Sognepræster efter Reformationen. Disse ville vi her opregne efter Fortegnelsen:

1. Michael Jacobi (Scanus) (= Michaels Jacobsen fra Skaane).
 2. Hans Michelsen, forhen omtalt blandt Rectorerne.
 3. Laurentius, nævnt blandt Rectorerne.
 4. Johannes Clynus.
 5. Jens Michelsen f) (397)
 6. Mag. Poul Jensen Colding, 1622 – 40. Forhen (Pag. 105) omtalt som Forstander.
 7. Mag. Johan Diderich Bartscher, 1640 – 51. Omtalt blandt Rectorerne.
 8. Mag. Johan Damianus. Havde først været Præst i Lydersløv, derpaa Slotspræst i Kbh. kaldet til Hrlh. 1651, hvor han døde som Provst 1658.
 9. Mag. Jørgen Michelson, 1658 – 68. Omtalt blandt Rectorerne.
 10. Olaus Luxdorph, 1668 – 73; døde som Sognepræst i Kiøge og Provst 1676.
 11. Mag. Poul Munkgaard, udnævnt til succederende Præst i Romerige 1670; blev Præst til Herlh. 1673, 1677 tillige Provst i Øster-Flakkeberg-Herred; døde 1713. Forhen (Pag. 125) omtalt som Skolens Forstander 1690 – 94. Af ham er den første af Tavlerne besørget; han har og til Brug for sine Eftermænd i Embedet foræret en stor Lænestol, som endnu staaer i Sacristiet.
 12. Mag. Helmuth Otto Sebbelov, 1717 – 51. Omtalt blandt Rectorerne.
 13. Christoph. Gottschalk, blev Hospitalspræst i Odense 1754, døde 1780.
 14. Johan Ernst Gunnerus; kaldet til Præst 1754, kom dog ikke hertil, men byttede med
 15. Nicolai Nannestad, som forestod Embedet 1755 – 58; forhen omtalt blandt Lærerne (Pag 308). (398)
 16. Christ. Beverlin Studsgaard, 1759 – 69; omtalt blandt Lærerne.
 17. Magnus Hammer; var først Præst til Veilø og Vester-Egesborg 1749 – 70, dernæst til Herlh., hvor han døde 1791; var tillige Provst i Øster- Flakkeberg – Herred.
 18. Mag. Søren Lemvig Fog, 1791 – 1808; omtalt blandt Skolens Lærere (Pag. 310 og 313).
 19. Morten Henrich Petersen, Stiftelsens nuværende Præst, kom, efter at have i nogen Tid været Lærer ved det Blaagaardske Skolelærerseminarium, til Embedet 1808.
- f) Hvad de første Præster angaaer, kan man ei lide paa Tavlens Nøiagtighed: den her nævnte Jens Mich. (397) anføres ikke; men i Thingprotokollerne baade for 1617 og 1619 nævnes han utrykkelig som Sognepræst til Herlufsholm, og Forf. har derfor her givet ham sin Plads.

Af Reliquier fra Munketiden ville vi nævne: en gammel Altertavle, forestillende Christus paa Korset, med Maria og Johannes hosstaaende, maler paa Træ, ganske lille, og som Konststykke af ringe Værd: et Trækors, indsat i Muren i Sacristiet, som udgives for Maalet paa Christi Kors, og nogle Stumper af Hovedskaller, som glemmes sammesteds i et indmuret Skab – formodentlig foregivne Helgenreliquier, men som i vor Tid ei har kunnet vedligeholde den Hæder, de fordum have nydt.

Foruden disse ere endnu adskillige andre Oldtidsminder forhen her i Kirken forefundne, men som formedelst Tidens almindelige Ødelæggelse, og vel tildeels formedelst skiødelæs Behandling, nu ikke længere rer til. Kong Christian den Andens og Frederik den Førstes Portraiter, som efter Ressens Beretning (i Atl. Dan. Mscr. Af 1695) skulle findes her i Kirken, veed Ingen af at sige. Et Sværd

skulde efter sammes Beretning (399) være ophængt i Kirken med den Overskrift: hoc septem innocuos qvondam necat ense vir unus; (*Denne ene mand dræber syv harmløse mennesker med et bestemt sværd*) for omtrent et halvt Seculum siden fandtes dette Sværd endnu, men hvor det siden er blevet af, vides ikke g). Ligeledes anfører samme Resen adskillige Sententser, der skulle findes i en Gang, som han kalder Hørernes Gang; men hvad dette har været for en Gang, veed man nu ikke; endnu mindre findes de anførte Inskriptioner h).

I Taarnet hænger fire Klokker, tvende af anseelig Størrelse, tvende mindre. Alle disse, paa den næstmindste nær, ere forsynede med Inskriptioner i ophøide Bogstaver- Af Paaskriften paa de tvende største lærer man at kiende saavel Klokkens og Klokkestøberens Navn, som den Abbeds, under hvem de ere forfærdigede. Paa den største staaer med Munkebogstaver (yildells med forkortede Stavelser): Ao. Millesimo CDXI sociato. Gerthrud dicor; Nicolai Jens fuit actor; expempsas Jacobus Germundi (d. e. ettusinde 400 og 11 tilsammen (400)

- g) Traditionen om dette saakaldte Hielms Sværd findes i Herl. Trolles Levnet Pag 56.
- h) Alle disse Inskriptioner har Pontoppidan udskrevet af Resenii Atlas, og anført i Marm. Dam. Som endnu tilværende, uagtet de til Pontoppidans Tid vistnok for længe siden vare enten af Kalkekosten eller Malerpenslen udslettede; og Flere have siden igien anført dem paa Pontoppidans Autoritet. Een af dem ville vi for Curiøsitets Skyld her anføre: (400)

Præceps Theologi judicium,

Tardum Jurisconsulti consilium,

Langvens Medici solatium,

Svave Philosophi delirium,

Dic inter hæc quid optimum?

Teologens fremtrædende dom

Råd fra den afdøde juriskonsulent,

Trænger efter medicinsk komfort,

Blid filosoffs delirium,

Fortæl mig, hvilken af disse er den bedste?

mentaget; Gerthrud er mit – Klokkens – Navn; Nicolai Jensen har forfærdiget mig; Omkostningerne har Jacob Germundsen udredet). Der neden under: porrigit abbas, et dat M`Nestvedia munera multa ua - - - Maria - - - (Resten ulæseligt). Den anden har følgende Paaskrift: Martinus me fecit; fraterina vocor (= Morten har forfærdiget ,ig; mit Navn er Broderklokken); og omkring den nederst Rans af Klokken: Tercius hanc abbas Nicolaus teparavit campanam, qvem Cristi gracia celica servet (= Abbed Niels den Tredje har indsat denne Klokke; Christi himmelske Maade bevare ham!). Imellem Ordene af den øverste Paaskrift staaer paa flere Steder med fire Stierne imellem, og omkring Randen af Seglet: Sigillum abbatis Nicolai III.

Rectors Bolig (Tav I og II Fig. E, og Tav. IV) er, som forhen meldt (Pag. 271), opført af Geheimeraad Brandt; den bestaar af een Etage med Qvist til begge Sider. Indtil den nuværende nye Skolebygning opførtes, indbefattede denne tillige Skolen (fire Værelser den nordlige Ende af Bygningen, de tre vendende mod Gaarden, eet mod Disciplenes Hauge): en passende Indretning, hvorved een af Rectors første Pligter var bleven ham lettere, den Pligt: at have et stadigt Tilsyn med sin Skole, som han her stedse lige under Øinene. Mu er hele Bygningen Rector overdragen. Den bestaaer af fiorten Værelser

til Beboelse, foruden Tyendekamre og de fornødne til Oeconomien hørende Indretninger, alle gipsede og tildeels betrukne.

Foran Rectorboligen laae forhen Skolegaarden (see Tav. I.), nærmest bestemt til Tumbleplads for Ungdommen. (401) som her kunde færdes under Rectors og Lærernes Øine, hvilke alle (paa Conrector nær) havde deres Værelser ud til denne Gaard, der rundt omkring var fra de ældste Tider af omgiven deels af Bygninger, deels af en Ringmuur af mere end fire Alens Høide; men ved Disciplenes og Lærernes Forflyttelse til den nye Skolebygning blev denne Gaardsplads ved sin Beliggenhed ei længere passende til den omtalte Anvendelse; ved at anlægge en ny Indkiørsel til Skolen forsvandt den, og Rector erholdt en egen indelukt Gaardsplads (se Tav. II, H.)

En Mærkelighed ved Skolegaarden kan Forf. ikke undlade at omtale; en Mærkelighed, som Mangen med Stedet ubekendt maaskee vil synes saare ubetydelig, men som sikkert af flere gamle Herlovianere vilde savnes, hvis den ei fandtes anført: Poppelpilen og Asken ere tvende Træer paa Skolegaarden, som enhver Herlovianer fra sin Skolegang af ikke er vant til at betragte uden den Følelse af Ærefrygt, som Alderdommens Ærværdighed indgyder: og Mindet af mange Ungdomsglæder vil hos de fleste være knyttet til Tanken om disse Træer. Allerede Sagnet gjør dem ærværdige, da det er at almindeligt Ord, at de tilligemed et gammelt Fyrretræ i Discipel Haugen ere plantede af Skolens tre første Disciple – et Sagn, imod hvis Rimelighed der dog kunde være Adskilligt at indvende -; saameget er imidlertid vist, at deres Alder gaaer meget langt tilbage i Fortiden, og at det ei er urimeligt at antage dem for omtrent jevnaldrede med Skolen; Folk i det mindste, som for mere end halvfjerdsindstyve Aar siden have kiendt Herlufsholm, have været enige i, at de efter Anseende (402) begge havde samme Størrelse dengang, som nu i); og Poppelpilen (det er en *populus nigra*) tilkommer uden tvivl Rangen som det største af Træerne i Landet: sine Grene rækker den (efter mathematisk Udmaalning) mere end hundrede Fod op i Luften, og Omkredsen af Stammen er to og tyve Fod dansk Maal. Uagtet sin alder staaer dette majestætiske Træ endnu i Manddommens fulde Kraft; endnu viser det neppe en udgaaen Green. Asken er mindre; dog har dens Stamme den betydelige Omkreds af atten Fod; men her begynder Alderdommens Affældighed at vise sig. Paa Tav. IV sees begge disse træer, og allerede paa Tegningen af Herlufsholm i Thuras Vitruvius (af 1746) findes de afbildede. (se side 11)

Den nye Skolebygning er opført paa samme Grund som den forrige Lade, og har altsaa i Længde og Brede netop samme Udstrækning som denne (Længden 126 Bredden 24 Alen). Under nuværende Skoleherre blev denne Bygning begyndt i Sommeren 1806, og indviet under Grev Danneskiolds Bestyrelse i October 1809 k). (403)

- i) Afdøde Spisemester Geisler, som blev Spisemester 1750 og havde kiendt Skolen endeel Aar iforveien, og sal. Prof. Bernth, som blev Rector 1755, foruden flere gamle Fok, have alle været enige i, at Poppelpilen og Asken ikke tilsyneladende have tiltaget i Størrelse i deres Tid.
- j)
- k) Imedens Hans Excellence Cancellipræsident Kaas i Aarene 1809 og 10 opholdt sig i Norge, som første Medlem af den under Krigen satte Norske Regieringscommission, var Bestyrelsen af Herlufsholm efter Kglig Resolution overdragen Hans Excellence Christian Conrad Sophus Greve af Danneskiold-Samsø til Gisselfeld, som saaledes omtrent i et Aar var midlertidig Skoleherre.

Den er af Grundmuur, har kun eet Stokværk, men en Hovedqvist til begge Sider, og desuden endeel mindre Smaaqviste. Paa Tav. V sees: foruden Grundtegningen af Loftet og Qvistkamrene, og i Midten Bygningen Udvortes. Den underste Deel af Bygningen indbefatter alle de Værelser, som henhøre til Underviisningen, og desuden for Skoleherren, naar han her opholder sig, samt for den ældste Lærer.

De til Underviisningen henhørende Værelser ere: 1) fire Underviisningssale, af hvilke Rector og de tre ældste Lærere har hver si, men den yngste underviser vekselsviis i de forskiellig Værelser; 2) Lovsangssalen, hvor Lovsang holdes morgen og aften, og hvor der tillige undervises i Tegning, Skrivning og Musik; 3) Gymnastiksalen, hvor der undervises i Dands og de øvrige gymnastiske Øvelser, som ei drives i fri Luft. Denne Sal bruges og ved Høitideligheder som Auditorium. Ved Siden af samme er et mindre Værelse, hvor der gymnastiske Apparat forvares: her glemmes f. Ex. Halvtredsindtyve Geværer af forskiellig Størrelse med lige saa mange blanke Patrontasker til den militære Exercits, Fleuretter og Huggestokke, Svømmebelter, Klattretoug o. dsl.; 4) Bibliotheket og Naturaliekabinettet. For Skoleherren ere blot to Værelser indrettede med tilhørende Alkove og Tienerkammer. Den ældste Lærer har fire Værelser med Køkken og Kielder, samt en egen derhos liggende aflukket Gaardsplads med Staldbygning (Tav. II. Q). alle hensigtsmæssigen indrettede, og i deres Decorering og Møblering herefter allevegne (404) Smag og Elegance. I den øverste Deel af Bygningen ere: 1) Disciplenes Værelser, sex Sovekamre (S K) og lige saa mange daglige Stuer (D S) med Kakkellovne og Klædeskabe saaledes at Disciple hat sit tillaasede Skab med Hylder til Bøger og Knage til Klæder; 2) en Sygestue med tilhørende Kammer (S S); 3) yngste Lærers Kammer med et tilhørende Aflukke til en Seng (L); 4) Inspectørens Værelser (I) og Gangkonernes Kammer (G). 5) Desuden er der ved Gangen tvende aabne Pladser (V) med Vaskeanstalter til Disciplenes Brug.

Forstinspectør- og Forvalter-Boligerne sees paa Tav. VI, og med deres tilliggende Udhuse paa Tav. II. Begge ere nye grundmurede Bygninger, den første med fem, den anden med tretten Værelser til Beboelse, alle gipsede, foruden de fornødne Værelser til Tyende samt til Huusholdningen. Den første af disse Bygninger beboes for nærværende Tid af forrige Forstinspectør – nu Skrive- og Tegne-Lærer samt Biblothekar – Cancelliesecretær Topp.

Paa Herlufsholm har de fleste Beboere hver sin Hauge; men er offentlig, saaledes som i Grev Holsteins Tid (see Pag. 199), gives her nu ikke; dog kan en saadan ventes, naar et dertil sigtende Anlæg, som nylig er begyndt, om nogen Tid bliver fuldført. De tvende til Oekonomien henlagte (hvoraf den ene endnu, til Erindring om sin forrige Bestemmelse, bærer Navn af Skolehaugen) dyrkes nu af Spisemesteren for egen Regning, da Stiftelsen siden 1808 ingen Gartner holder. Rectors, Lærernes (som de fire Lærere have i Forening) og Disciplenes Hauger udgiorde samtlige forhen en Deel af (405) Skolehaugen. Rector erholdt sin allerede under Grev Holsteins Bestyrelse; de øvrige Læreres, saavel som Disciplenes, ere dem i Chr. Brandts Tid tillagte (cfr. Pag. 275); og hvad Spisemesteen derved mistede, blev ham, ved Skolehaugens Udvidelse paa en anden Kant, godtgjort. Inspectørens – en Deel af den forrige Gartners – Hauge er under nuværende Skoleherre indrettet I); den øvrige Deel af Gartnerens Hauge blev liggende til det af denne Betient forhen beboede Hus. Desuden ligger og til Forstinspectør- og Forvalter-Boligerne temmelig anseelige Hauger. Den saakaldte Nye-Hauge, der nu i nogle Aar ei har været andet end en med Træer og Græs vildt bevoksen Plads, overdragen Oldfruen til Blegeplads, er nu, som forhen meldt, bestemt til at indrettes som Lysthaug; men den derved ud til Aaen liggende Plet, som forhen udgiorde Conrectors Hauge og af ham var anlagt, og som endnu for en halv Snees Aar siden uidentvivl var den yndigste Plet ved Herlufsholm, er ved Aaens Opgravning og den derved anlagte Trækvei saaledes forstyrret, at der nu ei er mindste Spor af Anlægget tilbage.

Paa Tav. I. findes ved Punkter betegnet Linierne a, b, c, og d. a og b betegner Pladser, hvor der forhen har staaet Mure af samme Slags som de, der indsluttede, har formodentlig udgior Munkenes Hauge; senere bar den Navn af Præstehaugen, og i den Tid, vi erindre (406)

- 1) Ved den forrige Inspectørs Afgang er dennes Hauge indtil videre overdraget Spiemesteren til Dyrkning.

udgjorde den blot en Vænge, som man besaaede med Korn o. desl. Paa hver Side af dette Vænge laae en Hauge, begge tilhørende Spisemesteren; den ene var Skolehaugen, den anden (som paa Kobberet staaer øverst) ansaaes for Spisemesterens private Hauge; men i Aaret 1803 bleve begge disse forenede ved Tillæg af største Delen af det mellemliggende Vænge; Muren a, som forhen begrændsede Skolehaugen (og som i høi Grad var forfalden) blev da nedreven, og Muren a, som forhen begrændsede Skolehaugen (og som i høi Grad var forfalden) blev da nedreven, saa at der af samme ikke var andet end Levninger af Grundvolden tilbage. Linierne c og d betegner Rudera af et Par gamle Bygninger, som for nogle Aar siden bleve fundne; ved at anlægge den nye Indkiørsel til Gaarden forbi Gartnerhuset, som paa Tav. II. Er betegnet, stødte man, omtrent en halv Alem under Jordskorpen, dels paa Levninger af Mure, dels endog paa et heelt Gulv af gamle qvadratformige Teglsteen. Imellem huset d, Kirken og Haugen, har formodentlig i ældre Tider Munkene havt deres Kirkegaard; i det mindste er der paa denne Plads opgravet halv formuldnede Been, som syntes at være af Mennesker. For resten veed man aldeles intet om disse Bygninger.

Skolens nærværende Indretning.

Stiftelsens Bestyrelse deler sig, under den af Hans Majestæt ansatte Skoleherres øverste Autoritet, egentlig i tvende Grene, Skolens og Godsets; den første overdragen til Rectors, den sidste til Forvalterens Omhu. (407) F

For det første ville vi her betragte Skolen selv, som Hovedsagen og Stiftelsens egentlige Hensigt.

Ved Disciplenes og Lærernes Forflyttelse til den nye Skolebygning blev tillige foretaget⁶ en væsentlig Forandring med Skolens Organisation. Hidtil havde Tilsynet med Ungdommen udenfor Skoletimerne været fordelt imellem de fire Lærere, saaledes at disse ugentlig og skifteviis havde Inspection, dog under Rectors Overtilsyn; Alt, hvad der angik Ordens Vedligeholdelse, eller paa anden Maade vedkom Disciplinen, stod under den inspectionshavende Lærer, som dog i alle Tilfælde af Vigtighed havde at henvende sig til Rector; Inspectionen i Ferierne (Augustferien undtagen, da alle Disciplene ere bortreiste) var ligeledes skifteviis fordeelt. Men fordi Inspectionen til enhver Tid saaledes nærmest var overdragen ei een Lærer, blev dog Tilsynet med Ungdommen ikke betragtet som de andre uvedkommende: enhver Lærer maatte ansee det for sin Pligt at rette Uordener. Hvor han traf dem, og forebygge dem, hvor det lod sig gjøre. Foruden den afvexlende var desuden ogsaa i visse Poster en stedsevarende Inspection indført, saa at een af Lærerne havde Tilsyn med Disciplenes Klædeskabe, med Inventariernes Vedligeholdelse o. dsl.; een havde Tilsyn med Haugen; tvende af Lærerne laae paa Disciplenes tvende Sovesale for der at have Tilsyn. Men da Hans Excell. Skolens Directør fandt mange af de Forretninger, som saaledes vare Lærerne paalagte, at være af den Natur, at de mere passende kunde overdrages en ustuderet Person, som ikke fik Andet end netop disse uvidenskabelige Forretninger at varetage; og da han tillige betænkte, at ikke Enhver, som er skikket til Lærer, tillige (408) er oplagt til at have med de øvrige Opdragelsesforretninger at bestille: saa troede han det tienligst, at adskille den egentlige Opdragelse fra Underviisningen: og til den Ende blev, i August 1810, ansat en Inspectør. Fra den Tid af blev Skolens Organisation følgende: Alt, hvad der angaaer Reenlighed (Vasken undtagen), Orden og Disciplin iblandt Skolens Ungdom, blev overdraget Inspectøren; og for at forebygge al Collision imellem ham og Lærerne blev det ordnet, at disse ikke maatte befatte sig med Noget, som angik Disciplinen, Reenlighed eller Orden udenfor Underviisningstimerne m). Desuden har Inspectøren Tilsyn med den nye Skolebygning's Vedligeholdelse (Tilsynet med de øvrige Bygninger er henlagt under Forvalteren) og Reenholdelse, med Inventarierne, med Disciplenes Hauge m.m. De fire Lærere forestaae ugentlig og skifteviis Lovsangen Morgen og Aften, samt gaae, hver i sin Uge, i Kirken med Disciplene om Søndagen og

andre Helligdage: paa enhver Lærer beroer det ogsaa i hans saakaldte Inspectionsuge, i Overeensstemmelse med de desangaaende givne Anordninger, at meddele Disciplene Tilladelse at gaae til Nestved, til Bønderbyerne eller andensteds hen; for deres øvrige Inspectionspligter bleve de ved Inspektørens Ansættelse fritagen. Ogsaa Oldfruen er nu fritagen for alt Tilsyn med Disciplene, og har blot Vasken at sørge for (saavel Lærernes, som Disciplenes og Skolens) samt Opbevaringen af Disciplenes og Skolens Linned, visse Værelser (409)

m) Hvad Forandring angaaende denne Bestemmelse der senere er skeet, vil sees strax efter Inspektørens her nedenfor anførte Instrux,

Reenholdelse og lidet mere. Men disse forskellige Grebe af Skolens Bestyrelse concentrere sig igien alle i Rectors Haand; ham tilkommer der ligesaa meget at sørge for Disciplenes moralske og physiske, som for deres intellectuelle Opdragelse; under ham staaer saavel Inspektøren, som Lærerne og Skolens øvrige Personale. I hvad Forhold den første af disse staaer til Rector, saavel som hans Pligter i det hele, ville vi nærmere lære at kiende af følgende:

Instrux for Inspektøren.

(Dat. Den 6 Decbr. 1810)

”Ved en offentlig Indretning, hvor Ungdommen ikke blot nyder den Underviisning, som givet i Landets almindelige, lærde og Borgerskoler, men hvor den tillige gives Ophold og Underholdning, bliver naturligviis Omfanget af de Pligter, som paaligger Stiftelsen mod den Ungdom, der optages i samme, større, og et hensigtsvarende Tilsyn med Disciplene udenfor Læretimerne vorder en Gienstand af særdeles Vigtighed for Bestyreren.

Det er for de enkelte Subjecter lige saa vigtigt som selve Underviisningen, at de i Tide lære Orden i dens mindste Detail, og vænnes til Reenlighed, samt en passende Tvang. Deres Fremtids Velfærd, og det Held, men hvilket de siden ville kunne virke i Selskabet, og anvende de indsamlede Kundskaber, beroer for en stor Deel derpaa; thi uden at være i Besiddelse af hine Dyder, og at være opdragen under tilbørlig Tvang, fortienet Mennesket ikke Navn af dannet, vil han vanskeligere kunne tøile sine Lidenskaber og underkaste sig de (410) Indskrænkninger, Samlivet i det borgerlige Selskab paalægger, og maa altsaa baade leve mindre lykkelig, og stifte mindre Gavn.

Naar det altsaa med hensyn til de anførte Omstændigheder vil findes nødvendigt, at der ved en Stiftelse af den Beskaffenhed, som Herlufsholm, haves nøie Tilsyn med Orden, Reenlighed og Disciplin udenfor Læretimerne, saa bliver det et Spørgsmaal, til hvem denne Forretning rettest bør overdrages? De Mænd, til hvilke den egentlige Skole-Underviisning er anfortroet, kunne ikke tillige have det specielle Tilsyn med forbenævnte Gienstande, som ere saa meget forskellige fra Underviisningen; thi enkelt Lærer kan ikke overtage samme, uden at forsømme enten de Pligter, saadant Tilsyn kræver af ham, eller det Fag, for hvilket han ved Underviisningen er antagen, og at dele det mellem flere er ikke hensigtssvarende, da ikke alle have den egentlige Duelighed, som dertil udfordres; endelig er det ogsaa upaatvivlelig Sandhed, at ligesom et saadant i uendelig Detail gaaende Tilsyn ikke passer for Læreren, saa behøver baade for at udvide sine egne Kundskaber. I Betragtning heraf ansees det gavnligt, at der ved Skolen ansættes en særegen Betient, som under Navn af Inspekteur skal have det specielle Tilsyn med alt det, som angaaer Orden, Reenlighed og Disciplin udenfor Læretimerne. Ved Ansættelser af denne nye Betient ere skadelige Collisioner ikke at befrygte, naar Grændserne imellem de underordnede Autoriteter retteligen bestemmes, naar Opsynet med hele Stiftelsens forskellige (411) Administrategrene concentreres hos een Mand, og de i saadan Henseende giorte Bestemmelser klogeligen overholdes. Saaledes er en ikke imellem den inspectionshavende Lærer og Inspekteurs Forretninger nogen Collision at befrygte; thi hiins

egentlige Function indskrænker sig blot til Opsynet under Underviisningen og Repetitionerne paa Disciplenes Værelser, men han bør paa ingen Maade befatte sig med noget, som angaaer Orden, Reenlighed og Disciplin i og uden Huset, eller og udenfor den egentlige foreskrevne Underviisningstid, og alt hvad han i saa Henseende måtte finde sig beføiet til at paaklage, bør anmeldes af ham enten umiddelbart for Rektor eller for Inspektøren til Rettelse. Den inspectionshavende Lærer faaer saaledes intet at gjøre med Inspektøren, og dennes egentlige Forretninger, uden for saavidt Rektor maatte være fraværende, og alle Rektors Pligter overtages af ham.

I overeenstemmelse med disse Grundsætninger fastsættes følgende Instrux for Inspektøren ved Herlufsholms Skole:

1. Inspektøren staaer umiddelbart under Skolens Directeur; og i hans Fraværelse under Rektor.
2. Hans Forretninger bestaae i Almindelighed i at have Tilsyn med alt det, som angaaer Reenlighed, Orden og Disciplin udenfor Læretimerne.
3. Lærerne bør derfor henvende sig til ham med deres Anmeldelser og Fordringer, naar de i henseende til Inventarium, Værelsernes Opvarming og Belysning, eller andet, som staaer under hans Bestyrelse, ønske noget foretaget eller forandret; men de kunne ikke befale ham noget. I Tilfælde af (412) ulige Meninger deciderer Rektor, ligesom og hans Beslutning skal indhentes, naar nogen Forandring af Vigtighed attraaes.
4. Opvarterne staae nærmest under ham, og ere pligtige at udføre alt, hvad han befaler dem, og det er hans Pligt at paasee, at de holde sig de Instruxer efterrettelige, som meddeles dem. Ligesom Skolens Opvartere skulle og de Folk, der antages til noget Arbejde for Skolen, staae nærmest under ham, og adlyde hans Befalinger.
5. Det skal være hans første og vigtigste Pligt, at have nøie Indseende med, at Sove- og Paaklædnings-Kamrene, saavel som Læsesalene og Spisesalen stedse holdes rene og luftige, at den befalede Orden ihenseende til Disciplenes Sove- og Spise-Tiid med mere af den Natur iagttages, at Taushed, Orden og Reenlighed under Paaklædningen om Morgenens nøie overholdes, at Gangene holdes rene, og intet Vand spildes, samt at ingen unødigt Støi eller Uorden finder Sted paa den Tiid, Disciplene befinder sig ved de indrettede Vaskesteder.
6. Om Middagen henimod Kl. 12, og om Aftenen henimod 7, indfinder han sig paa Spisestuen for der at være tilstede, imedens Disciplene samle, og paaseer, at ingen Uordener afstedkommes. Ligeledes møder han om Morgenens i Lovsangssalen, for at paasee Frokostens og Melkens ordentlige Uddeling. Kl. 10 og Kl. 5 uddeler han Mellemmaden til Disciplene i Lovsangssalen. Saaledes som dette hidtil har været besørget af Lærerne. (413)
7. Hvad derimod Tilsynet angaaer med at Lovsangen Morgen og Aften holdes til vedbørlig Tiid, at Disciplene til rette Tiid indfinde sig der, og under Lovsangen iagttage Orden og Sømmelighed, da vedkommer det alene den inspectionshavende Lærer, og Inspektøren haver intet dermed at bestille. Ligeledes vedkommer ei heller Inspektøren Omsorgen for, at Skoleværelserne ikke aabnes før henimod Skoletiden, og at de for resten ere aflukkede, hvilket ogsaa gielder om Gymnastiksalen; dog overlades det ganske til Rector at gjøre de Forandringer i denne Henseende, som han maatte finde meest passende og tjenlige n).
8. I den Tiid af Aaret, da der bruges Kakkelovns Varme, maa han sørge for, at der om Morgenens lægges i Disciplenes Kakkelovne saa betids, at deres Værelser ere ordentlig varme, naar de staae op, og ligeledes, at Skoleværelserne ere fuldkommen varme, inden Underviisningstimerne begynde, samt at Spisestuen Middag og Aften er forsvarlig opvarmet. (414)
- n) Ved den Instrux af 26 Mai 1818, som er meddelt den nuværende Inspektør, er den sidste Deel af §7 forandret derhen, at det paaligger Inspektøren at drage Omsorg for, at Læsesalene aabnes

henimod Underviisningstiden, men ellers ere aflukkede, hvilket ogsaa gielder om Gymnastiksalen. Ligeledes skal han paasee, at Sovekamrene holdes lukkede fra den Tid af, de om Morgenene ere reengiorte, og ei aabnes før ei Qvarteer før Sengetiden.

9. Om Morgenene maa han paasee, at Disciplene ere oppe i det mindste et Qvarteer for Lovsangstid, og at de ere ordentlige paaklædte inden Klokke slaaer. Til den Ende skal der anskaffes en Gonggong, hvormed Opvarterne kunne give Signal, naar det er `Tiid at staae op. Med den samme Gonggong skal han ogsaa sørge for, at Opvarteren giver Signal til Spiisningen, samt til Lovsang om Aftenen. Om Søndagen og de andre Helligdage, naar der ingen Lovsang holdes 0), maa han ligeledes sørge for, at der med Gonggongen gives Signal til at staae op til den for disse Dage fastsatte Tiid (en Time efter den sædvanlige Lovsangstid), og at Disciplene klæde sig ordentlig paa, saasnart de ere opstande. Det samme iagttages i Jule-Paaske. Og Pintse-Ferien.
10. Som han i Almindelighed bør have Tilsyn med Disciplenes Reenlighed og Ordentlighed i Paaklædning, saa maa han ogsaa paasee, isærdeleshed med de yngre af dem, at de holde deres rene ved Kæmning.
11. Undenfor Læserimerne bør han, saavidt det er mueligt, have et vaagent Øie med Disciplene, og for Rektor anmelde enhver Uorden, som opdages. I særdeleshed maa han om Vinteraftenerne ved Eftersyn paa Kamrene forvisse sig om, at de alle ere hjemme, og at der ingen Uordener begaaes enten med Ild og Lys eller i anden Henseende. (415) Med hensyn hertil bør ogsaa enhver Disciple, som enten af Rector eller den inspectionhavende Lærer erholder Tilladelse at gaae paa kort eller lang Tid nogensteds bort, anmelde det for ham.
- o) Nu holdes Lovsang ligesaavel Søndag Morgen som de andre Dage, og til samme Tid.
12. Da et nøiagtigt Tilsyn med Disciplenes Klæder er nødvendig, dels for at forvisse sig om, at Ingen enten i denne Henseende mangler det nødvendige, eller afhænder, bortgiver eller bortkaster Klædningsstykker, som endnu ere brugbare, dels fordi Stiftelsen bør være ansvarlig for det Tøi, Disciplene medbringe til Skolen, saa paaligger det Inspektøren at have samme Tilsyn med Disciplenes Klæder, Fodtøi og andre Sager, som Oldfruen har med deres Lintøi. Han skal til den Ende have en efter et vist Schema indrettet Protokol, hvori enhver Discipel har sit Folium. I denne indføres en Opskrift paa de Klæder m. v., som Disciplene medbringe til Skolen, hvilken Opskrift siden forøges med de efterhaanden tilkommende nye Klædningsstykker, og ved ethvert Stykke anmærkes siden efterhaanden, hvor det er bleven af. Naar nogen af Disciplenes Klæder eller Fodtøi befindes at trænge til Reparation, eller naar nogen af dem mangler det fornødne, da melder Inspektøren det til den af Lærerne, til hvem det af Vedkommende, Forældre eller Værge, er overdraget at sørge for Disciplens Økonomi (hans saakaldede Udlægger), paa det at han kan raade Bod paa Manglen. Naar nogen Discipel ingen Udlægger har, meldes saadant for Rektor. Disciplenes vedkomende Udlæggere ere forbundne til at meddele Inspektøren Underretning (416) om de nye Klædningsstykker, som af dem for enhver anskaffes.
13. Strax efter enhver Ferie maa han paasee, at Disciplene aflevere deres Lintøi og øvrige Vasketøi til Oldfruen, og efter Aftale med Oldfruen maa han ved denne Aflevering være tilsteder p).
14. Naar nogen af Disciplene bliver syg, maa han strax anmelde det for Rektoren, og under deres Sygdom paasee, at faae den fornødne Pleie og Opvartning.

15. Med alle Ildsteder i Skolebygningen bør han have nøie Tilsyn, og fornemmelig paasee, at alle Ovne og Skorstene feies i rette Tid, at ingen Uordner foregaae med Brændet, samt at det ikke henkastes eller henlægges paa Steder, hvor Fare med Ild eller Skade for Bygningen kunde afstedkommes.
16. Det hele Inventarium paa Discipelkamrene, Læsesalene, Gymnastiksalen, Auditorium og Gangene m.v., har han under sit Tilsyn og Ansvar, ligeledes det hele Inventarium for de gymnastiske Øvelser, som han udleverer og igien modtager, hvortil Opvarterne skulle, ligesom i alt andet, være ham behielpelige. Tillige skal han sørge for Skolens Forsyning med Blæk.
17. Med Disciplenes Hauge skal han ligeledes have Tilsyn. Det paaligger ham i denne Henseende at lade (417) Opvarterne stedse holde Hovedgangene skuffede og rene, at opmuntre Disciplene til Hagedyrkningen, og tilholde dem at vedligeholde enhver sin Hagepart saavelsom de mellemliggende Smaagange i ordentlig Stand. Om Foraaret skal han tildele enhver sin Hagepart. Naar nogen Frugt er moden, bør han være nærværende ved sammes Nedplukning og Deling, som ikke maa finde Sted, forinden han har givet sit Samtykke dertil. Om Sommeren, paa de Tider af Dagen da Disciplene især kan formodes at opholde sig i Haugen, bør han af og til der være tilstede, for saavidt mueligt at forebygge de Uordner, som ellers saa let der kunde finde Sted.
- p) Hertil lægger den nyere Instrux, at han ogsaa Løverdag Eftermiddag skal være tilstede hos Oldfruen, naar Disciplene erholde deres rene Linned udleveret, samt om Søndagen paasee, at det brugte igien tilbageleveres.
18. Han bør have Tilsyn med belysningen af alle til Skolen henhørende Værelser, samt Gangene og Gaarden, saa og med, at Gaarden stedse holdes reen og ryddelig, hvortil de fornødne Folk enten anvises ham som stadige Arbeidere af Godsets Huusmænd, eller hvergang requireres af Forvalteren.
19. Endeligen bør han have nøie Tilsyn med alle ved Bygningen forefaldende Brøstfældigheder og Mangler.
20. Han maa ikke forlade Stiftelsen nogen Nat uden Rektors Tilladelse.
21. Han skal have sin Bopæl i den Gang, hvor Soveværelserne er.
22. Ved Skolen nyder han frit Huus, Brænde, Lys og kost paa samme Maade som en Lærer. Hans øvrige Emolumenter ville af Skolens Directør nærmere blive bestemte. (418)
23. Af denne Instruxion, som bliver at bekiendtgjøre for samtlige Lærere, og for Disciplene, samt for alle ved Skolen ansatte Betiente, leveres Inspektøren en af Rector vidimeret Gienpart. Originalen derimod beroer hos Rektor.

De den først ansatte Inspectør, Hr. Torsten Wang, efter Ansøgning erholdt sin Afsked i Aaret 1818, og en ny i hans Sted blev ansat, blev der ved ovenstaaende Instrux foretage nogle smaa Forandringer; men følgende Tillæg er saa vigtigt, at det fortæner særskilt at anføres: Uagtet Inspectøren ved det i disse §§ omtalte Tilsyn med Disciplene nærmest har at tage Hensyn til Alt, hvad er angaaer Orden, Reenlighed og sædeligt Forhold udenfor Undervisningstidens, da derimod Tilsynet med deres Overlæsning udenfor Skoletimerne nærmest paaligger den inspectionshavende Lærer, bør dog den ene af disse ikke vise Ligegyldighed for det, som nærmest paaligger den anden, men Inspektøren saavelsom den inspectionshavende Lærer arbeide til eet Maal, nemlig at fremme Orden, Flid og Sædelighed iblandt Skolens Ungdom,”

Til at udføre hvad der hører til Ordens og Reenligheds Vedligeholdelse, samt til Opvartningen, har Inspectøren under sig: tvende Gangkoner, som besørge Feiningen, de Syges Pleie, Værelsernes

Opvarmning m.m. tvende Opvartere, af hvilke den ene dækker Spisebordet og opvarter under Maaltidet, besørger Ringningen med Taarnklokkerne, opvarter Lærerne, pudser Disciplenes Klæder m.m.; den anden gaar daglig Ærinder til Nestved, pudser Disciplenes Støvler, (419) assisterer ved Bordopvartningen, bærer Brænde m.m.; en Vægter, som tillige er Brændehugger, feier Gaarden m.m.; desuden nogle Huusmænd, som om Vinteren hver ugentlige forretter en Dags Arbeide med Brændesaugning og deslige. Foruden disse Opvartere lønner Skolen endnu tvende Vaskepiger, som staa under Oldfruen.

Ved den videnskabelige Underviisning ere Disciplene inddeelte i fire Classer. Hvilke Videnskaber her nu læres i Skolen, og hvor mange Timer ugentlig der paa hvert Fag anvendes, viser følgende Tabel:

	1ste nederst Classe	2den Classe	3die Classe	4de Classe	Summa
	Timer ugentlig	Timer ugentlig	Timer ugentlig	Timer ugentlig	Timer ugentlig
Latin	13	10	11	9	43
Græsk	”	4	4	4	12
Hebraisk	”	”	”	3	3
Dansk	2	2	2	2	8
Tydske	2	2	2	2	8
Fransk	2	2	2	3	9
Religion	2	2	2	2	8
Geographie	1	1	1	1	4
Mathematik	2	2	3	3	6
Physik	”	”	2	2	4
Naturhistorie	2	1	1	”	4
Practisk Regning	2	2	”	”	4
Skjønsskrivning	3	2	”	”	5
Tegning	3	2	1	”	6

(420)

Til disse Underviisningsfag anvendes daglig sex Timer (om Sommeren Kl. 8 – 11 og 3 – 6, om Vinteren Kl. 9 – 12 og 3 – 6) Løverdag undtagen, da der blot læses om Formiddagen. Men hertil kommer endnu Underviisningen i Musik og Gymnastik.

Musikunderviisningen er fornemmelig i Mellemtimerne mellem de ordinære Formiddags- og Eftermiddags-Underviisning. Tre Timer daglig meddeler Musiklæreren offentlig Underviisning, saavel i Sang som Instrumentalmusik, for dem, Som hertil have mest Lyst og Anlæg; saaledes, at enhver erholder et Par Timer ugentlig. Hvad Musikunderviisning Nogen attraaer udenfor de offentlige Timer, maa han selv betale.

Til Gymnastik er bestemt ugentlig fem Timer, Onsdag Kl. 1- 3, og Løverdag Kl. 1 4. Ved denne Underviisning inddeles samtlige Disciple i to eller tre Classer, efter Lærerens Skiønnende og Overlæg med Rector. Der undervises i Voltigeren, (*akrobatik på hesteryg*) Springen, Fegten, Huggen, Klavren og i militær Exercits med Geværer (dog ikke i Skydning). Til Klavringen er der paa en grøn Plads

udenfor Skolebygningen anbragt den fornødne Anstalt med Klavrestænger, Toug o. dsl.: paa samme Plads foretages ogsaa den militære Exercits. En af de fortrinligste gymnastiske Øvelser er Svømning; den gode Leilighed, den forbirindende Susaa hertil frembyder, afbenyttes flittig, og Svømningen udgør en af den herlufsholmske Ungdoms mest yndede Sommerfornøielser; næsten enhver af Disciplene kan svømme, nogle endog meget godt; den ere er heri den andens Lærer: Gymnastiklæreren behøver altsaa ikke at tage sig synderlig af denne Øvelse; for de enkeltes Skyld, som ikke hos (421) sig selv føle Drift eller mod til at betro sig til det vaade Element, lader han dog nogle Gange om Sommeren Ungdommen svømme under sin Veiledning. Lærer i Gymnastik hr Herlufsholm ikke havt før under nærværende Skoleherre; allerede i Gerd. Brandts Tid var der vel anskaffet gymnastisk Apparat til Klavren og Voltigeren m.m., men dette brugtes dengang af Disciplene til Fornøielse efter eget Tykke uden regelmæssig Anviisning.

I Dands er hidtil givet Underviisning et Par Maaneder om Sommeren af en Dandser fra det Kongelige Theater i Kiøbenhavn, som imidlertid har havt Bolig og Kost paa Skolen; og til Underviisningen er da afbenyttet Formiddagstimen Kl. 11 – 12 og Aftentimen 6 – 7, hvortil endnu undertiden er lagt en enkelt Skrive-, Regne- eller Tegne-Time. Den Sparsomhed, som Stiftelsens oekonomiske Forfatning i den seneste Tid har gjort fornøden, har vel havt til Følge, at denne Underviisning siden 1820 indtil videre er standset; men saasnart Omstændighederne tillade det, kan den igien ventes indført.

I de videnskabelige Underviisningsfag retter Skolen sig efter Universitetets Fordringer, saa at Placaten om Skolevæsenet af 22 Marts 1805, med den nøiere Bestemmelse af samme i Bekiendtgjørelsen af 19 August 1818, for det meste følges. Det friere Valg af Lærebøger, som denne Placat tillader, benytter man sig af, og de Lærebøger, som her bruges, ere derfor ikke stedse uforandret de samme. For imidlertid at give en Maalestok, hvorefter man omtrent kan bedømme Omfanget af hvad her læres, meddeles følgende Optegnelse over, hvad de Candidater, som sidst ere herfra til Universitetet dimitterede, (422) i deres hele Skolegang have læst. I Latinen: Badens Grammatik, Fablerne og Fortællingerne i Gedikes Læsebog, Cornelius Nepos. Fire Bøger af Julius Cæsar de belo Gallico, Sallustii bellum Catilinarium & Jugurthinum, Ciceros fire Catilinariske Taler samt Talen pro lege anilia, Cicero de amicitia samt de senecute og 1ste Bog af de officiis, de tre første Bøger af Brorsons Ovidii Metamorphos. Chrestomatgia, Virfilii Ænæid lib I, II og VI, to Bøger af Horatii Oder, samt hans Breve og ars poetica. For at erholde mere Styrke i Sproget bliver desuden øverste Classes Disciple øvede i at oversætte Steder af Autores, som ikke af Læreren ere forklarede for dem. – I det græske Sprog: Blochs mindre Grammatik, udvalgte Stykker af Jacobs Elementarbog, Spictet, første Bog af Xenophontis memorabilia Socratis, Herodoti Clio og Euterpe, 10 Bøger af Homeri Ilias, Matthæi Evangelium. – I Hebraisk: Genesis og sex af Davids Psalmer. De, som ei læse Hebraisk, have i dets Sted læst sex Bøger af Odysseen foruden de strax ovenfor anførte af Iliaden. – I de levende Sprog, Tydsk og Fransk, anstilles ingen Taleøvelser, men man stræber at bringe det dertil, at Disciplen kan med nogenledes Færdighed læse og forstaae en tydsk og fransk Bog; til Øvelse i Grammatikens Anvendelse anstilles ogsaa Stiiløvelser, samt Øvelser i skriftlig at oversætte fra begge Sprog i Modersmaalet. I Tydsk er giennemgaaet, Tilemanns Grammatik, Hallagers og O. Wolffs Læsebøger og Behrmanns Haandbog. Ved den franske Underviisning har man afbenyttet Mozins A B C, Gedikes Læsebog og Chrestomathie, Bentsens Syntax (nu bruges Deichmanns Grammatik) – (423) Ved Religionsunderviisningen: Balles og Krog Meyers Lærebøger, Herslebs baade mindre og større Bibelhistorie – Geographien er hele Skolen igiennem læst efter Kofoeds Lærebog (nu bruges Riises. – Ved den historiske Underviisning er brugt; i de nederste Classer Kofoeds historiske Begivenheder og Munthes Vigtigste indenlandske Tildragelser; i de høiere Classer Kofoeds Verdenshistorie i Udtog og Brorsons Geographia antiqua; alt i Forbindelse med Dictata over nogle af de vigtigste saavel ældre som nyere Historier. I stedet for begge de Kofoedske er nu indført Kalls ved Werlauf udgivne Lærebog. – I de tvende nederste Classer læres practisk Regning; dog læres denne ikke blot practisk,

men stedse men Henviisning til de Grunde, hvoraf Reglerne udledes, og i den nederste Classe anvendes det halve Antal af Timerne til Regning i Hovedet. I tredje Classe begynder først den systematiske Underviisning i Arithmetiken, dog stedse med Anvendelse paa den practiske Regning; derfra gaaes til Geometrien og Algebra, hvortil endnu kommer saa meget af Logarithmeregningen og Trigonometrien, som er nødvendigt for at kunne med sand Nytte bivaane de akademiske Forelæsninger over Physiken og Astronomien; alt læses efter Linderups første Grunde af den rene Mathematik. Ved Slutningen af det geometriske Cours forklares Landmaalingen, som i Korthed giennemgaaes i Forbindelse med practiske Øvelser paa Marken, og Anviisning til at bruge Maalebordet og andre Landmaalings Instrumenter. – I Physiken læses Saxtorphs Lærebog i Naturlæren. Med Anhang om Galvanismen, og ved Underviisningen afbenyttes den dertil hørende Samling af Instrumenter. Da Physik først var bleven indført som (424) Lærefag her i Skolen (1799). blev det, efter Ansøgning, ved en Kongelig Resolution fastsat, at de fra Herlufsholm dimitterede Disciple skulde ved Examen artium prøves i denne, ligesom i de øvrige Skolevidenskaber – en Prøve lige opmuntrende for Lærer og Lærlinge; og Resultatet deraf sees paa den forhen (Pag 337) anførte Liste over Examenscharactererne i Aarene 1802 – 4; men efter den af Universitetsdirectionen antagne Grundsætning, at Examen skulde, saa vidt mueligt, være eens for alle, bortfaldt, ved Forandringen af Examen artium i Aaret 1805, denne offentlige Prøve, og Herlufsholms Candidater har siden maattet nøies med at kunne ved Dimissionsexamen i Skolen gjøre Rede for deres Kundskaber i Physiken. – Underviisning i Naturhistorien er paa Herlufsholm vedbleven, efterat den i nogle andre lærde Skoler, hvor den blev indført omtrent paa samme Tid som her, for største Delen er afskaffet; og den gode Leilighed, som Herlufsholm, formedelst sine naturhistoriske Samlinger, nu frembyder til at blive bekiendt med denne lige saa nyttige som behagelige Videnskab, burde vel heller ikke være ubenyttet: ingen Videnskab er, saaledes som denne, skikket til at vække lagttagelsesaanden hos den unge; og naar Naturhistorien ikke nedsættes til tom Udenadslæsen (thi da er den Nytte i Underviisningen ikkun ringe), men den stedse læres med stadig og nøiagtig sammenlignende Undersøgelse af Naturlegemerne, da kan dens Gavnlighed til at udvikle Siæleevnerne, især i den første Ungdom, ei lettelig miskiendes. Naturhistorien, lært efter en god Methode, maa altsaa kunne ansees for en passende Skolevidenskab, om man endog ikke tager Hensyn til den gavnlige Tilvæxt, hvormed den (425) forøger Kundskabsmassen i det hele, eller til den behagelige Sysselsættelse i mangel ledig Time, som denne Kundskab giver Anledning til; og naar der paa denne Underviisning ei anvendes mere Tid, end hvad der paa Herlufsholm er tillagt (omtrent een Time ugentlig i hver Classe, dog intet i den øverste), da har man neppe tilstaaet den mere, end hvad de fleste, som deri har nydt Underviisning, i Tiden ville være tilfredse med at have anvendt derpaa, isærdeleshed naar der tages Hensyn til dem, som, enten af Tilbøielighed eller for at gjøre Anvendelse af deres Kundskaber, siden bygge fort paa hvad de i Skolen have lært. Den Tvivl, man ofte hører yttre imod Naturhistorien som passende Skolevidenskab, har foranlediget Forfatteren til at fremsætte disse sine Tanker. At giennemgaae Naturhistorien i sit hele Omfang. At giennemgaae Naturhistorien i sin hele Omfang, tillade ei de faa dertil bestemte Timer, og Læreren holder sig derfor isærdeleshed til de tvende af Videnskabens Grene, hvori han (deels med Hensyn til sine egne Kundskaber, deels med Hensyn til det naturhistoriske Apparat, Skolen har til Afbenyttelse) troer med bedst Fremgang at kunne meddele Underviisning: Dyrelæren og Mineralogien. Som Lærebog har forhen været brugt Blumenbachs Haandbog; men da dette til sand videnskabelig Underviisning saare vel skikkedes Værk ei længer er at erholde i vore Boglader, saa afbenyttes nu Kielsens Lærebog i Naturhistorie for Begyndere. – I Frihaandstegning nyde alle Disciple i de tre nederste Classer Underviisning; enkelte, som ønske dety, ogsaa i Bygningstegning; og de Prøver, som mange blandt Ungdommen have at fremlægge ved de offentlige Examinere Vidner om, at denne Underviisning ikke er spildt for (426) Alle, om den endog skulde være det for Enkelte.

Skolens Lærere og øvrige Foresatte ere for nærværende Tid følgende:

1. Videnskabelige Lærere:

Rector: Anders Winding Brorson, Magister Philologiæ, Professor og virkelig Justitsraad, Ridder af Dannebrog, Medlem af det Norske Videnskabers Selskab; Lærer i Latin for øverste tildeelsogsaa for næst øverste Classe, samt i Historien; født 1755. Efter at have været theologisk Decanus paa Communitetet, blev han beskikket til Conrector paa Herlufsholm i Novbr. 1784, og til Rector 1804. Læser ugentlig 15 Timer.

Overlærer: Hans Bøchman Melchior, Dr. Philos. Og Professor; Lærer i Mathematik, Physik og Naturhistorie; p. t. tillige i Dansk. Født 1773; blev lærer ved Skolen i Mai 1797. Underviser ugentlig 26 Timer.

Overlærer: Nicolai Fogtmann, Candid og Licentiat Theol.; Lærer i Religion, Græsk og Hebraisk. Født 1788; blev Lærer ved Skolen i Octbr. 1815. Underviser ugentlig 23 Timer.

Adjunct: Georg Holger Waage, Candid. Theol.: Lærer I Latin for anden og tredje Classe; læser p.t. Geographien for hele Skolen og Historie for nederste Classe. Født 1793 ansat ved Skolen i Novbr. 1815. Underviser ugentlig 25 Timer.

Adjunct: Johan Christian Julius Shale, Candid. Theol.; Lærer I Tydsk og Fransk, samt i Latin for nederste Classe. Født 1795; ansat ved Skolen i Sept 1818. Underviser ugentlig 29 Timer.
(427)

2. Bilærere:

Cancellie-Sekretær Hans Peter Topp; Lærer i Skrivning og Tegning, tillige Bibliothekar og Bestyrer af Skolens Myntsamling, Født 1771; var forhen privat Sekretær hos sal. Ghrd. Brandt, og i Aarene 1805 – 11 Forstinspectør ved Stiftelsen. Ansat som Lærer i Junii 1811. Underviser ugentlig 11 Timer.

Lars Johan von Bidstrup, Second-Lieutenant ved Siellandske Landseneerregiment; Lærer I Gymnastik siden Septb. 1815. Boer i Nestved; underviser ugentlig 5 Timer.

Rasmus Brandt, Candidatus philosophiæ, Musiklærer siden 1816; var forhen i nogen Tid Musikus i det Kgl. Capel. Underviser ugentlig 18 Timer.

3. Inspectør: Sekretær H. P. Topp. Siden Mai 1818.

4. Oldfrue: Jomfrue Sophie Albrechtsen, siden Januar 1820.

Som vigtige Hielpemidler ved Underviisningen fortæner her at omtales: Skolens Bibliothek og det physiske Cabinet. Allerede frta Skolens Stifter kan Bibliotheket regne sin Herkomst; ved Stiftelsens Oprettelse overlod Birg. Gøye baade sin egen og sin afdøde Mands Bogsamling til Skolens Bedste; men da trykte Bøger for halvtrediehundrede Aar siden vare sieldne, kunde denne Samling naturligviis ei være af betydeligt Omfang. Fra Aaret 1609 – noget over fyrretyve Aar efter Skolens Indstiftelse – haves af daværende Skoleherre Arrild Hvitfeld en Fortegnelse over Bibliothekets Bøger, som dengang bestode i 24 Folianter, 14 Qvarter og 30 (428) Octaver, mest af theologisk eller historisk Indhold, af hvilke de fleste endnu ere i Behold q). I den største Deel af disse findes Herloff Trolles

og hans Hustrus Vaaben og Navnebogstaver, og i ikke saa faa af dem egenhændige Antegnelser af Stifterne selv r), i een endog den Bøn, som Frue Birgitte daglig pleiede af bede, medens hendes Husbonde var tik Søes s), Desuden eier Bibliotheket (429)

- q) Af Folianterne fattes blot tre, af Qvarterne een, men af Octaverne fiorten. Den her omtalte Fortegnelse giemmes blandt Herlufsholms øvrige Documenter i det danske Cancellies Archiv.
- r) I adskillige af disse Bøger see vi saaledes antegnet, at de ere Frue Birg. Gøye forærede af hendes kiære Husbonde paa Nytaarsdag eller ved andre Leiligheder; i nogle, at de ere hende skienkede af en eller anden Ven eller Veninde; i andre findes andre Antegnelser, f. Ex. Denne: Ther Herloff Trolle bleff fornytt tull Atmiral oc Mand sereff 1564. oc Herloff Trolle gick tyll Skyvs met mangeln erlyg edell Dansker Mand att bedlegge thet Suenske Hoff.
- s) Denne Bøn, der saa ganske characteriserer saavel Frue B. Gøyes fromme Sind som hendes Hengivenhed for sin Mand, ville vel Mange, dels for disse Egenskabers Skyld, deels for dens Hiertelighed, læse med Deeltagelse; den aftrykkes dergor her: ”O mynn kiere barmhiertige himmelske Fader, som haffner selff befalit, att thendt ene skall bede gott for thend andenn, oc haffuer loffuit att wijlle gierne bønhøre; jeg beder dig offuer Herl. Trolle, huilcken du haffuer selff giiffuet meg att leffue mit Liff met ij thenne Werden, oc till huilcken iegh haffuer went mitt Hierte nest dig blant alle Menisker paa Jorden. Bevar hannem naadelig fraa alle sine (429) Uwenner, oc hielo hannum aff all Nødt oc Fare, som hannum kabdy tijllfalle tijll Land eller Mand. O Gud und hannum for thitt hellige Naffns Skyld, att komme snart karsk og sund hiem till sit Bo og Bygge, thitte hellige Naffn till Ære, sijg tijl Glæde oc Gaffn, oc mig bedrøffede Menniske til Trøste og Husualellse. O kerre himmelske Fader wijd meg Bøn for Jesu Christi Skyld. Amen”

Endnu blandt endeel ældgamle Nodebøger ogsaa nogle fra H. Trolles Tid. Men længe varede det, inden det erholdt nogen Tilvæxt af Betydenhed: under Magister Hies Bestyrelse (som var Rector 1610 – 13) anskaffedes henimod fyrretyve Volumina, som endnu haves mest af philologiske Værker, og dette udgjør omtrent Halvparten af Alt, hvad man veed at være anskaffet før Holsteins Tid; saa at hele Bogsamlingen i Aaret 1754 ei bestod af mere end 145 Bind. Af Grev Holstein anordnedes, at hver Discipel skulde ved sin Indtrædelse i Skolen erlægge tre Rigsdaler til Bibliotheket (Exspectanterne desuden aarlig tre Rdlr.), og disse Introductionspenge have indtil for kort siden udgjort dets eneste faste Indtægt t). Men ei engang denne Ubetydelighed er altid bleven anvendt til sin Bestemmelse: I Aarene 1780 – 99, et Tidsrum af hele tyve Aar, blev ikke mere end een Bog indkiøbt for Bibliotheket; (430) Rector

- t) En tilfældig Indtægt har Bibliotheket undertiden havt ved private Dimisioner, efter Skoleforordn. Af 1775 §. 87 og 88; er denne Indtægt bleven formindsket, da nu ikke længere, som forhen, de, der i nogen Tid have frekventeret Skolen og siden privat dimitteres skulle betale til dens Bibliothek.

Hævede Indtægten, og skulde derfor aflægge Regnskab; men da der siden 1780 intet Regnskab var aflagt, og dette efter Skoleherrens Opfordring endelig indkom i Aaret 1799, befandtes det, at Bibliothekspengene vare anvendte deels til Trykning af de aarlige Programmer (en Udgift, som dog, efter Directørens Ordre, var bestemt til at gaae af Stiftelsens Kasse, deels – til Lys for Skolen. Rector erholdt dengang et vist Quantum Lys til Skolens Fornødenhed, men det leverede Quantum var utilstrækkeligt, og det manglende blev saaledes erstattet. Før det her omtalte Tidsrum bleve vel adskillige Bøger anskaffede, men ogsaa dengang anvendtes en ei ubetydelig Deel af Indtægten udenfor sin Bestemmelse.

Grev Thotts Gavmildhed mod Bibliotheket et forhen omtalt; ved denne var det først Herlufsholms Bogsamling begyndte at hæve sig til saadan Rang, at den kunde fortjene at nævnes blandt Bibliotheket k). I Aarene 1777 – 83 vedblev Thott aarlig at sørge for Bogsamlingens Forøgelse, saa at de Bøger, han i disse Aar Tid efter anden udsendte, tilsidst udgiorde over femtusinde Bind, hvoriblandt mange store og kostbare Værker; og Bibliotheket, som hidtil havde havt Plads paa et Par Hylder i et lidet Værelse i Rectors Bolig, kom nu til at udfylde to rummelige Værelser i Munkebygningen (Tav. III. No. 2.1.) Den Bogsamling, som sal. Ghraad Brandt efterlog Skolen, udgiorde noget over syvtusinde (431)

- k) Thura i sin Idea history. Literariæ Dan. (som er rykt 1723) omtaler ved allerede Hrlh. Bibliothek, men ikke med synderlig Berømmelse: Utuntur (siger han Pag. 231) etiam nunc hac Bibliothea discipuli Herloviani, sed (quod dolendum) situ et senio fere confecta.
Selv nu bruger Herlovians elever denne bibliotheca, men (hvilket må beklages) dens situation og alder er næsten færdig

Bind l); og ved disse Samlinger, i Forening med hvad der i de senere Aar er tilkiøbt eller af enkelte Personer skienket, bestaaer Bibliotheket nu af noget over trettentusinde Volumina. Af den Maade, paa hvilken hele Bogsamlingen er sammenbragt, kan man vel ikke vente noget egentligt Udvalg af saadanne Skrifter, af hvilke fornemmelig et Skolebibliothek burde bestaae; imidlertid indeholder den dog et betydeligt Antal af Værker, som meget passende indtage deres Plads. Den mest overvægtige Deel udgør det historiske Fag, da næsten Halvparten af den hele Samling – imellem fem og sex tusinde Bind – høre under denne Rubrik. Derefter kan de theologiske Videnskaber tilegne sig Rangen, og fremvise omtrent totusinde Bind, dog mere af ældre end nyere Værker; i særdeleshed er her Patristiken godt besat. Af juridiske Skrifter haves flere end af philologiske, og hine omtrent ellevehundede, men til den græske og latinske Philologie hører ikke over nihundrede Volumina; isærdeleshed har Bibliotheket Mangel paa nyere philogiske Værker, skjønt det dog ei derfor er ganske blottet; af gamle Udgaver af græske og romerske Classiker haves derimod endeel gode. I Mathematik, Physik og Naturhistorie findes her adskillige ypperlige Værker; dog ogsaa i disse Fag flere ældre end nyere, Hvad der haves i Pædagogik og Didactik er mest af Brandts Donation.

Ved Ghrd. Brandts Bogsamling erholdt Bibliotheket et anseeligt Antal Manuskripter: nogle af disse vare (432)

- l) Ghrd. Brandts Gave var saaledes i Bøgernes Antal over Thotts; men i indvortes Værd stod den lagt tilbage for denne, da der i Brandts indeholdtes langt flere ubetydelige Smaaskrifter, som fyldte Tallet.

Ved arv komne i Hans Excellences Eie, nogle vare ham af deres Forfattere skienkede; men de stedse vare dels hans egne Optegnelser og Erklæringer i hans forskiellige Embedsstillinger, dels Copier, han havde ladet afskrive af hvad han i sin vidtløftige Virkekreds fandt mærkværdig eller troede nyttig til sin egen Afbetiening at eie; men ved nogle enkelte Stykker syntes det at kunne være Tvivl underkastet, om de ei af Uagtsomhed vare fra Cancelliets Archiv blevne overførte til Gerd. Brandts Samling, imedens han som Præsident forestod dette Collegium; og da der burde holdes hemmelige, og derfor ei qvalificerede sig til at giemmes i et offentligt Bibliothek, saa blev, efter Ordre af Skolens Directør, Fortegnelsen over Brandts Bogsamling indsendt til Undersøgelse i Cancelliet, og derefter udleveret til Cancelliearchivet tre og firsondstyve Nummere, mest Manuskripter, dog ogsaa et Par trykte Bøger m). Endnu indeholder Bibliotheket ikke faa Handskrifter, en stor Deel vel af ringe Betydenhed (som: Prædikener, akademiske Forelæsninger o. (433)

- m) Som nogle af de afleverede Haandskrifter, der for et Skolebibliothek maatte have størst Værd, kan anmærkes: Copier af adskillige af den lærde Skolecommissions Forhandlinger, samt af

adskillige, især i Anledning af den sidste Skolereform, til Commissionen indkomne Betænkninger, som Ghrd. Brandt havde ladet afskrive, medens han af samme var Medlem. Ligeledes adskillige Forhandlinger Almueskolernes Forandring vedkommende.

dsl), men ogsaa nogle, især historiske, som ikke ere uden Værd.

At Ghrd. Brandt havde bestemt for Bibliotheket en Capital af 2500 Rigsdaler i Penge, som det var ham overdraget selv at disponere over Stiftelsens Bedste, er forhen meldt *); og noget af denne Capital skulde, efter Bestemmelsen i Testamentet, strax efter hans Død anvendes til Trykningen af en Catalog over hele Bogsamlingen. "I denne Catalogus," siger Testamentet, "betegnes ved et Bogstav foran hver Bog, hvo Giveren har været, som T og B (=Thott og Brandt) ec. Af Catalogen tilsendes Cancelliet nogle Exemplarer, for der at opbevares, ligesom til Universitetet, Patronen og Ministrene i Conseillet sendes nogle Catalogi, for at bedømme Bogsamlingen, der ved Leilighed muligen kunde forøges ved Doubletter af andre og større publicke Samlinger." Men Pengene fandtes det siden nødvendigt at anvende paa anden Maade, og Catalogen blev vel forfattet, men ikke trykt. Siden Aaret 1815 har Bibliotheket været tillagt eethundrede Rigsbankdaler (i Sedler) aarlig af det Fyenske Stipendiums Penge, og disse tilligemed Introductionspenge (ni Rigsbankdaler Sedler af hver ny betalende Discipel og 5 Rbdlr. af hver Gratist) har udgjort dets Indkomster, som blot anvendes til Bøgers Anskaffelse og Istandsættelse †). Paa Rector som (434)

*) Pag 273.

†) Da de for Stiftelsen, som for alle Jordegodseiere, vanskelige Tidsomstændigheder i den senere Tid har gjort den strengeste Sparsommelighed nødvendig, har Bibliotheket igien, efterat ovenstaaende er skrevet, indtil videre maattet give Slip paa de her omtalte 100 Rbdlr.

Overbibliothekar beroer Indkiøbet (hvortil dog de andre Lærere kan gjøre Forslag); en anden af Lærerne er Underbibliothekar og forestaaer Udlaanet. For at afværge Uordener, samt sikre Bibliotheket for mueligt Tab, ere disse Bibliothekslove antagne, af hvilke vi her ville anføre nogle af de vigtigste: Bibliothekaren modtager Bibliotheket ved Syn, og staaer derefter til Ansvar for det; ingen Bog maa udlaanes uden Beviis, og ikke til Andre end Skolens Lærere og Disciple uden Rectors skriftlige Samtykke; en Discipels uden Rectors skriftlige Samtykke; en Discipels Beviis skal være forsynet med een af Lærernes Paategning; til Disciplene maa hverken udlaanes Romaer eller almindelige Skolebøger. Bibliothekarius er for nærværende Tid Hr. Sekretær Topp, af hvem Bibliotheket er ordnet og Catalogen forfattet. Foruden Hovedcatalogen, som med største Nøiagtighed og Orden er udarbejdet (efter samme videnskabelige Inddeling, som Bøgerne ere ordnede, har Bibliothekets Mærkværdigheder: her anføres deels saadanne Skrifte, som i Almindelighed henregnes til de sieldne, med korte Forklaringer og Henviisninger til de Forfattere, hos hvilke udførligere Oplysninger om dem findes; deels særskilt de Bøger, som have tilhørt Skolens Stiftere, med de deri forekommende Antegnelser; og desuden Manuskripterne. Over de Bøger, som ere eller blive Bibliotheket skienkede, holdes ogsaa en egen Catalog. Desuden haves endnu fra samme Haand en alphabetisk Catalog, ordnet efter Forfatternes Navne; og overhovedet modtager det ved Bibliothekarens Utrættelighed stedse flere og flere forbedrede Indretninger, hvorved deels (435) Kiendskab til Bogsamlingen, deels Eftersøgning i Bibliotheket lettes n).

Forskiellige have, fornemmelig i de senere Aaringer, ved Gaver til Bibliotheket viist deres Interesse for Skolen, og med Erkiendtlighed giemmer Bibliotheket fiske sine Velgiøreres Navne; men af dem, som enten ved Mængden eller Kostbarheden af de givne Værker fortrinligviis have Fordring paa Stiftelsens Taknemmelighed, bør nævnes: Hans Majestæt, vor nuregierende Konge (blandt hvis flere kostbare Gaver kan anføres Flora Danica); afdøde Arveprinds Frederik og Conferentsraads Chr. Fr.

Jacobi o); Statsminister Grev E. H. v. Schimmelmann og Frue; Geheimeconferentsraad Herm. Baron v. Schubart, General-Handels-Intendent i Italien; Geheimeconferender. Edmund Greve af Bourke, nylig afdød som dansk Minister i Spanien; Generalkrigscommissair (436)

- n) Forf. finder det ikke overflødigt her at tilføie en Erindring, som maaskee engang i Tiden kan vorde benyttet: uagtet den Flid og Nøiagtighed, hvormed Hovedcatalogen er udarbejdet, ere dog ved dens Affattelse enkelte Feil indløbne (som ved et saa vidtløftigt Arbejde vanskeligen kunne undgaaes); hvis altsaa Catalogen engang skal udgives i Trykken, vil det være gavnligt, at den først underkastes en Revision; i særdeleshed gielder dette om Inddelingen af de under Rubrikken "Philosophiske" anførte Skrifter.
- o) Da sal. Conferentsraad Jacobi omtrent i Aaret 1794 sidst besøgte Herlufsholm, forærede han Bibliotheket, for uden adskillige Bøger, tillige et Par store svenske Globi, paa Vilkaar, at Stiftelsen selv skulde lade dem afhente ved gaaende Bud; men – intet Bud blev sendt, og Stiftelsen gik Glip af den Gave, som var den tiltænkt.

Fr. L. d'Auchamp, og Hr. Regimentschirurgh Fr. W. Chr. Gøricke p). Ogsaa tillader Forfatteren sig her at nævne Hans Excellence Skolens nuværende Directør, hvis hele kostbare Bogsamling er bestemt til engang i Tiden at vorde Stiftelsens Eiendom.

Foruden sit store Bibliothek eier Stiftelsen endnu et mindre, som under Navn af Morskabsbibliotheket er af Forfatteren til nærværende Efterretning oprettet til gavnlig Underholdning for Disciplene i deres Fritimer. Denne Samling, som ved et Tilskud af sal. Ghrd. Brandt, og ved Gaver af adskillige Herlovianer blev grundlagt, og ved aarligt Bidrag af sin Stifter med flere, samt ved Gaver, blev udvidet, bestaaer nu af henved trehundrede Bind, dels tyske dels danske Skrifter, passende til det angivne Øiemed. Da denne Samling blev oprettet (1797), eiede Skolens store Bibliothek ikkun faa Skrifter passende til Ungdommens Tarv, og blev derfor af Disciplene lidet eller intet afbenyttet; og det var dengang saa meget mere nødvendigt at sørge for deres Sysselsættelse i Fritimerne, som disse Omstændigheder forandrede, og en særskilt Bogsamling for Disciplene altsaa mindre nødvendig end for tyve Aar siden; men unyttig (437)

- p) For at vie in Erkiendtlighed mod Stiftelsen skienkede Hr. Regimentsch. Gøricke i Aaret 1817 (to Aar efter hans Sønners Dimission fra Skolen) tohundrede Rbdlr. til Bibliotheket, for hvilken Sum adskillige vigtige Værter bleve anskaffede; og den mod Skolen forbindtlige Skrivelse, hvorved Pengene oversendtes; forhøiede ikke lidet Gavens Værd.

er den dog ikke. Dette lille Bibliothek staaer under sin Stifters Forvaring og Bestyrelse.

Da det blev besluttet at indføre Underviisning i Physik og Naturhistorie her i Skolen, fandtes det nødvendigt at sørge for Anskaffelsen af de fornødne Hielpemidler, uden hvilke ingen af disse paa sandelig Beskuelse grundede Videnskaber kunne læres til Nytte; i Aaret 1799 blev derfor Grundlaget gjort til et Naturaliekabinet og et dermed forenet fysisk Apparat. Til de nødvendige Instrumenters Anskaffelse blev da strax anvendt en Sum af tohundrede Rigsdaler, og paa denne Grundvold har man siden bygget fort, saa at Instrumentsamlingen (for hvilken baade forrige og nærværende Skoleherre altid har viist virksom Interesse) dels leilighedsviis ved Indkiøb paa Auctioner er bleven forøget, dels har erholdt en liden aarlig Tilvæxt, da det er Læreren i Physik tilladt at anvende efter eget Skjønnende omtrent tyve Rigsbankdaler aarlig til Apparatets Forøgelse. Foruden de egentlige physiske Instrumenter indeholder Samlingen tillige det vigtigste af Landmaalingsapparater, der ogsaa, som foran meldt, ved Underviisningen afbenyttes.

Blandt Naturalierne fortæner først at nævnes: Mineraliesamlingen, dels som den ældste, dels som den største og uden tvivl vigtigste Deel af samme. Denne Samling, tilligemed de otte Skabe hvori den

giemmes, blev, strax ved Naturaliekabinettets Oprettelse, Stiftelsen skienket af nuværende Kammerherre og Hof-Jægermester Friderich von Hoppe, Herre til Sæbygaard; og at Samlingen meest foranstaltet, medens Hr. Kammerherren som ungt Menneske studerede under sin Hovmester, (438) nuværende Professor i Naturhistorien, Mineralogen Statsraad og Ridder Wads Veiling, kan ei andet end opvække en gunstig Fordom for den Værd. Hele Samlingen bestod af omtrent 2400 Nummere, hvoriblandt dog var et kke ringe Antal Doubletter. Blandt de Stykker af Værdi, den indeholder, ville vi er blotanføre omtrent en halv Snees Stykker med gedigent Guld, og henimod halvtredsindstyve Stuffer med gedigent Sølv, foruden endeel andre Guld- og Sølv-Ertser. Denne Hoppiske Gave er i den senere Tid af adskillige Skolens Velyndere bleven forøget, og den hele Mineraliesamling er nu ei ubetydelig q).

Et Herbarium er Stiftelsen skienket af Præsidenten i General-Toldkammeret, Hans Excellence Geheimeconferenceraad Ove Ramel von Sehestedt. Foruden indenlandske Planter indeholder denne Urtesamling et ei ubetydeligt Antal af fremmede, tildeels fra forskiellige (439)

- q) Den vigtigste Tilvæxt for Mineraliesamlingen var en Gave (i Aaret 1817) af nu afdøde Storkanzler Grev J. G. Moltke til Bregentved, bestaaende af 214 af Etatsraad Wad udsøgte Nummere, alle Stykker, Samlingen forhen manglede, hvoriblandt mange kostbare. Andre Gaver af Værdi ere: en Samling meest italienske Sager af ovennævnte Hans Excellence Minister Grev Bourke; en god Samling grønlandske Mineralier af Mineralogen, Professor ved det naturhistoriske Societet i Dublin og Commandør af Dannebrog, Carl Ludv. Metzler Gieseke; en dito af Herlovianeren Etatsraad H. Jensen; en færøisk af Sognepræsten til Norder-Strømø. Hr. N. L. Holm, en bornholmsk af Hr. Kammerjunker O. J. Ravert en dito af Hr. Dr. Forchhammer, foruden nogle mindre Gaver.

Verdensdele, alle med Omhyggelighed ordnede og vel vedligeholdte med deres systematiske Navne og Findestedet ved tegnede, i alt henved tretusinde Arter, hvortil for nylig fra Hr. Justitsraad Mauritzen, Byfoged i Christianstad.

En tredje vigtig Tilvæxt, hvormed Naturaliekabinettet for ikke længe siden (Aar 1816) er bleven beriget, er en Insectsamling .- en Gave af Hr. Kammerherre, Hofjægermester, Carl Sev. Chr. Herm. Von Løvenskiold, Friherre til Baroniet Løvenborg. I tre ziirlige Skabe indeholder denne Samling de fleste af vore indenlandske Insecter, og et kort Antal udenlandske, alle ordnede og navngivne efter Fabricius's System. Som Omstændigheder, der ikke mindre for Videnskabsmanden end for Giveren maa forøg dens Værd, fortienet det at bemærkes, at de indenlandske Insecter ere samlede, og de fleste af Sommerfuglene endog fra Larve udklækkede, af Baron Løvenskiolds afdøde Frue Moder, som i Naturens Studeringer søgte Vederqvægelse for sin Mand og sot Hjerter, og hele Samlingen er videnskabelig ordnet og Navnene bestemte, endog egenhændig skrevne, af en Videnskabsmand, hvis Navn er Borgen for Insecternes rigtige Bestemmelse (der ellers ofte falder saa vanskelig), ovenanførte Geheimeconferenc. O. R. Sehestedt k). Denne (440)

- k) For de Naturkyndige er det bekendt, og for Andre anmærkes et her, at den Insectsamling, som bemelte Ghefr. Sehestedt eiede, og selv havde samlet i Forening med den for tidlig bortrevne lærde Naturgrandsker Etatsraad Tønder Lund, var en af de største og meest udsøgte i Europa, og at den tillige var en af de vigtigste Samlinger, som Professor I. C. Fabricius betiente sig af ved Udarbeidelsen af sit System over Insecterne. Den Tønder-Lund-Sehestedske Insectsamling (som nu tilhører det Kongelige Museum i Kbh.) er saaledes at ansee som Originalen for Fabricius's System: og efter denne kunne altsaa andre Samlinger med Sikkerhed bestemmes.

Samling indeholder omtrent 3000 Exemplarer (lidet over 2200 Arter, da der af mange findes baade Han og Hun, og af adskillige haves Doubletter), hvis Antal efterhaanden forøges.

I de øvrige Grene af Dyrelæren betiener man sig ved Underviisningen af en Samling, som for største Deel tilhører den nuværende Lærer i Naturhistorien, og opbevares blandt Skolens Naturalier. Af udstoppede Dyr indeholder samme vore indenlandske Fugle, samt nogle faa fremmede; ligeledes de fleste indenlandske mindre Pattedyr, samt endeel Hovedskaller af de større. I Spiritus haves vore fleste indenlandske Amphibier, foruden endeel fremmede, adskillige Orme og enkelte Fisk. Desuden haves og en Samling Conchylier, som ved flere Velynders Godhed i den senere Tid er bleven forøget, samt en mindre Insectsamling, ordnet efter det Linneiske System l). (441)

- l) Blandt dem, hvis Velvillie den zoologiske Samling fornemmelig har at takke for sin Tilvæxt, bør nævnes de Hr. Etatsraad H. Jensen, Revisor ved den Kgl. Grønlandske Handel J. Bugge og grønlandsk Kiøbmand I. C. Geisler, der alle have beriget dem med nordiske Sager; Hr. Justitsraad J. W. Mauritzen, Byfoged i Christiansstad, og Hr. Capitain J. M. Magens paa St. Thomas med vestindiske; Hr. Conferentzraad Cancelliedeputeret P. J. Monrad med adskillige skønne Gaver, foruden flere, som det ville blive for vidtløftigt at anføre.

Paa Naturaliekabinettet hænger tvende Original-Portraiter af Skolens Stiftere, og desuden adskillige Skoleherrer, som til Stiftelsen ere skienkede m) – en Portraitsamling, der allerede nu har Interesse, men som i fremtiden vil have det mere, naar den, som man maa haabe, af de følgende Skoleherrer fortsættes. Af sin nærværende Bestyrer, der stedse, i Smaat som i Stort, viser den sin Omhu, har den allerede Haab om for hans Deel i Tiden at see dette Ønske opfyldt. Til disse Skoleherrerne Portraiter ønsker Stiftelsen at kunne i Fremtiden føie andre Mænds Billeder, som den føler sig Erkiendtlighed skyldig. Begyndelsen dermed er ogsaa giort, idet Hr. Kammerherre Hoppe har, efter Anmodning, velvilligen skienket sit, der hænger ved den Samling, Skolen har ham at takke for. Af vor nu regierende Konge, som ved flere Leiligheder har viist sit hulde Sindelag mod Stiftelsen, har Hans Excellence Skoleherren ogsaa i Directørens Værelser ladet, (442) imellem to Original-Malerier af Stifterne, ophænge et Portrait til taknemmelig Erindring n)

En liden Myntsamling har Skolen nylig begyndt at anlægge. Hans Excellence Minister Baron Schubart, hvis Yndest og Godhed Stiftelsen ved flere Leiligheder har havt Prøver paa, var den første, som skienkede den en Samling af 300 græske og romerske Mynter, som hans Høiærværdighed Siellands nuværende Biskop, i Anledning af sin Tilstedeværelse ved Herl. Trolles Jubelfest, af sit righoldige Kabinet forøgede ved omtrent tohundrede Nummere. Og ved flere Gaver fra forskjellige Hænder – af hvilke fornemmelig bør nævnes 324 danske Medallier. Aftrykte i Tin, skienkede af Waisenhuusinspecteuren Justitsraad H. H. Frost – bestaaer hele Samlingen nu af omtrent 800 græske, romerske og andre Oldtidens virkelige Mynter, foruden 300 Svovlafstøbninger af nogle af de allersieldeste; henved 400 danske Medallier, meest i Tin, og omtrent 200 gamle danske foruden adskillige (443)

- a) At de her nævnte Malerier af Stifterne ere Originaler, sluttes deraf, at de, ifølge gamle Inventarieregnskabers Vidnesbyrd, stedse har været her paa Stedet, under Forvalterens Ansvar. Paa dem er Herl. Trolle malet i Harnisk med blottet Hoved, da han derimod paa det Naturaliekabinettet hængende er malet i et Slags Pels og med Hovedet bedækket. Denne Forskiellighed viser tydelig, at der maa være to Originaler, maledes til forskiellig Tider. De her omtalte, som formeldt deres forfaldne Tilstand bleve i lang Tid af Mange anseete for ubetydelige, ere nu ved en duelig Konstners Haand fortræffelig istandsatte. Det i Harnisk har meest Lighed med Afbildningen paa Sarcophagen i Kirken.

fremmede Mynter o). Samlingen forvares i et dertil indrettet Skab, under Bibliothekarens Tilsyn og Ansvar, af hvem de og ere ordnede, og et fuldstændigt Catalog forfattet.

I Forbindelse hermed bør nævnes en skøn Gipsafstøbning af Gemmer, noget over totusinde Nummere, Skolen foræret af Chefen for Husarregimentet Hr. General-Major Kammerherre von Frieboe. Ogsaa denne Samling, som paa en passende Maade giemmes paa Bibliotheket, haves en af Bibliothekaren forfattet udførlig Catalog.

Af de Midler, som paa Herlufsholm anvendes til at befordre Flid og Sædelighed blandt Ungdommen, ville vi først omtale de aarlige Examina. Eengang om Aaret holdes Examen over hele Solen, og samtlige Disciple maae da aflægge Prøve i Alt, hvad de i det sidst forløbne Aar have lært. Sædvanlig medtager denne en Tid af henved tre Uger, og endes altid den sidste Dag i Julii. Før dens Begyndelse udarbejdes en Plan for Indretningen deraf, som bestemmer, hvori der i hver Time skal examineres, og hvorledes Examensgienstandene saaledes skulle fordeles, at hver Classe af Disciplene, saavidt muligt, daglig i et eller andet Fag kan blive examineret, og de derved alle hele Examenstiden igiennem holdes beskieftigede p). Hver Lærer examinierer i sine Fag; (444)

- b) Blandt Giverne ogsaa her nævnes Conferentsraad Monrad og Skolens Directør, desuden Commissionen for Oldsagers Opbevaring samt afdøde Myntdirectør Etatsraad Warberg m. fl.
- c) Som Grundlag for Examensplanen er det een gang for alle vedtaget, hvor lang Tid paa hver Gienstand (444) skal anvendes; saaledes F.eks. examineres hver Discipel mundtlig i Latin 20 Minuter, i Græsk, Hebraisk og Mathematik 5, i Historien 10, i Geographien 8 Minuter o. s. v.; men fordi Antallet af Disciple i hver Classe ikke er det samme eet Aar, som et andet behøves hvert Aar en ny Examensplan.

men foruden den Examinerede skal ogsaa i det mindste tvende af de andre Lærere være tilstede, hvilke i Forening med denne bestemme Charactererne. De skriftlige Examensarbejder circulere til Bedømmelse mellem samtlige Lærere. Efter Udfaldet af Examen bestemmes saavel den indbyrdes Omflytning af en Classes Disciple, som Opflytningen fra een Classe i en anden; og den Interesse, Examen derved vinder for Disciplene, har saa afgjørende en Indflydelse paa deres Flid, at Erfaring lærer, der ikke nogen Tid af Aaret arbejdes med saadan Iver, som under Examen, og det Par Maaneder som gaae nærmest iforveien. Strax før Examen udfærdiges af Rector og øvrige videnskabelige Lærere, af hver for sig, en særskilt Betænkning angaaende hver Discipels naturlige Anlæg til Studeringer, samt hans Flid og moralske Forhold i det forløbne Skoleaar; og af disse Bedømmelser, hvori Lærerne uden Tilbageholdenhed ytre deres Tanker (og som tilligemed Examenscharactererne indføres i en Protokol), meddeles ved Examens Slutning hver Discipel en af Lærerne undetegnet Afskrift paa hans Characterseddel, hvorpaa tillige til Forældrenes Underretning anmærkes, om han er bleven opflyttet eller nedflyttet, og hvad Plads i Skolen han efter tilendebragt Examen har erholdt. Men er nogens Characterseddel eller Bedømmelser af den beskaffenhed, at der kunde (445) befrygtes, han vilde holde dem skjulte for Forældrene, da blive de ham ei selv overleverede, men af Rector undr Forsegling tilsendte hans Forældre eller Værge. Charactersedlerne overleveres dem af Rector, i en høitidelig Forsamling af Skolens Personale, med saadan Tiltale til hver især, som Udfaldet af hans Examen i Forening med Lærernes Bedømmelser giver Anledning til. Ved denne Forsamling proclameres tillige Forflyttelsen, og Bøger uddeles som Præmier til dem, der ved Examen have udmærket sig.

Saavel om Examens Udfald som Bedømmelserne meddeles Skoleherren Underretning q); og denne er ikke uden Frugter: flere Gange have vi saaledes ved Hans Excellence den nuværende Directørs Nærværelse paa Herlufsholm seer ham offentlig fremkalde sig, for ved dit opmuntrede Bifald at

anspore dem til vedholdende Flid, ligesom og dem, der enten ved Efterladenhed eller mindre god Opførsel have paadraget sig deres Læreres Utilfredshed, til Advarsel for Fremtiden.

Foruden den omtalte almindelige holdes og en Dimissions-Examen med de Candidater, som afgaae til Universitetet. Til denne, som holdes sidst i September, strax før deres Afreise fra Skolen, indbydes Candidaternes Fædre og andre Videnskabselskere. Efter Examen (446)

- a) Bedømmelserne over de i det sidste Aar ankomne Disciple tilsendes Skoleherren udførlig; men af de øvrige Bedømmelser, saavelsom af Examenscharaterne, sedes blot Resultatet. For den lettere Oversigts Skyld angivet ved korte Characterer for Evner, Flid, Fremgang og Sædelighed.

Overleveres dem deres akademiske Testimonier af Rector ved en Tale; og ved et høitideligt Maaltid i Forening med de Indbudne tager derpaa Skolen Afsked med disse sine Fostersønner.

For at virke paa Disciplenes Flid bruges nogle Lærere daglige Characterbøger; og Erfaring lærer, at dette fornemmelig blandt de Yngre er et stærkt virkende Middel til at anspore Kappelysten, ligesom og, at det hos de ærekiære blandt de Ældre ei ansees med Ligeegyldighed. Men da de eo ere anordnede, beroer det paa enhver Lærer selv at bruge den eller ikke.

Et af de vigtigste Midler til at forebygge Uordner blandt en stor Samling af unge Mennesker er et stadigt Tilsyn; et saadant (udenfor Underviisningstimerne og Lovsangen) paaligger vel, efter Skolens nærværende Indretning, nærmest Inspectøren; imidlertid ere Lærerne efter dennes nyeste Instrux (Pag. 418) nu ikke udelukkede derfra; og for dem, der selv ønske at være mere for Ungdommen end blot Lærere, gives der altid Leilighed til at virke til de Unges moralske Dannelse; ja allerede Lærernes Nærværelse og Ophold iblandt Disciplene kan ei andet end bidrage til at forebygge mangen Uorden. Flere Gange daglig undenfor Skoletimerne ere Disciplene samlede under Lærernes eller Inspectørens Tilsyn – i Lovsang Morgen og Aften, ved Spisebordet Middag og Aften; og hvis Lovsangen ei betragtes som andet end et middel til, for Ordens Skyld at see Ungdommen samlet, allerede da kunde dens Nytte ei lettelig miskjendes; men er det afgjort, hvad vel Ingen negter, at religiøse Følelser bidraget til at forædle Characteren, da maa Lovsangen, saaledes som den nu holdes, vel (447) ogsaa ansees for noget mere et blot Middel til Orden. Mange bivaane vistnok denne Handling med Ungdommens letsindige Ubetænksomhed (at troe andet, vilde røbe Ukyndighed om Ungdommens Tænkemaade); men at den i det mindste for Nogle er til Opbyggelse, derom tør Forf. heller ikke tvivle. Lovsangen holdes under Forsæde af en af Lærerne (hvilke ugeviis dertil stiftes); hver Morgen synges en Psalme; og om Søndagen forelæses desuden af Læreren Dagens Evangelium eller Epistel. Hver Aften (Søndag Aften undtagen, da ingen Lovsang holdes) synges en Psalme; og forlæses en Aftenbøn. Bønnen (hvilken Læreren, snart skifteviis af øverste Classes Disciple; og hele Handlingen forrettes med den Andagt, som Religionens Værdighed fordrer. Istedendfor Aftenbøn læses i Slutningen af Fasten Christi Lidelseshistorie.

Ved Middagsbordet spise sædvanlig Lærerne, saavelsom Inspectøren, i Forening med Disciplene; ved Aftenbordet tildeels ogsaa r); dog paaligger nu Lærerne ingen Forpligtelse i denne Henseende. Rector spiser ordentligviis ikke ved Skolens Bord, da han har sin egen Huusholdning, dog af og til, naar ham selv synes. Oldfruen derimod spiser nu aldeles ikke ved Skolens Bord.

Tilsynet med Disciplenes Klæder er paalagt Inspectøren, med deres Linned Oldfruen. Gangklæderne glemme de selv i deres Klædeskabe, men Lintøiet har Oldfruen (448)

- b) Disciplene spise alle ved eet Bord, hvor Lærerne og Inspectøren har deres Pladser fordeelte omkring imellem dem.

I Forvaring under sit Ansvar, og udleverer deraf, hver Løverdag strax efter middag, til Enhver det fornødne for den følgende Uge, to Sæt af hvert Slags, saa at der kan skiftes Linned to gange ugentlig. Ved denne Udlevering, hvorover der holdes Bog, er Inspectøren nærværende.

Men om endog Tilsynet med Ungdommen i alle Maader var, som man kunde ønske det, saa kunde dog Uordener, som snart letsindig Ubetænksomhed, snart virkelig umoralsk Tænkemaade frembringe, ei altid forebygges; og blandt de Unge gives der stedse nogle, hvis Flid ei kan undvære Spore udenfra, fordi den indvortes ofte er for sløv. Kiærlige Advarsler kunne ofte være tilstrækkelige til at forebygge Gientagelsen af en Feil; men naar Advarsler og Formaninger Intet udrette; naar samme Feil (F.eks. Uordentlighed, Forsømmelighed) ved idelig Gientagelse er paa Vei til at blive til Vane, da er Skaansel utidig; da gielder Sallomos Ord: ”hvo som sparer sit Riis, hader sin Søn.” Ved en stor Forsamling af unge Mennesker af forskiellig Opdragelse kunne derfor positive Straffe ikke undværes. Straffe anvendes ogsaa i vor Skole: for Forseelser, som vedkomme Underviisningen, er det overladt til vedkommende Lærers Skønsomhed, at anvende hvad Straf han selv finder passende og nødvendig. Foruden den naturlige Straf, at læse den forsømte Lectie om, eller foretage til en ny Bearbejdning i Fritimerne det skriftlige Arbeide, at den Forsømmelige i nogen Tid maa i Forberedelses-timerne læse sine Lectier paa Lærerens Kammer og under hans Tilsyn, samt legemlig Tugtelse, som af vedkommende Lærer selv (449) tildeles. For andre Forseelser bestemmer Rector Straffen efter Forseelsens Beskaffenhed, og i vigtige Tilfælde efter Overlæg med de andre Lærere. Naar legemlig Straf udfordres, skeer den efter det Holsteinske Reglements Forskrift (Pag. 227. Art.9), dog ikke med Riis s). Ellers bruges: offentlig Tiltale i den forsamlede Skoles Overværelse, Nedflyttelse for nogen Tid i Classen og ved Spisebordet, Indskrænkelse af den sædvanlige Frihed, eller andre efter Omstændighederne, F.eks. at den, som af Skiødesløshed eller Modvillighed ødelægger, maa af sine Lompepenge erstatte Skaden.

Er en Discipels Forsømmelighed saa stor, eller hans Anlæg til Studeringer saa maadelige, at man Intet troer at kunne udrette med ham, da skeer derom, efter tilendebragt Examen, Indberetning til Skoleherren; og at saadan Indberetning er skeet, anmærkes paa Characteerseddelen til Forældrenes Underretning. Hvis man da i det følgende Aar ingen Forbedringer finder, maa han (dog ei uden efter Directørens Resolution) forlade Skolen. Samme Fremgangsmaade bruges mod Usædelighed; men skulde denne befindes af saadan Natur, at den Skyldiges længere Ophold maatte befrygtes farligt for hans Meddisciples Moralitet, da sørger man for, at en Saadan strax kan forlade Skolen. Tungt er det for de Forældre, i hvis Lod det falder at see deres Børn paa denne (450)

- s) For meget grove Forseelser brugtes forhen den saakaldte Skoleret, Tugtelse med Riis af Dugsvenden i hele Skolens Tilstedeværelse. Denne Straf er, saavidt vides, ikkun tvende Gange anvendt siden Skolens Reform 1755, og det sidste Gang for henved tredive Aar siden

maade bortviste, og ikke mindre tungt for Lærere at maatte gribe til saa haardt et Middel; men hellere vælger endog den ømmeste Læge at afsætte et beskadiget Lem, end at see det hele Legeme angrebet af Koldbranden; hellere vælge den kloge Regent at bortvise det pestbefængte Skib fra sine Kyster, om endog dets ulykkelige Besætning ved denne Forsighedsregel skulde lide, end at udsætte sit hele Land for at befænges af Smitten. Et stort Ansvar hviler paa dem, til hvis Omhu en heel Samling Ynglinges moralske, lige saa meget som intellectuelle Dannelse er betroet.

Om Disciplenes daglige Beskieftigelse, som den var efter Underviisningsplanen af 1799, er forhen (Pag. 298) meddeelt Underretning; og naar det undtages, at den daglige Underviisningstid nu er een Time længere end dengang, er her ingen væsentlig Forandring i denne Henseende foregaaet. For saavidt imidlertid enkelte Forandringer kunne have fundet Sted, bemærkes disse i det følgende.

Om Morgen (om Sommeren) henimod Kl. 5 $\frac{3}{4}$ vækkes Disciplene ved en Klokke, som af en Opvarter ombæres paa hvert Sovekammer; og naar Klokken slaar 6, ringes der til Lovsang, hvor alle strax maae møde, vaskede, kæmmede og ordentlig paaklædte t). Vil nogen staae tidligere op (hvilket om Sommeren er almindeligt), kan han lade Vægteren kalde paa sig, dog ei før Kl. 4, (451)

- t) Til Vaskningen er der paa et Par aabne Pladser i Gangen udenfor Disciplenes Kamre hensat fire dertil indrettede Borde, hvert med et Antal Vaskeskaaler og en Vandmaskine, kom, inden de staae op, fyldes med reent Vand.

og om Vinteren lægge i Kakkelovnen. Saasnart Sangen er sluttet, fremsættes Frokosten, som Enhver kan, efter Behag, nyde paa Stedet eller tage med på sit Kammer. De ordentlige Underviisningstimer ere Kl. 8 – 11 og 3 – 6 u); Spisetimerne: om Middagen Kl. 12 I, om Aftenen Kl. 7 – 7 $\frac{1}{2}$; Aftenlovsangen Kl. 9. Til alle disse bestemte Tider gives Signal med Klokken. Formiddagstimen mellem 11 og 12, og Aftentimen fra 6 til 7, samt et Qvarteers Tid efter Middagsbordet ere de egentlige Forfriskelsestimer; ligeledes Sommeraftenerne efter Lovsang; de øvrige Fritimer (om Morgen Kl. 6 $\frac{1}{2}$ - 8, om Eftermiddagen Kl. 1 $\frac{1}{4}$ - 3 og 7 $\frac{1}{2}$ - 9. samt Søndag Morgen før Kirketid) ere bestemte til Overlæsning; enhver skal da være paa sit Kammer, hvormed Inspektøren saavel som Lærerne have Tilsyn. Dog indskrænkes de i denne Henseende ei mere, end fornødent gøres; dersom saaledes nogen, hvis Flittighed man troer at kunne stole paa, har Lyst til at læse i Haugen, Skoven eller Marken, formenes dette ham ikke; ligesom og stedse nogle have Tilladelse til i Forberedelsestimerne at læse paa Skolen og andre ledigstaaende Værelser, for at de eo, ved at være for mange samlede, skulle forstyrre hinanden. At i øvrigt nogle af Forberedelsestimerne anvendes til Underviisning i Musik og Gymnastik, er forhen omtalt i Afsnittet om Underviisningen.

Om Søndagen gaae Disciplene i Kirke, under Ledsagelse af den Lærer som staaer for Ugen, skifteviis (452)

- u) Om Vinteren – omtrent fra 1 November til 1 Marts – er Formiddagsunderviisningen fra 9 til 12, og Morgenlovsangen Kl. 7; forreste Alt som om Sommeren.

saaledes, at de tvende øverste Classer gaae den ene Søndag, de tvende nederste Classer den anden: men Confirmationssøndagen, Store Bededag og Høitidsdagene møde de der samtlige.

De daglige Forfriskelsestimer, i beregnede det meste af Løverdag Eftermiddag, Søndagen og andre Helligdage, anvendes forskielligt efter Aarstiderne og Enhvers forskiellige Smag: Badning om Sommeren og Skøiteløben om Vinteren høre i Almindelighed til vor Ungdoms kiæreste Fornøielser. Til Skøiteløben have de mange Parker og Moser i og omkring Gaarden forhen afgivet den ypperligste Leilighed; men da disse næsten samtlige ere blevne udtørrede, og Skøiteløben paa Aaen er paa det strengeste forbuden v), saa er nu denne Fornøielse mere indskrænket end forhen; imidlertid tages Leiligheden som den falder, og man finder altid paa Engene, foruden paa Parken i Gaarden, Leilighed at til fredstille sin Tilbøielighed uden Fare. Blandt de daglige Foraarsfornøielser indtager udentvivl Boldspillet den første Plads; men naar dette i nogen Tid har været herskende, forsvinder det ganske, idet andre Børnelege, ifølge Ungdommens Lyst til Forandring, indtage dets Plads, og Sommeren igiennem periodeviis afvexle med hinanden. Til Foraarets Beskieftigelser hører ogsaa Haagedyrkningen x) og Lysthuses (453)

- v) Disciplen Her. Stampe (Broder til nuværende Kammerherre Baron Stampe til Nysøe), som druknede ved Skøiteløben paa Aaen i Aaret 1766, maa for stedse afgive et advarende Eksempel for den Herlufsholmske Ungdom.

w)

- x) Da Disciplene under Ghrd. Brandts Bestyrelse erholdt deres egen Hauge. Blev denne efter deres daværende (453) Antal inddeelt i 30 omtrent lige store Lodder. Dette Antal af Smaahauger er siden ikke forandret; men da der altid gives Nogle, som deels af Mangel paa Lyst, deels af Mangel paa Tid (hvilket isærdeleshed er Tilfældet med de ældre) ei bekymre sig om at faae Deel i Haugen, saa kan for det meste enhver, som ønsker det, erholde sin Log til Dyrkning.

Anlæg i Skoven (som dog ei maa foretages uden Rectors Tilladelse). Spadseren til de nærmeste Bønderbyer, for der at erholde tyk Melk eller Faaremelk, har altid hørt til den Herlufsholmske Ungdoms Sommerfornøielser, og det er isærdeleshed Løverdag og Søndag Eftermiddag, naar Veiret indbyder dertil, saadanne Lystvandringer foretages; dog maae de ligesaa lidet gaae til Bønderbyerne som til Nestved uden Tilladelse. At plukke Jordbær, Hindbær og Nødder i Skoven, at opsøge Insecter for deraf af anlægge smaa Samlinger, henhøre ogsaa her til Sommerens Fornøielser. Den Morskab, der gymnastiske Apparat, fornemmelige Klattremaskinen og Gyngen, forskafter, i særdeleshed om Sommeraftenerne, maa heller ikke her forbigaaes. Sommeren tilbyder saaledes vor Ungdom et ikke ringe Antal uskyldige Fornøielser til Afvexling med Arbeidet. Men naar det sludfulde Efteraar og den barske Vinter med sine mørke Aftener nøder den Unge saavel som den Gamle at søge Stuen, da er det vanskeligere for den Yngre at beskæftiget sig selv, da maa Opdrageren træde til. Altid kan Drengen ikke studere, og beskæftiget vil han være; hvis man nu ikke henleder hans Virkelyst til det, som er nyttigt, eller i det mindste uskyldigt, staaer man altid Fare for, at den gaaer over til det, som ondt er. Dette (454) gielder des mere, jo yngre Drengen er; den ældre Yngling vil bedre vide at sørge for sig selv. Morskabslæsning i passende Bøger (Levnetsbeskrivelser, Reisebeskrivelser, Vittighedsværker o. dsl.), som deels fra Skolens Bibliothek deels fra en og anden af Lærerne erholder, er en temmelig almindelig Vintertidsfordriv. Musikalske Øvelser afgive for mange af Disciplene en behagelig om Vinteren, da der af og til holdes smaa Concerter, hvori de Disciple tage Deel, hvis Fremgang nogenledes tillader det; og Skolens Rector som Musik-Elsker og Kiender bestræber sig stedse for at opmuntre Ungdommen til at faae Smag for den ædle Tonekunst, ligesom og Skolen taknemmelig bør erindre forrige Adjunct Friis for den Iver, hvormed han i sin Tid stræbte at virke til samme Øiemed. For deres Skyld, som have Lyst til Haandarbeide, har Forf. anskaffet tvende Dreierlad, hvorpaa Disciplene efter Behag kunne øve sig i et af hans Værelser, og som i Fritimerne om Vinteren have til sine Tider været flitiigen afbenyttede. Ogsaa med Paparbeide, Naturaliers Tilberedning og andre Haandarbeider hjælper Forf. dem tilrette, som Løverdag-Eftermiddag eller andre Fridage have Lyst til deri at øve sig. I Tegning øve sig ogsaa Adskillige udenfor Underviisningstimerne, og Enkelte med Held. At Kortspil Løverdag Aften, skønndt under visse Indskrænkninger, er tilladt, er forhen omtalt y). Dog er denne Tidsfordriv ei almindelig; alleslags Børnelege ere for de Yngre en mere (455)

- y) Der maa spilles uden Inspectørens Vidende og Samtykke, men ikke andre end enten blot Børnespil eller saadanne som i dannede Selskaber ere i Brug, og ei om Penge.

Tiltrækkende Fornøielse; men da netop disse ofte ei godt kunne komme i Gang dermed uden en Formand, som vil hielpe dem tilrette, saa er det ei ualmindeligt, at de med Legen tilbringer Løverdag-Aften hos een af Lærerne. At man for resten ei behøver at sørge for Drengens Tidsfordriv, naar Veiret tillader ham at tumle sig i det frie, behøver neppe at erindres; da tilbyder Snee og Iis ham ligesaa godt sine Fornøielser om Vinteren, som Mark og Skov om Sommeren. De Disciple, der have Forældre eller andre Paarørende i Nestved eller Omegnen have havt Tilladelse til om Helligdagene at benytte disse, naar man veed, det skeer efter Vedkommendes Ønske.

Foruden den saaledes beskrevne Tidsfordriv til Opmuntring for Disciplene i deres Fritimer have de ogsaa visse aarlige Fornøielser. At celebrere Kongens Fødselsdag med Bal og Comedie, er en temmelig gammel Skik paa Herlufsholm; allerede fra Aarene syttenhundrede og nogle og

tredsindstyve skriver Comedien her sin Herkomst, og Ballet er enten fra samme Tid, eller dog ikke meget senere kommet i Brug; om Formiddagen holdt man taler i Kirken, hvortil enkelte Personer vare indbudne, og til Middag bevertede Stiftelsen Forsamlingen; om Aftenen vare Disciplene Verter; Gaardens og mange af Egnens Beboere vare indbudne; i Skolens Auditorium morede man først sine Giester med Comedie a) og (456)

- a) Holbergs Comedier ere altid, ikke blot for deres muntre Lune, men tillige fordi de ere frie for den for Børn upassende Følsomhed, som man træffer i saa mange andre (456) Stykker, blevne anseete som de mest passende for det Herlufsholmske Theater, og man har saaledes her spiller hans Jean de France, Geert Westphaler, Julestuen, 11 Junii, Jacob von Thyboe, Diderich Menschengræk, Erasmus Montanus, den Stundesløse, foruden andre.

[Læs Ludvig Holbergs Komedier og andre skrifter her](#)

Og aldrig saasart var Teppet nedgaaet, før Theatret i en Hast var bragt tilside, og hele Værelset forandret til Dandsesal. For et Sammenskud af hver Disciple bevertedes Selskabet med Smørrebrød og Punsch, Kaffe og Thee, og man dandsede i Fryd og Glæde indtil den lyse Morgen. Dette var den fornemste Festdag paa Herlufsholm, en sand Glædesdag for Disciplene; et Par Maaneder før og efter taledes om intet Andet end Comedien og Ballet, hvorledes det skulde være, og hvorledes det havde været; og maaskee er det endnu Tilbageerindringer fra Skoleaarene, der frembragte den Omstændelighed, hvormed Forfatteren omtalte denne Fest. At Tilberedelserne til samme røvede noget af Arbeidstiden i Januar-Maaned, kan ikke negtes; og deels for at see noget af denne Tid besparet, deels for at opvække hos Andre den samme Taknemmelighedsfølelse mod Skolens Stiftere, hvoraf han selv var giennemtrængt, foreslog Forf., strax efter sin Ansættelse som Lærer ved Skolen, at forflytte ra Kongens Fødselsdag (dengang den 29 Januar) til en Dag, man hidindtil ikke havde tænkt paa- Herloff Trolles Fødselsdag, d. 14 Januar. Festen fulgte saaledes strax efter Juleferien, og o Ferien var der Leilighed til, uden Tidsspilde at gjøre de fornødne Tilberedelser. Fra den Tid af blev det altsaa Brug at helligholde Stifterens Fødselsdag; men den gamle Høitidelighed (457) med Bal og Comedie faldt bort efter Aaret 1804; thi da Auditoriet ved sal. Ghrd Brandts Henflyttelse til Herlufsholm var for nogen Tid bleven afdeelt til Underviisningsværelser, savnede man den til saadan Høitidelighed fornødne Plads, hvortil kom, at den da nylig ansatte Rector, der af Erfaring kiendte Ballernes saavel onde som gode Side, ei ønskede dem vedligeholdte. Siden er Trolles Fødselsdag bleven høitideligholdt paa forskellige Maader: nogle Gange er der, efter Hans Excellence Directørens Bestemmelse, for Skolens Regning foranstaltede Val til Ungdommens Fornøielse: oftere have Disciplene, for et eget lidet Sammenskud og hver især, fornøiet sig indbyrdes i Selskab med deres Lærere og nogle faa andre Indbudne, og enkelte Gange har en Comedie forhøiet Festen; men stedse er den fiortende Januar paa Herlufsholm Løsenet til almindelig Glæde. Hvorledes denne Fag feiredes som Jubelfest i Aaret 1816, da Skolen af Taknemmelighed – paa en for Stifteren og for Stifterens Bestyrer, som anordnede, lige Festen, lige værdig Maade – helligholdt sin Stifters trehundredeaarige Fødselsdag, behøver der ikke at omtales, da derom haves en offentlig bekiendtgiort udførlig Beretning b); men dette kan maaskee her fortiene at erindres, at ligesaa lidet Stiftelsens som Stifterens Jubelfest nogesinde er bleven høitideligholdt før den 23 Mai 1816 c). (458)

- b) Forhandlinger ved Jubelfesten paa Herlufsholm d. 23 Mai 1816 ec., foranstaltet af Skoleherren Statsminister Ridder af Elephanten Fred. Jul. Kaas, udgivne af Professorerne A. W. Brorson og C. F. Hornemann. Kbh. 1817.”
- c) Skolens Stiftelsesdag er d. 23 Mai 1565, og Stiftelsens Jubelfest altsaa d. 23 Mai i hvert Aarhundredes 65de Aar, F.eks. 1865.

Som Disciplene helligholde Stiftelsens Faders, saa Helligholder Stiftelsen aarlig Landsfaderens Fødselsdag; og utaknemmelige maatte dens Foresatte være, om de ei med dyb Følelse erkiendte den sande Faderkiærlighed, hvorpaa Landets ædle Monark saa ofte har givet den de umiskiendeligste Prøver. Til et høitideligt Middagsmaaltid ved Skolens Bord indbydes af Rector hver 28 Januar deels Herlufsholms egen Indvaanere, deels de Embedsmænd og andre af Egnens nærmeste Beboere, som med Stiftelsen staae i nogenslags Forbindelse.

At holde Skovtur Sanct-Dag, er ogsaa en temmelig gammel Skik blandt Disciplene; thi skøndt man paa Herlufsholm daglig seer sig omringet af Skov, finder man dog ikke Behag i det eensformige; Forandring ønske vi alle. Om Eftermiddagen kører eller rider man – Disciple og Lærere – til en af Skolens noget fraliggende Skove, Kalbyriis, fornøier sig der i Naturens Skiød med Munterhed of Spøg, med Gyngen ´, Riden, og hvad anden Tidsfordriv Ungdommen kan finde paa, indtil et tarveligt Aftensmaaltid i det Grønne ender Festen. Dog har Indretningen af denne Skovfart ei altid været som nu: fra omtrent 1792 af blev det Brug at indbyde Fremmede til Deeltagelse i Fornøielsen, der da stedse endtes med Bal i Skolens Auditorium; men til samme Tid, som de forhen omtalte Baller, ophørte ogsaa dette og af samme Grund; og man har siden ei troet at burde indført det igjen.

Endnu een aarlig Fornøielse har Disciplene: en Fugleskydning, hvortil vælges en Løverdag strax efter Augustferien; og ved denne saavel som ved deres øvrige Fornøielser sørges der for, at Omkostningerne ei for Nogen (459) skulle blive byrdefulde: for et Bidrag af 2 Mark kan enhver af dem være Deltager, og mere end een Rbdlr. maa ingen anvende. For de sammenskudte Penge anskaffes Gevindser – Knive, Skrivertøier o. dsl. Sit Skydegevør skiærer enhver i Skoven (Flitsbuer). Visse for Skydningen antagen Love, og visse fastsatte Ceremonier, bidrage til at befordre Fornøielsen; og sædvanlig deeltage alle i denne Morskab med megen Interesse; ogsaa Lærerne pleie deri at tage Deel.

Ferien paa Herlufsholm ere omtrent de samme som i Landets øvrige lærde Skoler, med Undtagelse af Sommerferien, som her maa have en saadan Udstrækning, at ogsaa Disciplene fra Landets fiernere Provindser da kunne besøge deres Forældre.

Hovedferien begynder den første August, og varer tre Uger eller et Par Dage derover. I denne Tid forlade samtlige Disciple Stiftelsen, de undtagne, som til næstfølgende October skulle til Universitetet dimiteres; disse forblive ved Skolen for at repetere, og det enten aldeles paa egen Haand, eller under Veiledning af de Lærere, som i Ferien ei ere bortreiste. Naar nogen Discipel har sine Forældre saa langt borte, at han i denne Ferie ei kan besøge dem, sørges der for, at han enten hos nogen af sine Paarørende eller hos Andre kan tilbringe Tiden.

Juleferien begynder gierne et Par Dage før Juleaften, og varer til Helligtrekongersdag (den 6 Januar). Paaskeferien varer otte, Pintseferien fem Dage. I disse Ferier kunne de Disciple, hvis Forældre ei boe altfor langt borte, faae Tilladelse at reise hjem, dog ikke uden de forud have Forældrenes skriftlige Samtykke dertil. (460)

Lovsang holdes ikke i disse Ferier, fordi de fleste Disciple sædvanlig ere bortreiste; Tilsynet med de tilbageblevne er derfor overladt alene Inspectøren. Ved alle Ferierne paasees det nøie, at de bortreiste ere tilbage igjen til bestemt Tid.

Enkelte Dages Ferier ere: Herloff Trolles Fødselsdag (14 Januar), Kongens Fødselsdag (28 Jan.), Fastelavns-Mandag, Sanct-Hans Dag, og Markedsdagene i Nestved (i September og November, een Dag hvergang). I disse Smaaferier holdes Lovsang, ligesom ellers.

Hvorledes Skolens Bespiisning tilforn har været bestemt, er forhen anført (Pag 247). Nogle af de Forandringer, som deri Tid efter anden ere foretagne, ere allerede omtalte; af de senere indførte ere

følgende de væsentligste: Afskaffelsen af en tredje Ret om Middagen, samt af den Høitidsmad, som forhen skulde gives paa Hellig-Aftenerne, og af det bestemte Vildt, som forhen leveredes til Bordet. Efter disse og nogle andre mindre Forandringer er Skolens daglige Bespiisning nu følgende:

Frokost: Til hver Disciple et stykke mart Smørrebrød paa 12 á 16 Lods Vægt, Brødene maa være saa store, at et Stykke af den befalde Vægt ei være for tyndt paasmurt. Dertil en Pægel varm uskummet Melk. Til Lærerne ligeledes, men Smørrebrødet overskaaret, med Ost og Kiød paa. Kogt Vand kunne Lærerne faae hos Oldfruen, saavel Morgen som Eftermiddag. (461)

Til Mellemmad faaer hver Discipel, om Formiddagen Kl. 10 og om Eftermiddagen Kl. 5, et halvt Stykke Smørrebrød (saakaldet Timad og Femmad) belagt med Ost, Kiød eller dsl, der, ligesom Frokosten uddeles i Lovsangsalen.

Søndag Middag: 1) Kiødsuppe med Kiødboller eller Brødboller eller ristede Tvebakker; Suppen maa være vel forsynet med Grøn efter Aarets Tid. 2) Oxe, Kalve, Lamme eller Svine-Steg, beregnet omtrent $\frac{3}{4}$ Pund til hver Person. 3) Tynde Pandekager med Sukker paa, to til hver.

Aften: Risenvelling, kogt i sød Melk.

Mandag Middag: 1) Risengrød og Byggrynsgrød skifteviis, kogt i sød Melk, med Smør og Øl til. Til forandring kan gives Havre- eller Byg-Suppe, vel tillavet med Surt og Sødt, med tilstrækkelig bagt Hvedebrød i. 2) Frikassee, Bankekiød, Ragu eller Suursteg; Frikasseen og Raguen maa være vel forsynet med Sillerie, Petersillie og andet Grønt; til Bankekiød og Suursteg skal gives opstuede Kartofler eller passende Grønt.

Aften: Vandgrød med Smør og kogt Melk, en Pægel til hver.

Tirsdag Middag: 1) om Vinteren: Søbekaal, grøn eller hvid eller blandet. Om Sommeren: Oplagt eller opsat Melk. Koldskaal, Kiernemelkssuppe, eller kogt Melk med Boller i o. s. v. 2) Røget eller grønsaltet Flesk med Kartofler, Roer, Snittebønner, grønne Ærter o. dsl. Efter Aarstiden; eller fersk eller tørret Fisk med passende Saus.

Aften: Sød Byggryns- eller Boghvede-Velling. (462 & 463 mangler i manus) (464)

x x x dem er tienlig, og Spisemesteren skal i denne Heenseende rette sig efter Lægens Anordninger.

Til de her opregnede Forskrifter for Kosten troer Forf. Det ikke overflødigt at føie den Bemærkning: at de i alle i deres væsentligen Punkter overholdes, saa at Skolen Kost nu er, hvad den uidentvivil bør være, saadan som man kan fordre og vente den i et godt borgerligt Huus; og at nærværende Spisemester, Hr. Johan Demandt, stedse bestræber sig for, ligesom hans tvende Formænd e), at Skolens Personale kan finde sig tilfreds.

Af Disciplene er der, andre frie. Antallet af disse (Gratisterne) er, siden 1799, tredive. Betalingspladserne ere af nuværende Skoleherre oprettede, og først bestemte til tolv; men da der idelig var et langt større Antal, som ønskede Plads i Skolen, end dens Indretning tillod at modtage f), saa bevilgede Directøren af og til, at en eller anden Disciple maatte antages som betalende, naar Vedkommende kunde hos nogen af Lærerne eller hos Inspectøren forskaffe ham Opholdssted; og for i denne Henseende at have en vis Grændse, der ei maa overskrides, er senere antaget en fast Regel, som (465)

e) Hr. Chr. U. Top, som døde her 1814, og Hr. P. Hansen, som 1819 forlod Tienesten for at vælge en anden Levevei.

f)

- e) Hr. Chr. U. Top, som døde her 1814, og Hr. P. Hansen, som 1819 forlod Tienesten for at vælge en anden Levevei.
- f) Der er nemlig sex Dagligstuer for Disciplene med ligesaa mange Sovekamre, og i hver af de første indrettet Klædeskabe m. m. til syv Personer; følgelig i alt til 42. Uden Uleilighed kunde der dog paa et Par af Kamrene være Plads til otte, og Antallet derved lidet forøges.

(465) bestemmer det Antal Disciple, enhver Lærer paa denne Maade maa have hos sig g). Af saadanne overtallige Betalende er her for nærværende Tid (1821) elleve, og Disciplenes Antal i det Hele otte og halvtredsindstyve. De extraordinaire Disciple, som ere i Rectors Huus, nyde der Kost, Vask o.dsl., og deeltage med de øvrige blot i Underviisningen; de derimod, som logere hos nogen af de andre Lærere eller Inspectøren, spise ved Skolens Bord, og ere underkastede samme Regler som de øvrige, man staae naturligviis under et mere specielt Tilsyn af den, hos hvem de opholder sig. At en Discipel faaer Plads hos een af Lærerne, skeer undertiden uden Vederlag, men sædvanlig for en akkorderet Betaling; for resten erlægges disse til Skolens Kasse det samme som de øvrige betalende; og uden Skoleherrens Tilladelse maae de lige saa lidet antages, som nogen anden Discipel. Den aarlige Betaling for en Discipel er nu 204 Rigsbankdaler Sølv, samt to Tønder Byg efter Capitelstaxten h). Som Indtrædelsespenge erlægges (466)

- g) Rector er det tilladt at have sex, den næste Lærer fire, den følgende tre, og hver af de andre, saavel som Inspectøren, to extraordinaire Disciple.
- h) Af Betalingen faaer Spiemesteren for Kosten de 104 Rbdlr. samt Kornvarene. Af de øvrige 100 Rbdlr. Gaaer Halvparten til Skolens Kasse som Erstatning for de Udgifter, Stiftelsen maa ansees at have i Anledning af de betalende Disciple, fornemmelig til Lønning for Lærerne i Musik, Gymnastik, Dands og Tegning, samt til et større Opvartningspersonale. Rector faaer 8 Rbdlr.; næste Lærer 8, hver af de tre øvrige, saavel som Inspectøren, 5, Oldfruen for Vasken 12, (466) Opvarterne I, og Musikkasse 3 Rbdlr; Alt saakaldet Sølv.

Desuden, ved Ankomsten i Skolen, 20 Rbdlr. i Sedler i). Den aarlige Pengebetaling erlægges kvartalviis forud, men Kornbetalingen ikkun eengang aarlig, nemlig om Foraaret naar Capitelstaxten er sat, og da for det hele Aar fra 1 August forrige Aar til næstkommende i August.

Ogsaa for Gratisterne ere visse aarlige Udgifter reglementerede, følgende nemlig: Nytaar til Rector fem Rigsdaler k), yil hver af de andre fir Hovedlærere een l), og til Oldfruen to Rdlr. M); Paaskepenge til Oldfrue (til Erstatning for Syetraad, Stoppegarn o. dsl.) 3 Mk., samt til de ene Opvarter (til Støvlesværte og Børster) 3 Mk.; ligeledes Mikkeldagspenge til Oldfruen 3 Mk. Og Opvarteren 4 Mk. N); Høitidsoffer af de confirmerede Disciple, til hver af de tre store Høitider, til Præsten 2 Mk. og Degnene 1 Mk. Og Degnene 1 Mk. O) til Skolens Musikkasse (til Anskaffelse af Noder, Instrumenter og øvrigt musikalsk Apparat) 1 Rbdlr. Sølv; til Stiftelsens Kasse 3 Rbdlr. Sølv (som Bidrag til Musiklærerens Lønning). De sidstnævnte 4 Rbdlr. Sølv erlægges hver 1 Mai, (467)

- i) Indtrædelsespenge ere: til Rector 6 Rbdlr; til een af de andre Lærere 2; Oldfruen 2; Taffeldækkeren 1; Bibliotheket 9 Rbdlr.
- j)
- k) Efter Grev Holsteins Bestemmelse af 4 Septbr. 1755.
- l) Efter Ghrd. Brandts Resolution af 18 Januar 1799.
- m) Efter Ghrd. Schack Rathlous Resolution af 16 Septbr.
- n) Disse Mikkeldags- og Paaske-Penge ere enten efter Grev Holsteins eller Grev Thotts Resolution; udentvivl efter den sidste.
- o) Efter Holsteins Reglement.

efter den da giældende Qvartalscour, til den Lærer, som fører Regnskabet over de betalende Disciples Contingent p). Desuden betales i Indtrædelspenge 17 Rbdlr. hvoraf de 6 til Bibliotheket, de øvrige anvendes som foran meldt.

Ved sin Ankomst i Skolen medbringer enhver Discipel en Sølv-Spiseskee q). Den Betalende skal desuden medbringe sin egen Seng med behørig Madratser og tvende Dækkener, der ene stoppet med Uld eller Bomuld, det andet af vævet uldent Tøi til Brug om Vinteren; samt en Hovedpude med tvende Trækkevaar, og to eller tre Par Lagen. Brugen af Fierdyner tillades ikke. Til Gratisterne leverer Stiftelsen Senge med tilhørende Madratser og Dækkener; men Hovedpuden og Lagener maae dem saaledes som nævnt er, selv medbringe, hvilket alt, ligesom og hvad en betalende Discipel bringe med sig, ved Udgangen af Skolen igien medtages. Foruden der øvrige fornødne Linned skal enhver ogsaa medbringe i det mindste sex Haandklæder. Ligeledes maa enhver have sin egen Lyseplade eller Stage; thi med Lys paa Kamrene om Aftenen maae de alle, thi med Lys paa Kamrene om Aftenen maae de alle, saavel Gratister som Betalende, holde sig selv. Ligeledes maa enhver, foruden med Klæder og Bøger, ogsaa holde sig med Skrivematerialier, Regnetavle o. dsl. De fornødne Landkort til Brug ved den geografiske Underviisning anskaffer Skolen; (468)

p. Efter nuværende Skoleherres Resolution 1817.

q. Det er en gammel Skik (som dog ikke ved nogen Lov er fastsat, og altsaa beroer paa Enhver selv af fælde), at Disciplene ved deres Dimission til Universitetet enten lade Taffeldækkeren beholde deres Spiseskee, eller give ham en Douceur som er Erstatning for den.

dog er det altid godt, om ogsaa nogle af Disciplene selv ere dermed forsynede.

Da der for enhver Discipel idelig forefalder Smaaavgifter, snart til Penne og Papir, snart til Lys, Reparation af Klæder m.m., og der altid er mange blandt Ungdommen, isærdeleshed af de mindre, der ikke vel kunne betroes til selv at bestyre deres oekonomiske Anliggende, saa overdrage sædvanlig de Forældre, der ikke boe ganske nær ved Stiftelsen, een af Lærerne, eller nogen anden ved Skolen, at være deres Udlægger, som det her hedder; og blandt Lærerne gives der altid nogen, som er villig til at vise Forældrene denne Tieneste.

Ofte er det giort Forf. det Spørgsmaal, baade skriftlig og mundtlig, hvor meget det aarlig kan koste at holde en Discipel (en Gratist) i Herlufsholms Skole.

Med Bestemthed kan dette Spørgsmaal, naturligviis ikke besvares: nogle unge Mennesker ere sparsommelige med deres Klæder og øvrige Sager, andre ødelægge og bortkaste Alt, hvad de faae ihænde, saa at Intet til dem kan forslaae; nogle gjøre ingen anden Udgifter end de høist nødvendige, andre ville tage Deel i alle Fornøielser, og ville af Alting have det kostbareste. Reisen i Ferierne kan ogsaa gjøre en Forskiel i Omkostningerne: nogle have deres Forældre i Nærheden, andre langt borte; nogle skulle ved alle Leiligheder reise hjem, andre kun eengang om Aaret. Under saadan Ulighed er det ikke muligt at bestemme noget almindelig giældende; imidlertid kunne dog følgende Bemærkninger i denne Sag tiene til Veiledning: Prisen paa samtlige Bøger, som hele Skoletiden igiennem forbruges, udgjør henved 120 Rbdlr.; (469) altsaa kan til Bøger, naar de samtlige af nye skulle anskaffes, regnes aarlig omtrent 15 Rbdlr. Af Lys forbruger enhver sædvanlig 6 a 8 Pund. De forhen omtalte aarlige Fornøielser beløbe sig gjerne til henimod 3 Rbdlr. Til Lommepenge og tilfældige Smaaafnøielser kan for de fleste antages omtrent 7 a 8 Rbdlr. Det reglementerede Nytaar er 11 Rbdlr.; af de uformuende modtages sædvanlig intet; men for andre, som ville følge Middelveien, kan denne Udgift efter Skik og Brug antages at være nogle og tyve til tredive Rbdlr. De øvrige forhen nævnede reglementerede Udgifter forblive gjerne saaledes, som de ere angivne, altsaa aarlig 8 a 9 Rbdlr. Naar hertil regnes, at Skrive og Tegne-Materialier, Smaa-reparationer paa Klæder, Postpenge og andre saadanne smaa Udgifter medtage omtrent 6 a 8 Rbdlr, saa kunne de sædvanlige aarlige

Udgifter for en Discipel anslaaes til imellem 70 og 80 Rigsbankdaler i Sedler, foruden hvad Anskaffelsen af Klæder og Fodtøi koster. For dem, som ere meget sparsommelige kunne de vel anslaaes noget lavere; saaledes vides Eksempel paa den for hvem de aarlig ei har udgiort 40 Rbdlr.; men andre forbruge igien des mere.

Ved at omtale Disciplenes Udgifter ville vi tillige meddele Underretning om den Understøttelse af Skolen, de ved Dimissionen til Universitetet kunne vente sig. Det Legat, som af den fyenske Bispestols Indkomster aarlig udbetales til Stiftelsen, udgiør nu 400 Rbdlr. Sølv (forhen omtalt Pag. 276). Deraf maa aarlig de 300 Rbdlr. Sølv anvendes til Stipendier for de dimitterede Disciple; den øvrige Deel tilflyder Stiftelsens Kasse r) (470)

r) Efter Directørens Resolution af 12 Juli 1806.

Hvorledes Stipendiet skal fordeles, bestemmes aarlig, saasnart Examen artium ved Universitetet er tilendebragt, af Rector og øvrige Lærere, dog paa Skoleherrens Approbation. Ved denne Bestemmelse tages Hensyn dels til Candidatens større eller mindre Trang, dels til Udfaldet af hans akademiske Examen, dels til hans moralske Forhold i Skolen. Om han har været betalende Disciple eller Gratist, kommer ei i Betragtning, hvis han ansees for trængende. Den høieste Lod, Nogen tillægges, er 1000 Rbdlr. Sølv; de mindre Portioner ere paa 70, 50 eller 30 Rbdlr.: men skulde nogen Candidat saaledes udmærke sig, at han erholder Universitetets Medallie, da tildeles ham som overordentligt Stipendium 300 Rbdlr., alt i Sølv. Da dette Stipendium er bestemt til Understøttelse i det første akademiske Aar, saa udbetales det strax efter erholdt Examen. Hvis de hele Sum, 300 Rbdlr. deraf henlægges til næste Aars Stipendiesum, og det øvrige kommer Skolens Kasse tilgode. Dette overskydende anvendes for en Deel til overordentlige Udgifter for Skolen; saaledes F.eks. har Bibliotheket, som meldt, i nogen Tid deraf 100 Rbdlr. aarlig. Det Fyenske Stipendium tog sin Begyndelse i Aaret 1805; siden den Tid er deraf til Understøttelse for dimitterede Disciple indtil Aaret 1813 uddeelt 1820 Rigsdaler dansk Currant; i Aarerne 1813 – 20 inclusive 1600 Rigsbankdaler Sølv.

Ved denne Leilighed kan tillige et andet Legat, stiftet tildeels til Understøttelse for Herlovianer, vel fortjene at erindres; thi er endog den Understøttelse, Legatet tilbyder, med Hensyn til Pengenes nu havende (471) Værdi, just ikke af Betydenhed, saa bør dog den Mands Navn, som har viist Herlovianerne (forhenværende, nuværende og tilkommende) virksom Kiærlighed, ikke savnes i Stiftelsens Historie. Ved tvende Gavebreve, det ene af 1687, det andet af 1710, har Studiosus, siden Klokke i Aalborg. Niels Dalgaard skienket til Universitetet en Capital, hvis Renter skulde tilfalde en gudfrygtig og skikkelig Student, helst fra Aalborg eller Herlufsholms Skole. Oprindeligt bestod dette Legat af Tvende Capitaler, den ene paa 100 slette Daler, den anden paa 65 Rigsdaler 4 Mk. Alt i Kroner. Universitetets Rector og Professorer disponerer derover, og ved Tilvæxt udgiorde det for nogle faa Aar siden 265 Rbdlr. 60 fz., og gav i aarligt Udbytte omtrent 10 Rbdlr. s).

Disciplenes Antagelse i Skolen beroer, og har stedse beroet, alene paa Directøren t), som i sit Valg (472)

- s) Vid. Engelstofts Universitets- og Skole-Annaler 1812, Pag. 181, og Hofmans Foundationer Tom. I. Pag. 184. Dalgaard var dimitteret fra Aalborg Skole, og havde betænkt Herlufsholm, fordi den, efter Fundatsens ord, i hans langvarige Svaghed havde forsynet ham. Om han maaskee i nogen Tid har været Lærer her ved Skolen, har Forf. ingen Oplysning kunnet finde om. I en Indberetning af 1718 (i Catalogen over Aalborg Stifts Bogsamling 1819. Pag X.) nævnes han som ”Aedituus jam beatus et minificentia in perperua memoria.” (*Aeditus er nu velsignet og munter i evig hukommelse*) Hans Forskellige Legater opregnes i Marmora Dan. Tom. II pag. 239.

- t) Ikkun eet Eksempel veed Forf. paa, at Kongen har befattet sig med Discipelpladsenes Bortgivelse: Af 17 Junii 1684 findes en Kongelig Resolution for, at to Brødre Winterberg maae indtages i Skolen at nyde (472) Education og fri Underholdning lige med de andre Skolebørn, ”hvorefter Forstanderen og andre Vedkommende sig have at rette.”

Ikke er bunden ved andre Love end dem, han selv finder det passende at foreskrive sig. I Sal Ghrd. Brandts Tid bleve de Børn, Forældre ønskede antagne i Skolen, forud indskrevne, og mange vare saaledes endog fra Vuggen af antegnede som tilkommende Disciple her. Dog var denne Indskrivning ei at ansee som et bestemt Løfte fra Skoleherrens Side, men snarere som en foreløbig Ansøgning af Forældrene, hvilke derefter kunde gjøre sig Haab om Sønnens Antagelse i Skolen, hvis der, naar han fik den behørig Alder, var Plads for ham; thi til de Indskrevne blev der stedse raget fortrinligt Hensyn.

Grev Holstein havde gjort sig det til Regel, i Overeensstemmelse med Fundatsen, at besætte det halve Antal Pladser med Adelige, det halve med Uadelige. For resten vides ingen bestemte Regler for Discipepladsenes Bortgivelse at have været fulgte før under nærværende Directør; og de Regler, Hans Excellence har fastsat og med største Samvittighedsfuldhed følger, vidne om den Omhu, hvormed han sørger for, at Stiftelsens Velgierninger netop skulle komme dem tilgode, som mest trænge dertil, og til hvis Gavn Skolen nærmest ikke antages at være oprettet til Fordeel for Haandværksmænds eller den lavere Almues Børn; og sa ofte endog Erfaring har lært, at Bondens Søn har gjort de hæderligste Fremskridt paa Videnskabernes Bane, medens Hans adelige Herres Søn har maattet blive tilbage, saa synes der dog ikke overeenstemmende med Stiftelsens Hensigt, (473) at Bondesønnen skulde i deres Skole foretrækkes for Adelsmandens eller Embedsmandens. Desuagtet har man ei altid dermed været nøieregnende: i Fortegnelsen over de Disciple, som i Skoleherren Baron Fred. Trolles korte Bestyrelsestid (1698 – 99) bleve indtagne i Skolen, findes saaledes en Bondesøn fra Ladby, en Skrædders Søn og Skoleherrens Lakei; blandt de indkomne Disciple i Aaret 1696 findes en Fiskers, en Skrædders og en Reebslagers Søn, foruden nogle andre lignende Exempler u). Af den nærværende Directør er der for Discipelpladsenes Besættelse fastsat følgende Regler; de frie Pladser bortgives aldeles ikke til andre end Kongelige Embedsmænds eller Adeliges Sønner v). Til Betalingspladserne har Enhver Adgang; dog foretrækkes ogsaa ved dem Embedsmanden og Adelsmandens Søn for andre Medsøgende. Den Discipel, der først er antaget som Betalende, kan ikke siden (uden under særdeles Omstændigheder) gjøre sig Haab om at gaae over til en fri Plads; thi Directøren vil ikke ved at følge det modsatte Princip gjøre det vanskeligt for de Uformuende at nyde godt af (474)

- u) Een af Forfatterens Venner, som Manuskriptet var leveret til Giennemlæsning, har ved dette Sted anmærket, at det fortiente at undersøges, hvad disse Bonde- og Skrædder-Sønner m.fl. Siden bleve til; og da maaskee Flere kunne være af samme Mening, saa meldes, at to af dem forlode Skolen uden at gaae til Universitetet, og saavel de øvrige som disse ere forblevne aldeles ubekiendte Navne i Litteraturen og Staten.
- v) Denne Bestemmelse har erholdt Kongelig Stadfæstelse d. 26 Junii 1807.

Skolens Beneficier; og for at Stiftelsens Fordele skulle komme desto Flere tilgode, maa Ingen faae mere end een Søn i Skolen som Gratist. Blandt flere Ansøgende gives i Almindelighed den uformuende Embedsmand Fortrinet for den mere Formuende; den, som har en stor Børneflokk, for den, der har et mindre Antal at forsørge; den, som boer langt fra nogen anden lærd Skole, for den, som boer nær ved en saadan; Enken for Manden med Levebrød; og blandt Skolens nuværende tredive Gratister er der saaledes tolv, hvis Mødre ere uformuende Embedsmænds Enker. Hvo der ønsker sin Søn antagen som Discipel, hvad enten som betalende eller som Gratist, indgiver desangaaende en Ansøgning, der stiles til Directøren men tilsendes Skolens Rector; og foruden de Grunde, enhver Vedkommende troer at kunne tale til hans Fordeel, maa i Ansøgningen meldes Drengens Alder og

hidtil giorte videnskabelige Fremgang. Samtlige Ansøgninger forelægges da Directøren under eet; og ved en Bekiendtgjørelse i Aviserne underrettes Vedkommende om, hvem af de Ansøgende Valget er faldet paa, samt til hvad Tid de Antagne skulle møde ved Stiftelsen. Den ordentlige Vacance indtræffer sidst i September, ved Dimissionen til Universitetet, og nogle Maaneder iforveien skeer sædvanlig Udnævnelsen til de ledige Pladser.

For at kunne antages i Skolen maa Drengen i det mindste være henved elleve Aar gammel, kunne med Færdighed læse dansk og latinsk Tryk og Skrift, skrive Modersmaalet efter Dictering med nogenledes taalelig Orthographie, regne de fire Hovedregningsarter, og have læste det vigtigste af den latinske Grammatiks Formlære; (475) thi uden disse Forkundskaber vilde en Discipel ei være moden til at deeltage i den Underviisning, her meddeles, men vilde, hvis man skulde rette sig efter ham, altfor meget sinke Underviisningens sædvanlige Gang. Den, hvis videnskabelige Fremgang ei staaer i et til hans Alder nogenledes passende Forhold, maa ikke antages; og med Hensyn til denne Grundsætning er det fastsat, at Ingen, som er over tretten Aar gammel, maa indtages i Skolen, hvis det ei med Rimelighed kan forudsees, at han, ifølge sin allerede giorte Fremgang, kan i det seneste inden sit nittende Aar opflyttes i øverste Classe. Denne Lov har til Hensigt at forebygge, at man ei i Skolen skal faae altfor gamle Disciple.

Stiftelsens nærværende oekonomiske Forfatning.

Sin vigtigste Indtægt har Herlufsholm af sit tilliggende Jordegods, dernæst af Hovedgaardens Marker og af Skovene; ogsaa til nogen, skiøndt ei betydelig Fordeel er Jagten og Fiskeriet. Hertil maae endnu lægges Renterne af adskillige Legater, samt nogle andre Indtægtskilder, som i det følgende skulle vorde omtalte.

Jordegodset er for nærværende Tid følgende:

a) Herlufsholms Sogn:

Lille Nestved har	13 Gaarde,	22 Huse	101 Tdr. Hartk.
Vredsløse har	13 Gaarde,	8 Huse,	97 Tdr. Hartk.
Holsted har	10 Gaarde	8 huse,	90 Tdr. Hartk.
Øverup har	8 Gaarde,	11 Huse,	72 Tdr. Hartk.
Ladby har	17 Gaarde,	14 Huse,	129 Tdr. Hartk.
Guderup har	3 Gaarde,	2 Huse,	23 Tdr. Hartk.
Adspredte Huse	-	11 Huse,	6 Tdr. Hart. (476)

b) I Riislev Sogn:

Riisløv har	12 Gaarde	20 Huse	85 Tdr. Hartk.
Kiøberup har	3 Gaarde	2 Huse	23 Tdr. Hartk.
Gierdrup har	4 Gaarde	2 Huse	26 Tdr. Hartk.

c) I Forskiellige andre Sogne x)

Holløse har	3 Gaarde	2 Huse	20 Tdr. Hartk.
Seenbæksholm har	4 Gaarde	4 Huse	23 Tdr. Hartk.
Raaby har	10 Gaarde	6 Huse	79 Tdr. Hartk.
Kalby har	14 Gaarde	12 Huse	90 Tdr. Hartk.
Borupgaard har	1 Gaarde	-	8 Tdr. Hartk.

Blangsløv har	1 Gaarde	-	8 Tdr. Hartk.
Appernæs har	7 Gaarde	11 Huse	56 Tdr. Hartk.
Grimstrup har	<u>5 Gaarde</u>	<u>1 Huse</u>	<u>36 Tdr. Hartk.</u>
Summa	128 Gaarde	138 Huse	975 Tdr. Hartk. a)

Hertil kan endnu lægges Magle-Mølle, som staaer for henved 2 Tdr. Hartkorn og 40 Tdr. Mølleskyld.

Ifølge ovenstaaende Liste har ikkun een By, og det en af de mindste, under sex Tdr. Hartkorn til hver (477)

- x) D. e. Gundersløv, Fogedby, Skiælby, Olstrup, Mogenstrup, Veilø og Sanct Peders Sogn i Nestved.
- a) I denne Liste er ei anført hvad der er mindre end hele Tønder; og Summen af Hartkornet svarer derfor ei nøiagtigen til de i Listen anførte Tal. Foruden af ovennævnte maa Stiftelsen endnu svare Skat af nogle og fyrretyve Tdr. Hartkorn, som af Bønderbyernes Jorder for største Delen ere udlagte til Skov, saa at der i alt er lidet over 1024 Tdr. ufrit Hartkorn at svare Skat af, foruden af den frie Hovedgaardstaxt, som udgiør omtrent 103 Tdr. Ager og Engs Hartkorn, og 14 Tdr. Skov- og Mølle-Skyld.

Gaard; de fleste have syv til otte, og endeel over ni Tønder, og til hver Tønde Hartkorn omtrent 6 a 8 Tdr. Land. For nogle Aar siden, da nemlig de høie Kornpriser under Krigen havde Sted, vare alle Bønderne velhavende; Prisernes betydelige Dalen i de senere Tider, i Forbindelse med de forhøiede Kongelige Skatter, har unegtelig gjort noget Skaar i denne almindelige Velstand; dog ere endnu – isærdeleshed af de gamle Fæstere, som sidde for lave Afgifter og fra Fortiden have samlet Kræfter – mange velhavende, og den største Deel af de øvrige kunne dog nogenledes betale hvad de skulle b).

At Bønderne istedetfor Hoveri betale Penge, er forhen omtalt; dog var der ved Hoveriforeningen nogle faa Mænd i en enkelt By, som befrygtede, at den fordrede Afgift skulde blive trykkende for dem, og derfor hellere valgte at vedblive med en Deel af Hoveriet, imod Nedsættelse i Pengeafgiften, og disse aarlige Ægter fir Stiftelsen. I øvrigt var det blot Gaardmændene, Hoveriforeningen gieldte; af Huusmændene forrette endnu de fleste Hoveri, hvorved baade de selv og Stiftelsen finde sig bedre tiende, end om de skulde betale Arbeidet med Penge, der for de fleste vilde blive vanskelige at (478)

- b) Hvor stor Forskiellen er paa de gamle og nye Fæsteres Afgifter, sees af et Eksempel; i en af Byerne (L. Nestved) betale hine deres hele Landgilde med Penge, aarlig 7 'Mk. 10 Skilling Sølv, da de nye derimod foruden samme Pengeafgift aarlig maae svare 2 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre – en Forhøielse, der, med Hensyn til Landbrugets Forbedring ved Udskiftningen billigen kan fordres.

tilveiebringe. Nogle af dem vedligeholde saaledes bestemte Stykker af Jorddigerne eller Steengierderne omkring Skovene, af de sidstnævnte sædvanlig hver 4 – 600 Favne; andre, og det de fleste, forrette aarlig 56 Arbeidsdage c). Saadant Arbeide, i hvis Sted nogle Enkelte betale Penge, ansees som Afgift af Huset; af Jordlodden (3 til 6 Tønder Land efter Jordbundens Beskaffenhed) betales desuden en aarlig Pengeafgift, 4 Rbdlr. Sølv. Og at disse Byrder eo ere større, end de efter Billighed bør være, viser den temmelig almindelige Velstand, som findes blandt denne Classe af Jordbrugere.

De fleste af Bøndergaardene ere forsynede med indhegnede Hauger, hvoraf enkelte, som efter Udskiftningen ere anlagte, kunne med Tiden blive til gode Frugthauger; men Antallet af saadanne er dog kun lidet. Til de Bønder, som forlanger det, skulle unge Frugttræer fra Planteskolen udleveres mod en ringe Betaling; men sikkert vilde det være til Gavn for Bonden, og derved for Stiftelsen, om den Ligeegyldige endnu noget mere ansporedes til at lægge Vind paa denne Dyrkning; og hvis den Tid

skulde komme, da man paalagde alle nye saavel Gaard- som Huus – Fæstere bestemte Forpligtelser i denne Henseende, og overholdt disse, da vilde nok Nyttens deraf engang vise sig. Ved gode Køkkenhauger (479)

- c) D. e. een Arbeidsdag ugentlig, og desuden fire saakaldte Kiøbenhavnsdage aarlig (oprindelig bestemte til en Fodreise til Kbhvn., som f. ex Qvægdrivere for Forpagteren). Af saadanne Ugedagsmænd ere 15 bestemte til Arbeide i Skovene og Alléerne, 16 hos Spisemesteren (hvoraf de 10 til Skolehaugen), 6 hos Forvalteren, 4 hos Rector, 2 hos Oldfruen.

udmærke tvende af Byerne sig, Ladby og Vredsløse, der om Efteraaret føre deres Rødder og Urter læsseviis til Marked i de nærmeste Kiøbstæder, og derved have en ei ubetydelig Indtægt.

Angaaende een af Bøndernes Hovedafgifter, Tienden, er nylig 1818) en Contract bleven sluttet, hvorefter den ei længere skal ydes i Kiærven, men i Korn, som betales med Penge efter hvert Aars Capitelstaxt. Denne Contract, som paa Stiftelsens Forlangende er sluttet ved den dertil Kongelig anordnede Commission, skal være giældende for bestandig. Ved Commissionens Kiendelse er den fremtidige for bestandig. Ved Commissionens Kiendelse er den fremtidig Afgift bleven fastsat for hver Gaard især, forskiellig efter Jordens Beskaffenhed, saaledes at de fleste yde for hver enkelt Tiende (konge og Kirke-Tienden) fra fem til Sex Skiepper Byg aarlig af hver Tønde Hartkorn; ikkun saa lidet derover eller under. Tienden af hele Godset udgiør derved for Stiftelsen en aarlig Indtægt af 579 Tdr. Byg, hvoraf dog de 79 Tønder hidtil for det meste ere blevne eftergivne til Fordeel for de Bønder, som mest behagede det. Huusmændene betale efter Tiendeforeningen intet Korn, men skulle istedetfor, naar paafordres, giøre fire Arbeidsdage.

Med Bortforpagtningen af Hovedgaardens Marker blev der af Hans Excellence nuværende Skoleherre, saasnart Bestyrelsen var bleven ham overdragen, foretaget en Hovedforandring, hvis Vigtighed siden aarlig har viist sig. Istedendfor at samtlige Marker forhen vare bortforpagtede under Eet, bleve de nu inddeelte i forskiellige Lodder af ulige Størrelse, som indhegnedes og bortforpagtedes hver for sig. Stiftelsens Beliggenhed nærved Kiøbstaden kom derved tilpas: endeel af Lodderne bleve (480) bortforpagtede til Indvaanere i Nestved; nogle til de nærmest boende Bønder, og andre til Stiftelsens egne Betiente. Alle de vidtløftige Forpagtningsbygninger bleve derved overflødige: deres aarlige Vedligeholdelse – ei ubetydelig Udgift – kunde for Fremtiden spares: det Brændsel og Huusmandshoveri, som hidtil havde været Forpagteren tillagt, ligeledes: og dertil blev Forpagtningssummen af Smaalodderne betydelig større, end den af de samlede Marker tilforn havde været. Foruden de Lodder, der bortforpagtedes, bleve nogle udlagte som Lønningsjord til dem af Stiftelsens Embedsmænd eller Betiente, der hidtil hos Forpagteren havde havt frit Foder til visse Creature. Gaardens Marker bestaae i alt af 512 Tønder Land, hvoraf de 154 bleve udlagte som Lønningsjord d) og 358 bortforpagtedes, nogle paa ti Aar, andre paa Forpagternes Levetid; og Afgiften deraf, som, medens Jorderne vare samlede, havde udgiørt aarlig 650 Rdlr. (hvoraf dog, med hensyn til de Naturalfordele der vare Forpagteren tillagte, ikkun en ringe Deel kunde regnes for reen Indtægt), udbragtes nu til en Sum af 2002 Rigsdaler e), ja steg endog (481)

- d) Til Forvalteren omtrent 51 Tdr. Land; Spisemesteren 49 (foruden Græsning i en af Skovene paa 37 Tdr. Land); Rector 24; Skovrideren 17; Secr. Topp (som daværende Forstinspector) 10; Gartneren (nu Musiklæreren) 3 Tdr. Land. Dette er dog ikke alt sammen Agerland, men noget deraf bevoxet med Skov.
- e) Det Overskud, som udbragtes ved Forpagtningen af 1806, kunde dog ei heelt ansees som Gevinst, da der til den fratrædende Forpagter maatte udbetales en Lille Sum for den Tid, han havde tilbage.

ved en senere Forpagtning (1816) til 2875 Rigsbankdaler Sølv, der nu skulde være Stiftelsens Indtægt af benævnte Marker, hvis ei den senere Tids lave Kornpriser havde gjort det nødvendigt at tilstaae adskillige af Forpagterne nogen Nedsættelse i Afgiften, saa at samme nu ei udgjør uden omtrent 2380 Rbdlr. Sølv. Men desuagtet, og skøndt det maae formodes, at bemeldte Indtægt ved en ny Forpagtning endnu mere vil blive nedsat, synes dog denne Operation stedse at maatte vorde til betydelig Fordeel for Stiftelsen. Foruden de Jorder, som saaledes ere bortforpagtede til Dyrkning, er der endnu nogle Enge, som aarlig ved Auction bortleies til Høslæt, hvoraf Indtægten kan antages for omtrent 400 Rbdlr. Aarlig.

Af Herlufsholms Skove ere de fleste fredtagne (saa at det ei tillades Kreaturer at komme i dem), og indhegnede deels med Steengierder, deels med dobbelte Grøfter. De fredtagne Skove ere følgende:

Kalbyriis indeholder omtrent	418 Tdr. Land.
Steenskov	406 Tdr. Land.
Skovene omkring Hovedgaarden:	
Raadmandshaugen	92 Tdr. Land
Frederikslund (forhen Lammehaugen	9 Tdr. Lan.
Den øvrige indfredede Deel (Friheden, Skytteskoven og Klosterskoven)	<u>228 Tdr. Land.</u>
Tilsammen	1154 Tdr. Land.

Af det her anførte Fladeindhold befandtes dog ved sidste Opmaaling ikke mere end 851 Tdr. bevokset med Skov, da 121 Tdr. Land bleve beregnede at være Moser, og 121 Tdr. adspredte Pletter i Skoven, som dengang (482) endnu ei vare cultiverede, men som nu efterhaanden besaaes med Træfrø eller beplantes: Skovbetienternes Boliger og Jordlodder udgjøre 35 til 36 Tdr. Land, og noget optages af Veie og Hegn. Den allerstørste Deel af Skoven er Bøg; ikkun henved ti Tdr. Land i Kalbyriis ere for noget over en Snees Aar siden besaaede med Eeg, der nu staae i god Væxt; de to Smaaskove Raadmandshaugen og Frederikslund ere en Blanding af Eeg, Bøg og Ask, og bestemte for Fremtiden især til Eegs Opelskning; hist og her, fornemmelig i Moserne, findes endeel Elle, og desuden overalt omspredt, skøndt ei i Mængde, Aunbøg, Naur og Skovabild. I de seneste Aar ere mange betydelige Pletter omkring i Skovene beplantede med Fyr, Gran og Ask. Ved en Commission, som af Hans Excellence Skoleherren dertil var antagen, bleve samtlige Skove for nogle Aar siden (1815) opmaalte, taxerede og inddeelte, og en fast Plan blev lagt for deres forstmæssige Behandling i Fremtiden f).

De indfedede Skove, med Undtagelse af dem der skulle anvendes til Eeg, bleve taxerede til lidet over 35600 Favne Kløvebrænde og 8800 Favne Fagot, hvoraf aarlig kan hugges omtrent 400 Favne Kløvebrænde 70 Favne Fagot; og det er beregnet, at enhver Deel af Skoven, som ved denne Hugst afdrives, skal, med Hensyn til den aarlige Tilvæxt, efter et Tidsløb af eethundrede og tyve Aar atter være tienlig til nye Hugst. Stiftelsens aarlige Brændeudviisning er lidet over 300 (483)

- f) Dette Arbeide blev udført af Hr. Kammerjunker, Jagt og Forst-Junker (nu Overførster) Wilh. Von Paulsen og et Par Forstcandidater.

Favne g); og den har saaledes et aarligt Overskud til Salg. Foruden de fredtagne Skove haves endnu nogle Stykker, som ei ere indfredede; saaledes strax ved Gaarden; Kohaven, bestaaende af omtrent 37 Tdr. Land, som Spisemesteren har til Græsning, og et Par Skovstrimler langs med Aaen; Holløse Skov, en lille Egeskov (forhen paa omtrent 30 Tdr. Land), hvori Bønderne have Græsningsret, er

fraliggende; en Deel deraf er allerede borthugget, og Resten vil med Tiden blive det. En anden lille eenligt liggende Skov paa omtrent 14 Tdr. Land, Guderuppeholme, har man ogsaa i den senere Tid fundet det tienligt at borthugge, saa at deraf (484)

- g) Til Skoleherren 50 Favne – Rector 24 (samt 10 Læs Qvas) – Anden Lærer 10 – de tre øvrige Lærere og Inspectøren hver 4 – Oldfruen 16 (desuden 60 Læs Tørv) – Secr. Topp 8 (desuden 20 Læs Tørv) – Musiklæreren 6 (desuden 8 Læs Tørv) – Opvarterne 5 – Disciplekamrene, Underviisningsalene og Spisestuen 42 – Skoleherrens Værelser, Bibliotheket, Naturreliekabinettet og Sygestuen 6 – Spisemesteren 50 (desuden 100 Læs Tørv og 40 Læs Qvas) Forvalteren 20 (samt den Tørv som levnes, naar Enhver har faaet sit) – Sognepræsten 12 – Birkedommeren 9 – de tre Almueskoler 8 – Skovrideren 5 (desuden 6 Læs Qvas og 10 Læs Tørv) – tre Skovfogder 4 (desuden en Skovoppasser 4 Læs Qvas) – Vandmølleren i Magle-Mølle 6½ Favn Kløvebrænde og desuden to Favne Gavntre af Eeg – Sognets Jordemoder 4 Favne – Pensionist forrige Forvalter Clausens Enke 4 (desuden 6 Læs Tørv). De førstnævnte 50 Favne, samt Præstens Andeel, udvises paa Roden; de øvrige tilmaales og tilkiøres enhver Vedkommende.

Nu intet mere er tilbage. Foruden Brændet kunde Skolen uden tvivl ogsaa i sine egne Skove have Tørveskær til Fornødenhed, hvis den trængte dertil, thi Tørvemoser findes her paa flere Steder; men disse benyttes blot lidet til Salg, da Stiftelsen har Ret til en aarlig Udviisning af 300 Læs Tørv paa Fensmark Mose, hvor Bunden er af meget god Beskaffenhed h).

Tilsynet med Skovene, samt Omsorgen for at de behandles efter den engang lagte Plan, er overdraget Skolens Forvalter i). Under han staaer Skovrideren, som tillige er Skytte, samt tre Skovfogder, foruden adskillige Ledevogtere, som hver for sig have Tilsyn i det dem anviste District. Til Skovens Fornødenhed er for nogle Aar siden, under Forvalterens Bestyrelse, anlagt en Planteskole (paa omtrent syv Skiepper Land), hvor unge Træer opelskes til Udplantning, fornemmelig Naaletræer, Ask og Eeg, dog ogsaa andre, som Linder og (485)

- h) Denne Rettighed erholdt Stiftelsen i Aaret 1762 ved Mageskifte med daværende Eier af Holmegaard, Kammerherreinde Trolle, som til Magelæg erholdt en Bondegaard i Fensmark med en liden Andeel i Mosen, der forhen tilhørte Skolen, samt Fensmark Skov (som ved Aftrædelsen indeholdt blot 247 Træer) Aarlig lader nu Holmegaards Eier Stiftelsen anvise 40 Qvadratfavne i Mosen, der skæres til en Dybde af tre Alen.
- i) Overtilsynet med Skovene havde forhen stedse paaligget Forvalteren, og den aarlige Underviisning foretoges sg en kongelig Skovridder; men Aar 1805 blev en egen Forstinspectør ansat. Ved forrige Forvalter Clausens Død blev daværende Forstinspectør Hr. N. C. v. Bülow udnævnt til Forvalter, og Bestyrelsen af Godset og Skovene bleve saaledes igien forenede under een Person.

Hestekastanier til Alleernes Vedligeholdelse, samt Frugttræer m. fl., paa hvilke sidstnævnte der i den senere Tid fornemmelig lægges Vind.

Jagten kan vel ei i Almindelighed regnes blandt Stiftelsens Indtægtskilder, da sædvanlig intet deraf sælges; undertiden skeer dog herfra en Undtagelse k), og en Herlighed er den altid, som fortjener at hævdes.

Det betydeligste Vildt her ere Raadyrene, hvoraf der overalt i Skovene findes endeel, saa at der uden Skade aarlig kan skydes 30 á 40 stykker; af Harer omtrent lige saa mange. Krondyr og Daadyr findes her ei i Almindelighed, men sielden forløber dog noget Aar, uden at jo enkelte komme streifende, og da sædvanlig blive til Bytte for Jægeren. Af Ræve findes her ikke saa, og man vaager over, at disse

for Skovopelskningen nyttige Dyr, Skov- og Mark-Musenes naturlige Fiender, ikke udryddes: at der i eet Aar har været skudt eller fanget fra fyrretyve til et halvthundrede Stykker, har i den senere Tid ei været usædvanligt, ja et enkelt Aar endog halvfierdesindstyve. De Ræve, som fældes, tilhøre alle Skytten, som maa regne deres Bælge for en af sine bedste Indtægtskilder. Det samme er Tilfældet med Grævlinger, Oddere og Maarer, af hvilke sidste (486)

- k) Aar 1819 blev det besluttet at ødelægge Vildtet i en af Skovende (Steenskoven) til Fordeel for Træplantningen sammesteds. Der blev da bortskudt 61 Raadyr og 31 Harer, hvoraf største Delen solgtes og indbragte 238 Rbdlr. Naar den unge Trær, som nu udplantedes, have naaet en vis Væxt, skulle Dyrene der igien fredes. Aar 1820 blev ligeledes noget solgt, for omtrent 50 Rbdlr.

her dog kun findes faa, da de, som høist skadelige Rovdyr, stedes dræbes, naar og hvor de træffes l). Af Oddere, som opholdes sig i Aaen, bekommes aarlig nogle faa, som dels fanges med Sax, dels skydes, og det saavel Sommer som Vinter, da deres Pelsværk, det kostbareste indenlandske, til alle Aarstider er lige godt. Af Grævlinger træffes her adskillige; og da denne siellandske Biørn om Efteraaret, før den gaar i Vinterleie, er særdeles fed, saa fældes endeel af dem paa denne Aarstid, og give Skytten, mere ved deres Fedt end deres Skind, en god Indtægt. Egern findes aldeles ikke her i Skovene, skjøndt de forekomme i nogle Naboskove.

Andejagten er nu ubetydelig. Før Udskiftningen fandtes her forskiellige større og mindre Moser, isærdeleshed den betydelige Ladby-Mose, hvor, saavel som p Aaen, flere Arter Ænder, fornemmelig Graaanden (anas boschas) havde Rede om Sommeren; men nu ere disse Moser næsten alle med Flid udtørrede, og omdannede enten til Eng eller Agerland, og for Ænderne er der næsten intet andet Ynglested levnet end Holmene i Aaen, hvor dog sielden mere end eet eller to Par sees at vælge deres Sommerophold, da de nu ved Pramseiladsen idelig foruroliges. Efteraars- og Vinterjagten efter Ænder, som paa deres Træk kaste sig i Aaen eller i Søen ved Bredsløse, er maaskee noget bedre end (487)

- l) Den Maar, her af og til træffes, er Skovmaaren (mustela martes); Huusmaaren (mustela foina), som i den senere Tid ved sin stærke Formerelse er bleven saa skadelig i Fyen, findes aldeles ikke i Sielland.

Sommerjagten, men dog heller ikke betydelig. Af Agerhøns fanges hvert Efteraar nogle Flokke i Garn, efter et Middeltal henved 40 Stykker, som siden fedes i det dertil indrettet Huus, dels for Tid efter anden at aflevere, dels for om Foraaret naar de i Græsset og Rugen kunne finde Skiul mod Rovfuglene, igien at løslades til Yngel. Brokfugle (Charadrius pluvialis), Holzsnepper og Bekkasiner (scolopax rusticola og gallinago) høre og til de Jagtfugle, som her sædvanlig falde For- og Efteraar, og fra Skytten afleveres; dog har Mosernes Udtørring ogsaa paa denne, ligesom paa Andejagten, viis sin ufordeelagtige Indflydelse.

Fiskeriet er heller ikke nu, hvad det forud har været. Det store Antal Fiskeparker, Munkene havde anlagt ved Klosteret for derfra paa Fastedagene at forsyne deres Køkken, have allerede i hele det sidste Aarhundrede været forfaldne, og de Forsøg, som af Skoleherrene Grev Holstein og Thott bleve gjort med at istandsætte dem, forbleve frugtesløse. For noget over en halv Snees Aar siden ere de udgravne, og tildeels forvandlede til Agerland. De forhen fiskerige Søer, Skolen eiede i Nestved Marker, Store- og Lillesø, ere nu saaledes forsvundne, at Stedet, hvor den største af dem har ligget, ei engang kan paavises (man veed blot, at den laae ei langt fra Rønnebeksholm Sø), og den anden er tilbage som et lidet Kiær, beliggende strax nedenfor Møllebanken (mod Kalbyriiskanten), hvori man for ei længe siden kunde fiske nogle faa Karudser; men ogsaa denne har i de sidste varme Sommere ganske været udtørret. Det Fiskeri, Skolen nu har tilbage, indskrænker sig til det i Gammelsø ved

Vredsløse (mest Brasen (488) og Suder, i Aaen (mest Gieder, Aborrer, Skaller), og i Fiorden ved Gaunø indtil midtstrøms. Det sidstnævnte er bortforpagtet til nogle Fiskere i Appenæs for en Aarlig Afgift af 1049 Pund Fisk, som til bestemte Tider leveres til Skolens Bord; det øvrige. Med Indbegreb af Kræbsefangsten i Aaen, til nogle Andre for 29 Rbdlr. Sølv aarlig. Kræbseriet har ellers forhen (indtil for en Snes Aar siden) været særskilt bortforpagtet mod en aarlig Afgift af totusinde Kræbs.

Foruden de her anførte faste Indtægtskilder er under Hans Excellence Skolens nuværende Directør aabnet et Par andre for Stiftelsen. Da nemlig Hans Excellence ønskede at forøge Underviisningsfagene med Tillæg af Musik, Gymnastik og Dands, men Skolens Kasse ei formaaede at bestride de deraf flydende Udgifter, saa fandtes det fornødent, ligesom det var stemmende med Villighed, at lade dem, til hvis Gavn Indretningen skulde gøres, selv bidrage til Omkostningerne. Af det Contingent, som hver betalende Discipel er lægger, tilflyde derfor 50 Rbdlr. Sølv aarlig Stiftelsens Kasse n), ligesom og Gratisterne til samme Øiemeed nu aarlig betale hver 4 Rbdlr. Sølv, hvilket tilsammen udgør for Stiftelsen en aarlig Indtægt af omtrent 13 á 1400 Rbdlr. Sølv. Legatet fra Fyens Bispestol giver ligeledes en aarlig Indtægt, der, naar Stipendierne ere udbetale, kan anslaaes til 2 – 300 Rbdlr. Sølv til Fordeel for Kassen. (489)

- n) Enkelte Disciple have dog stedse, i Betragtning af deres Formuesomstændigheder, været fritagne for den her nævnte Afgift,

De af Cancelliets Fond Skolen tillagte 500 Rbdlr. Sølv, som allerede i sal Chr. Brandts Tid vare den bevilgede, har Hans Majestæt allernaadigst tilladt at maatte vedblive. Renterne af et Par Legater, det Meyerske og Roepstorffske som strax her nedenfor omtales, udgøre aarlig 560 Rbdlr. Sølv og 250 Rbdlr i Sedler; og Skolen eier selv en Capital paa 4000 Rbdlr. Sølv, hvoraf den trækker Renter.

Fra samtlige her anførte Kilder hæver Stiftelsen sine ordinære Indtægter; men hvad disse for nogle Aar siden vare, ere de ikke nu, da saavel Korn- som Brænde-Priserne betydelige Fald ei har kunnet andet end nedsætte dem. I Regnskabsaaret fra 1 Mai 1817 til 1 Mai 1828 udgiorde samtlige Indtægter lidet over 34100 Rbdlr. i Sedler, hvilket efter den da giældende Bankkurs var i Sølv omtrent 18186 Rbdlr. I det følgende Aar derimod beløb de sig ei til meget over 24000 Rbdlr, i Sedler eller 16000 i Sølv, hvilken Indtægtssum siden den Tid atter noget er siunken, og desuden formedelst Afgifts-Restancerne og deraf flydende Tab lider en ei ubetydelig Afkortning †)

Hvad Stiftelsen ved disse Midler udretter, sees allerede af den foregaaende Fremstilling af Skolens nærværende Tilstand; men ved hvilket Personale den virker, og hvortil dens Indtægter anvendes, ville vi her (490) oplyse og lægge Regnskabet for 1821 til Grund for Beretningen.

Lønninger ere følgende o)

- †) Følgende er en kort Udsigt over Indtægterne til 1 Mai 1822, uden Hensyn til Restancerne: (490)

	Rbdlr. Sedler
Pengeindtægter af Bøndergodset og Magle-Mølle (Hoveripenge, Landgildepenge, Indsætning m.m.) omtrent	7112
Værdien af Landgildesæden og Tienden efter Capitelstaxten, omtrent	2800.
Forpagtningsafgift af Markerne (der siden er formindsket)	3515.
Skovindtægter for Brænde, Gierdsel, Høe og Tørv Samt Vildt (hvilken Sum ogsaa for Fremtiden vil blive mindre)	2835

Disciplenes Bidrag til Skolens Kasse	1864
500 Rbdlr Sølv fra Cancelliets Fond	625
Overskud fra den Fyenske Bispestols Legat. Efterat Stipendium deraf var udbetalt	212.
Renter af det Moltiske, Roepstorffske og Meyerske Legat (hvilket sidste dengang var 10000 Rbdlr. Sølv)	1250
Renter af Skolens egen Capital	200
o) Lønningerne ere egentlig bestemte i Sølv, og indtil Slutningen af 1820 saaledes udbetalte; men da Stiftelsen lønnede Personer frivilligen i, indtil videre at modtage deres Lønninger i Navneværdi istedenfor i Sølv, hvilken Udbetalingsmaade da ogsaa blev antagen som Regel for Pensionisterne. Hans Excellence Skoleherren havde Heri foregaaet med sit Eksempel ved ganske at renoncere paa de 200 Rbdlr. Sølv, som ved eb Kgl. Resolution vare ham tillagte til en Secretærs Lønning. (See (491) Pag 368), samt paa nogle andre mindre Fordele, hvoraf han forhen havde været i Besiddelse.	
Rector p)	100 Rbdlr.
De fire andre Hovedlærere: den ældste 300; hver Af de andre 250 Rbdlr. (foruden fri kost, Vask, Ildebrand m.m.)	1050 Rbdlr
Skrive- og Regne-Læreren, som tillige er Bibliothekar. 250 Rbdlr; Samme som midlertidig Inspectør ved Skolen 150 Rbdlr. (foruden Bolig, Brænde og Jord)	400 Rbdlr.
Musiklæreren (foruden fri Bolig, Brænde og Jord q)	375 Rbdlr.
Gymnastiklæreren	150 Rbdlr.
Dandselærer har Skolen i de to sidste Aar ikke havt. (foruden var hans Gage aarlig 100 Rbdlr. Sølv, foruden fri Kost og Bolig i Underviisningstiden, samt fri Befordring til og fra Stiftelsen).	
Oldfruen (foruden fri Bolig og Kost m.m. og fire Fierdinger Sæbe r)	50 Rbdlr.
To Opvartere og to Gangkoner, hver 30 Rbdlr. (foruden Kosten)	120 Rbdlr.
To Vaskepiger, hver 25 Rbdlr. (og Kosten)	50 Rbdlr.
p) Om nogle andre Indtægter og Fordele for Rector og de øvrige Lærere findes Underretning Pag. 465, 466, 480 og 483.	
q) Indtil 1820 var Musiklærerens Gage 300 Rbdlr. Sølv.	
r) Den forrige Oldfrue, som døde 1820, havde i Løn 200 Rbdlr. Sølv.	
Vægteren	60 Rbdlr.
Forvalteren til sig selv og en Skriver Desuden 12 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg og 30 Tdr. Havre;	900 Rbdlr.

- | | |
|--|------------------|
| Samt til Skrivematerialer, Reiseomkostninger o. dsl
150 Rbdlr Sølv s). | |
| Gartneren
(desuden 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg) | 50 Rbdlr. |
| Skovridderen | 80 Rbdlr. |
| Tre Skovfogeder, hver 30 Rbdlr.
Desuden tilsammen 9 Tdr. Rug, 11 Tdr. Byg, en Td. Havre
Samt hver en Jordlod) | 90 Rbdlr. |
| Sognets tre Skoleholdere hver 50 Rbdlr., og den, som er
Organist, desuden 30 Rbdlr.
(desuden hver en Td. Rug og en Td. Byg samt Jord.
Lønnes i øvrigt af Degnekornet og Offeret), | 180 Rbdlr. |
| Skoleholderen i Riisløv 6 Rbd.; Bælgetræderen 5 Rbd. | 11 Rbdlr. |
| Pensionist forrige Inspectør Wang | 300 Rbdlr |
| Pensionist forrige Spisemester Rosenmeier | 200 Rbdlr. |
| Pensionist Forv. Clausens Enke | 200 Rbdlr. (493) |
- s) Om nogle andre Fordele for Skolens Forvalter see Pag. 480 og 483; ligeledes for Skovrideren pag. 380, 483, og 485.
- | | |
|--|----------------------------|
| Pensionist tvende gamle Enker efter en forhenværende
Skovrider og en Taffeldækker, samt en gammel
Opvarningskone og en Opvarter, tilsammen | 78 Rbdlr. |
| (Desuden tre af de nævnte hver 2 Tdr. Rug, og noget Brændsel). | _____ |
| Pengelønninger og Pensioner tilsammen i Sedler
Skolens Bespiisning beløber sig aarlig til omtrent
4400 Rbdlr. Sølv, eller i Sedler. | 5444 Rbdlr.
5500 Rbdlr. |
| (desuden 58 Tdr. Rug og 58 Tdr. Byg m.m. t.). | (494) |
- t) Efter den fra 1 Mai 1819 gieldende Contract med nuværende Spisemester nyder han for Bespisningen af hver af Skolens Personer (saavel Opvartere som Disciple og Lærere) ugentlig 2 Rbdlr. Sølv (uden Afkortning for Ferierne), som betales kvartaliter forud, den ene Rbdlr. efter den Børscurs, som gielder første Dag i Qvartalet. Desuden for hver af de betalende Disciple 2 Tdr. Rug. Og 2 Tdr. Byg aarlig efter Capitelstaxten, og for samtlige øvrige Kostgængere 58 Tdr. Rug, 58 Tdr. Byg, 1040 Pd. Fersk Fisk, 110 Par Landgildehøns, 16 Ugedagsmænd, Brugen af tvende Hauger, som han dog selv maa dyrke, samt frit Brændsel (see Pag 483). For Fremmede, som undertiden spise ved Skolens Bord, erholder han desuden Betaling efter en fastsat Taxt (for en middagsmaaltid 2 Mk., For Smørrebrød til Frokost 4 Skill og til Aften 6 Skill, alt i Sølv).

En Hovedudgift næst de her anførte er de Kongelige Skatter. Foruden dem af Godset, som Bønderne udrede hver for sig, men hvorfor Stiftelsen, som hver anden Godseier, er ansvarlig, og hvilke i

Regnskabsaaret til 1 Mail 1821 har udgiort henimod 13000 Rbdlr. Sedler, har Stiftelsen selv i samme Aar havt at udrede, i Jord- og Tiende-Afgift m.m., omtrent 2160 Rbdlr. i Sedler u).

Andre ordinære Udgifter ere: til Bygningernes Vedligeholdelse; til nye Inventariers Anskaffelse og de gamles Istandsættelse; Rentepenge til Creditkassen af Capital 26700 Rbdlr. Sølv, samt Capitalafdrag v) ligeledes af en laanet Capital på 12000 Rbdlr. Sølv á 5 Procent, samt en anden paa 4000 á 4 Procent; Renter af Fattiglegater (det Gøyeske, Coldingske og Thottiske) som i sin Tid ere indbetalte i Stiftelsens Kasse x), (495)



Den ældste bevarede pengeseddel udstedt af Nationalbanken, er fra 1819.

Efter statsbankerotten i 1813 blev der udstedt pengesedler i den nye valuta; riggsbankdaleren (Rbdlr.). Den mindste var på én riggsbankdaler fra 1819. Udviklingen i trykkekunst med bogtrykt underbund og kobbertrykt hovedplade betød et æstetisk fremskridt for pengesedlerne. (indsat fra Wikipedia)

- u) Man seer her Vigtigheden af det forhen (Pag 114) omtalte Kongelige Privilegium, som strax ved Skolens Oprettelse blev den tilstaaet, at saavel den selv som dens Bønder skulde sa og stedse i Fremtiden være begriede for alle Arter af Skatter og Tynger. Siden Kong Frederik den Tredies Tid findes ingen Fornyelse af dette Privilegium, hvilket udentvivl blot derved er tabt for Stiftelsen, at man har forsømt itide at drage Omsorg for dets Fornyelse.
- v) Om denne i Anledning af Udskiftningen laante Capital see Pag, 261.
- w)
- x) Saadanne Legater, som udbetales Stiftelsen paa Vilkaar, at denne til evig Tid skal svare Renter af dem, ere den ei i Almindelighed til Gavn: tidlig eller seent forbruges Capitalen, og ophører at give Indtægt, men Renten bliver tilbage som en stedse trykkende Byrde.

desuden Skovning og Hiemkiørsel af Deputatbrændet, samt anden Kiørsel i Stiftelsens Ærinde; Lys til Skolen m.m.; hvortil endnu maa lægges at der aarlige Tab ved mislig Betaling af Forpagtere og Fæstere.

Som en Følge af den her strax foran omtalte Forringelse af Indtægterne opdagedes det for nylig (1820), at disse ei længere vare tilstrækkelige til Udgifternes Bestridelse. Til at undersøge denne vigtige Sag blev da strax af Directøren udnævnt en Committee y), som foruden at anstille den fornødne Undersøgelse skulde for Hans Excellence foreslaae de Midler, man troede tienlige saavel til at dække den stedfindende Underbalance, som til for Fremtiden at tilveiebringe Ligevægt mellem Indtægter og Udgifter. Directørens frivillige Opoffrelse og samtlige Lønningers Nedsættelse fra Sølv til Sedler ere allerede omtalte som nogle af de Midler, hvorved dette Formaale skulde opnaaes. En af Hans Majestæt allernaadigst forundt Udsættelse med Afdraget paa Creditkasselaanet har for Øieblikket ogsaa forskaffet Stiftelsen en Lettelse, den trængte til, og en Gave af Allerhøiestsamme paa 12000 Rbdlr. dækkede Underbalancen. Og ved denne Hielp i Forbindelse med nogle Besparelser af adskillige mindre Udgifter (f. Ex. Til Dandselærers Lønning, til Bibliothekets og Naturaliekabinetets Forøgelse m.m.), (496)

Anderledes er, det, naar Capitalen strax anvendes til Indkiøb af Jordegods (saaledes som det Resenske Legat) alle andre faste Eiendomme, saa at den bliver til en stedsevarende Indtægtskilde, hvoraf Renterne kunne tages.

y) Committeeen bestaaende af Retor og ældste Lærer foruden Forvalteren.

Og isærdeleshed ved den nu indførte strengere Oekonomie med alle ubestemte Udgifter, haaber man at have bragt det dertil, at Indtægterne og Udgifter for Fremtiden skulle balancere, hvilket dog meget vil beroe paa, hvorvidt Landproducenternes Priis vil gjøre det muligt for Bonden at yde hvad ham paaligger. Den her nævnte Undersøgelsescommittee er nu af Hans Excell. Directøren bleven bestemt til vedvarende under Navn af "Committee for Stiftelsens oekonomiske Anliggender." Som saadan fører den stadigen det Tilsyn, som Navnet antyder, og hvilket for Directøren selv som fraværende er umuligt; og om alle Ting af nogenlunde Vigtighed, der ligge indenfor Committeeens Virkekreds, afgiver den sin Betænkning til Directøren, som derefter selv resolverer.

Skolen har i nærværende Directørs Tid havt det Held at erhverve sig mange Velyndere, som i Gierningen have lagt deres Sindelag mod den for Dagen. Foruden de forhen omtalte Gaver af Bøger, Mynter og Naturalier, ere de Pengesummer, den ved forskellige Leiligheder har erholdt, ei ubetydelige. At den for det meste skylder sin Directørs aarvaagne Omhu disse Gaver, bør ikke fordølges: den Kiærlighed, Hans Excellence selv føler for Stiftelsen, stræber han og at opvække hos Andre, og ved ingen Leilighed, hvor det kan behøves, undlader han at tale dens Sag; men desuagtet er den dog Giverne ei mindre Erkiendtlighed skyldig. Efter Directørens Foranstaltning er derfor og i Bibliotheket nylig indrettet en Gavebog, hvori Stiftelsen til Underretning for Efterkommerne opbevarer sin Velgjøreres Minde. Med muligste Ziirlighed indføres her ei blot Navnene paa disse, men og udførlig Underretning om (497) Enhvers Gave. Først blandt dens Velgiørere maa nævnes Videnskabernes Beskytte og alt det Godes Befordrer, Danmarks hulde Konge, Frederik den Siette, som, foruden hvad han har skienket til Bibliothekets Forøgelse, oftere har ladet tilflyde Stiftelsen saadanne Penge, som leilighedsviis ere indkomne til offentlig Brug. Derved, samt ved adskillige Privates Gavmildhed, ved det Bidrag, Skovende have kunnet yde, fornemmelig i Krigsaarene, da Brændepriserne vare høie, og ved at benytte sine egne Capitaler, er det Stiftelsen har seet sig istand til at bekoste de flere anseelige nye Bygninger, hvorved Justitsminister Kaas's Bestyrelsestid saa høiligen har udmærket sig, og stedse vil komme til at udgiøre et vigtigt Tidsrum i Skolens Historie z).

z) Af Skovende er der i Aarene 1806 – 12 solgt for omtrent 74,000 Rigsdaler, og i Aarene 1813 – 18 for 36,686 Rigsbankdaler Navneværdi. Ved Kongelig Gavmildhed har Skolen i Hans Excell. Statsminister Kaas's Bestyrelsestid oppebaaret 12000 Rigsdaler og lige saa mange

Rigsbankdaler, og af Private 21000 Rigsdaler og 12000 Rigsbankdaler (foruden det Moltkiske og Meyerske Legat), hvilke Skolens Velgiørere fortiene her taknemmeligst at nævnes:

Aar 1805. forrige Oldfrue Jfr. D. W. Winther og Søster	1000 Rdlr.
Aar 1811 Hr. Generalkrigscommiss. Holm	10000 Rdlr.
Aar 1811 Hr. Cancellieraad Hillerup	2000 Rdlr.
Aar 1812 Gr. Agent Sødring	3000 Rdlr.
Aar 1812 Hr. Cancellieraad Jessen	3000 Rdlr.
Aar 1812 Hr. Kammerj. Jac. v. Benzon	2000 Rdlr.
Aar 1816 Hr. Agent H. C. Hansen i Kallundb.	2000 Rdlr.
Aar 1817 Hr. Etatsraad H. J. Hansen til Bramstrup og Steenalt	3000 Rdlr. (498)
Aar 1818. Hr. Cancellieraad J. M. Berg til Skousboe	2000 Rbdlr.
Aar 1818 Hr. Grev Ulr. Wilh. V. Roeostorff	5000 Rbdlr.

2) Om disse Legater findes Efterretning i Universitetsprogrammet: Festum sundebre in memoriam viri nobil. & excell. I. G. Comitiss de Moltke celebrandum, Havniæ 1818; ogsaa i Rahbeks Minerva for Jan. 1819, og i Nyerups Litteraturrexikon.

Men blandt de Velgiøringer, Herlufsholm i den senere Tid har oppebaaret, fortienet fortrinligviis at omtales en Gave af Hans Excellence afdøde Ordenscantsler, Overkammerherre og Geheime-Statsminister Grev Joachim Godske Moltke til Bregentved. Blandt de mange anseelige Legater til Videnskabernes Fremme, hvorved denne Hædersmand, hvis Navn ingen Dansk nævner uden Ærefrygt, har foreviget sit Minde, er ogsaa en Gave til Herlufsholm paa 10,000 Rbdlr. Sølv a). Kort før han bortkaldtes fra sit daadfulde Liv, havde han bestemt vor Skole dette Legat, men døde, inden Fundatsen for samme var bleven udfærdiget; og hans værdige Søn, Hr. Kammerherre og Ridder Grev A. Wilh. Moltke, Deputeret i det Kgl. Rentekammer og for Finantserne, er det nu overladt paa sin afdøde Faders Vegne at tage Bestemmelse. Kun saa meget er hidtil fastsat, at Capitalen, der bestaaer i en Kgl. Obligation, ei skal Stiftelsen udbetales, men stedse blive henstaaende hos Besidderen af Grevskabet Bredentved, som hæver og til Stiftelsens Regnskabsfører aarlig udbetaler Renterne. Legatets Varighed er saaledes betrygget, efter Giverens Ønske, af det Kgl. Danske Cancellie forsynet med den Paategning, at (499) den hverken maa sælges eller pantsættes. Renternes Udbetaling har allerede for en Tid siden taget sin Begyndelse, dog uden at der hidtil har fundet nogen særdeles Bestemmelse Sted angaaende deres Anvendelse. Det tør imidlertid antages for afgjort, at hele Legatet vil blive bestemt fir Fordeel for Skolens Disciple, og det Halvdelen deraf, aarlig 200 Rbdlr. Sølv, formodentlig til Understøttelse for fire af dem under deres Ophold i Skolen, den anden Halvdeel til Understøttelse for et Par Herlovianere ved Universitetet i deres to første Studenteraar.

Et andet nyere Legat, som ligeledes for sin Vigtigheds Skyld særskilt bør omtales, er det Meyerske. Af den betydelige Formue, som salig Hofraad David Amsel Meyer ved Handelsklogskab havde samlet og ved Sparsomhed forøget, havde han i sit Testamente bestemt en Sum af 295,000 Rbdlr. Sølvværdi til et Legat for offentlige Stiftelser, isærdeleshed for Skoler, og overladt den nærmere Bestemmelse angaaende Anvendelsen til Executorerne af Testamentet, nu de Herrer Grossererne Salmon. Seligman Trier, Mendel Levin Rathanson og Jac. Salom. Meyer, hvis Velvillie mod Stiftelsen, saavelsom mod dens Directør, Skolen har at takke for et Legat, som fra en oprindelig mindre Sum nylig er forøget til fiortentusinde Rbdlr. Sølv, hvoraf den allerede har begyndt at trække Renter. For den hele ovennævnte til Legater bestemte Sum kan i sin Tid ventes en Fundats b), hvor da den for Herlufsholm bestemte Andeel nærmere vil findes omtalt. (500)

- b) See Hofraad D. A, Meyers Levnet ved Nathanson, Kbh. 1816. Pag. 93.
-